

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

DIFFERENTIARUM,

SIVE

DE PROPRIETATE SERMONUM, LIBRI DUO.

Praefatio.

ISIDORUS LECTORI SALUTEM.

1 Plerique veterum sermonum differentias distinguere studuerunt, subtilius inter verba et verba aliquid indagantes. Poetae autem gentiles [Al. Gentilium] necessitate metrica confuderunt sermonum proprietates [Al. proprietatem]. Sicque ex his consuetudo obtinuit pleraque ab auctoribus [Al. auctoritatibus] indifferenter accipi, quae quidem quamvis similia videantur, quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus scripsit, ad cuius exemplum, ipse paucissimas partim edidi, partim ex auctorum libris deprompsi, tibi, lector, pro delectatione [legentium] subnotavi.

LIBER PRIMUS.

DE DIFFERENTIIS VERBORUM.

2 De littera A.

1. Inter *Aptum* et *utile*. *Aptum* ad tempus, *utile* ad perpetuum.

2. Inter *Amicum* et *socium*. Amicis constat affectu, sociis re, quia consortio constat.

3. Inter *Arrogantem* et *abrogantem*. *Arrogans* superbis, *abrogans* humilis. *Arrogans* assumit sibi fiduciam, *abrogans* demit, id est, negans.

4. Inter *Avarum* et *cupidum*. *Avarus* est qui suo [Al. suo] non utitur, *cupidus* qui aliena desiderat.

5. Inter *Amorem* et *cupidinem*. *Aliud est*, inquit

* DIFFERENTIARUM.—De libris Differentiarum verborum et rerum fuse disputatum fuit in Isidorianis, cap. 56. Cum duosint exempla libri de differentiis verborum, aliud ordine alphabetico, quod Grialius primo loco cum notis P. Pantini posuit, aliud sine eo ordine, quod idem Grialius ex Editione Biguæana sumpsit, primum exemplum a nobis tanquam genuinum profertur, alterum ad Appendices tanquam dubium rejicitur. Pantini notas ac varias lectiones saepe obscure collocatas in meliorem ordinem, ut potui, redegi. Barthius, lib. xxxix Adversar., cap. 6, praefationem ex quodam suo ms. Codice protulit cum nonnulla scripturae discrepantia, ut Poetae necessitate confuderunt... ubique lecturo. Alias conjecturas addit, quae infra suis locis indicabuntur. In ms. Codice Vaticano 3521, quem identidem allegabo, haec sunt variae lectiones: Plerumque veteres... origine distinguuntur... ipse paucissima... deprompsi, et pro delectatione legentium subnotavi. AREV.

PRÆF.—Servius, ad ill. IÆN.: *Nemora inter frondea*. 1. C. Fronto: *Aptum loco veni, et tempori; utile usus fecit*.

* Omnes notae quarum auctor nominatus non est, PANTINI sunt, cui etiam tribuendae variantes lectiones quae in textu inter uncinos leguntur. EDIT.

A Cato, *Philippe*, *amor longe*, aliudque *cupido*. *Accessit illico alter ubi alter recessit: alter bonus, alter malus*. Alii verius amorem et bonum dixerunt et malum, cupidinem semper malum. Amoris [Al. Jam horum] quadripartita differentia est. Est enim justus amor, pius, crudelis, obscenus. Justus amor est uxorum, pius filiorum, crudelis contra naturam, ut Pasiphae, obscenus meretricum.

6. Inter *Auspicia* et *auguria*. *Auspicia* sunt quae inchoantur et ultro veniunt, *auguria* quae consulantur et consequuntur.

Ibid. Vat. et *utile quid interest?* Et ita in singulis differentiis addit *quid interest*. AREV.

B 3. *Abrogans* pro humili fortasse apud alios non reperitur, sed non invenustum est, ait Barthius; pleraque enim Latina, quae ad in adjectione, ea ab in detractione admittere, observari potest. AREV.

4. Etymolog. lib. x, *Littera A et C*.

Ibid. Vat. omittit *desiderat*. AREV.

5. Vid. Non. in voce *Cupido*.

Ibid. Vat. omittit *ubi post illico alter*. Idem Ms., *amor ex uxoribus*. Elegantissima esse verba Catonis, ait Barthius; nam ubi *cupido* intrat, exit *amor* honestus et Socraticus. Legit vero *Philippi*, et suspicatur, denotari aliquam Catonis invectivam in Philippum, seu Philippicam. In Codice Barthii erat *obcenus in aeternum*; et quamvis Barthius corrigebat *obscenus meretricum*, tamen dubitabat an legi posset *obscenus in tenerum*, quasi sermo sit de venere aversa, ut in differentia impuri et impudici. Melius esset *Pasiphaeas*. AREV.

6. *Malum: Quae inchoanti quid ultro ven.*

Ibid. *Consolantur. Al. consulantur. Al. consultantur.*

7. Inter *Argumentum* et *argumentationem*. *Argumentum* est quod in principio scribi breviter causam pandit, *argumentatio* est quæ in disputatione fidem assertionibus [Al., assertionemque] facit.

8. Inter *Artem* et *artificium*. *Ars* est natura liberalis, *artificium* vero gestum manibus [Al., gestu et manib.] constat.

9. Inter *Abconditum* et *absconsum*. *Absconsum* est cujuslibet arte celatum, *abconditum* vero naturaliter abditum. *Conditum* est enim, non *consum*. Inde et *conuersu* dicitur, quando rupta [Al., erupta] atque aperta quæque texuntur [Al., trabuntur]. Porro *occultum* [Al., occultatum] ab occultendo, id est, claudendo, dicitur. *Arcanum* vero ab *arca* vel ab *arce*ndo, eo quod ab eo omnes arceantur, id est, prohibeantur. Inde et *arces* dicuntur, a quibus arceantur hostes. Inde et *arca*, eo quod arceat furem. Inde et *arcus*, eo quod arceat adversarium.

10. Inter *Ante* et *antea*. *Ante* locum significat et personam, *antea* tantum tempus.

11. Inter *accubuit* et *recubuit*, hæc differentia est: *accubuit* in triclinio conviva, *recubuit* in cubiculo dominus, *decubuit* languidus. *Accubare* enim est corpore toto, *accumbere* cubito.

12. Inter *abscedit* et *discedit*. *Abscedit* quod a parte qualibet se subtrahit, quod vero a medio dividitur, *discedit*.

13. Inter *Adulterium* et *fornicationem*. Quod *adulterium* est alienam uxorem appetere, *fornicatio* vero non est adulteratio matrimonii fœderis, sed cum aliis solutis mœchæri.

14. Inter *Altum* et *excelsum*, *sublime* et *arduum*. *Altum* ex superiori parte et inferiori est, *excelsum* ex superiori tantum; *sublime* *excelsum* est cum aliqua dignitate; *arduum*, *excelsum* est cum ali-

7. *Vat. pandit*: *argumentatio*, quæ in disputatione fidem assertionibus constat, et facit. AREV.

8. *Vat. mensa liberalis*, et mox *manibus constans*. AREV.

9. *Arcanum*. Serv., ad illud *Æneid.*: *Arcana movebo*. Ipse, *Etyimolog.*, lib. xx, cap. 9.

— *Arces*. *Etyimolog.*, lib. xv, cap. 2.

— *Arca*. Varro, iv de *Ling. Lat.*, dicit. *Arca*; et ipse, lib. *Etyimolog.*, xx, cap. 9.

— *Arceat*. Visum est in *Etyimolog.*

— *Arcus*. *Etyimolog.*, lib. xviii, cap. 9.

Ibid. *Cod. Vat.*, quæ exiuntur pro quæque texuntur. AREV.

14. Vide *Acron.*, ode 27, lib. iii *Horatii*.

Ibid. *Al.*: *Inter accubuit, recubuit et decubuit*. *Barthius* existimat vocem *dominus* ad *decubuit* retrahendam esse, quod non placet. De cubito vero ex more Romano excitat *Horatium*: *Et cubito remanete presso*. In *Codice bibliothecæ veteris Vaticane 3984*, in quo characterem semigraphico describuntur regulæ vicecancellariæ per *Joanitem XXII*, hi præmittuntur versiculi:

Sanus eo cubitum, sed læsus vado cubitum;
Accumbens dormit, discumbens fercula sumit;
Concumbit, violat; procumbit, huncen adorat;
Orcumbit, moritur; victus succumbere fertur;
Qui cubat, ille jacet, vigil excubat, incubat ales. AREV.

13. *Etyimolog.*, lib. v, cap. 26.

Ibid. *Vat.* omittit hanc differentiam: *Inter adulterium, etc.* AREV.

A qua difficultate. Item *altus puteus*, *murus excelsus*. *Summa* videbitis in excelso, *ima* in alto.

15. Inter *Adnissum*, *innixum*, *subnixum* et *obnixum*. *Adnissum*, *conantem* [Al., *conari*] ad aliquid, *innixum* *innitentem* in aliquid [Al., *inniti* ad], ut si quis baculo innitatur, aut columnæ. *Subnixum* vero instructum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte, *obnixum* autem obstinatum, vel perseverantem [Al., *perseverans*].

16. Inter *Alloqui*, *obloqui*, *eloqui*. *Alloqui* hortantis et jubentis, *obloqui* obtrectantis, *eloqui* oratoris.

17. Inter *Amare* et *Diligere* putat differre *Cicero*, sæpiusque sic vitatur, ut distinguat, atque amare ponat pro ardentem amare, at diligere pro levius amare, sicut in epistolis ad *Brutum*: *Vale, inquit, et nos ama; vel, si id majus* [Al., *minus*] *est, dilige* [Al., *diliges*]. Et rursus: *Sic igitur facies; me aut amabis, aut quo contentus sum, diliges*. Item ad *Dolabellam*: *Quis erat qui putaret ad eum amorem quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisset*. Alii dixerunt amare nobis naturaliter insitum, diligere vero electione.

18. Inter *Abjicere* et *projicere* distat. Quod enim in despectione est, et neglectum, *abjicitur*, quod vero foris est penitus a salute, et a beatitudine alienum, hæc *projicitur*. *Projicere* autem dictum, quasi porro *abjicere*.

19. Inter *Arguere* et *coarguere*. *Coarguere* est coercere et compescere, *arguere* modo accusare, modo aliquid ostendere, et patefacere est. *Virgilius* (*Æneid.* iv): *Degeneres animos timor arguit*. Unde et *argumenta* dicuntur quæ causam ostendunt.

20. Inter *Adlidere* et *elidere*. *Adliditur* quis proxime, *eliditur* longe.

14. *Servii* verba sunt, ad ill. n. *Æn.*, *Terris factatus, et alto*:—*ALTUM* tamen sciendum est, quod et superiorem, et inferiorem altitudinem significat.

— *Sublime*. *Etyimolog.*, lib. x, L, T, S.

— *Arduum*. Sic *Serv.* interpretatur illud *Georg.* ii: *Ardua palma, aut alti, aut ad quam difficile perventur*.

15. *Aditium* in uno ms. *Servius* tamen, quem *Isidorus* tere sequitur, alteram scripturam magis probat, ad illud i. *Æn.*: *Triton adnissus acuta, etc.*

— *Obnixum*. *Vetus glossæ* *astum, ἐπιτοχοντα*. *Novius*, contra adversarium collectantem.

Ibid. *Vat.* *conantem aliquid... et columnis*. AREV.

16. *Ex Agræto*.

15. *Vulpis*, ad *Catullum*, *carm.* 38, observat *alloqui* aliquando usurpari pro *consolari*. AREV.

17. *Vid.* *Non.*, dicit. *amare* et *diligere*.

— *Ad Dolab.* *Fam.*, lib. ix, *epist.* 24.

— *Diligere vero*, *Etyimolog.*, lib. x, *littera D*.

Ibid. *Similia* *Cicéronis* verba indicat *Barthius*, ex *lib. ix Famil.* *epist.* 14, et addit *diligere* egregie amare non uno loco *Suetonio* valere. AREV.

18. *Macrobi.*, lib. *Satur.* vi, cap. 4.

19. *Ex Agræto*, in quo male pro *compescere* est *compensare*, desuntque illa, *modo accusare, modo aliquid*, sicut in *Parisiensi* Editione.

— *Causam*. *Causam* causæ est in *Agræt.*

Ibid. *Vat.* *causam ostendunt*. AREV.

20. *Ms. Vat.*, *quisque proxime*. Et infra: *Item circumspicit* (forte *circumspiciens*) *quærit cernere*. *Nam, etc.* AREV.

21. Inter *Aspicere* et *respicere*, etc. *Aspicimus* ante nos, *respicimus* retro; *suspiciamus* sursum, *despicimus* deorsum, *inspicimus* introrsum, *prospiciunt* [*Al.*, *perspicimus*] longe, *conspiciamus* circumquaque. Item *aspiciamus* præsentia, *respicimus* præterita, *prospiciamus* futura. Qui autem in dexteram lævamque se convertit, hæc aspectat, non *aspicit*. Notandum sane, quod si et *despiciens* dixerimus, nonnunquam diligenter inquirere significamus. Item *circuminspicere* [*F.*, *circumspicere*], quæ nec cernere possis [*Al.*, *querit cerner.*]. Nam *circuminspicere* [*F.*, *circumspicere*] est querere.

22. Inter *Attendere* et *intendere*. *Attendere* aspicere est, *intendere* vero criminari, aut ad eandem, aut ad injuriam. *Perraro* [*Al.*, *pro raro*] tam

23. Inter *Audire* et *exaudire*: quod tam boni quam mali audiuntur, *exaudiuntur* tantum boni.

24. Inter *Adolescere* et *inolescere*. *Adolescere* augmenti est, *inolescere* consuescere.

25. Inter *Annuntiatur*, *nuntiatur* [*Al.*, *enuntiatur*], et *denuntiatur* [*Al.*, *denuntiatur* et *renuntiatur*]. *Annuntiatur* de futuro, *nuntiatur* [*Al.*, *enuntiatur*] de longinquo; *denuntiatur* de [*Al.*, *in*] præsenti, *renuntiatur* de excusando et repudiando.

26. Inter *Advocatur*, *invocatur* et *evocatur*. *Advocatur* daturus patrocinium, *invocatur* præstiturus auxilium, *evocatur* præbiturus [*Al.*, *præstiturus*] obsequium.

27. Inter *Abducitur*, *perducitur* et *deducitur*. *Abducitur* quis ad rem inhonestam, *perducitur* ad studia [*Al.*, *studium*] *deducitur* ad honorem.

28. Inter *Adficimur* et *afficimur*. *Adficimur* [*Al.*, *afficimur*] honore, *afficimur* [*Al.*, *Adficimur*] injuria.

29. Ex *Agrætio*, in quo male est *aspiciamus* sursum, qui hinc emendandus.

— Notandum. Ex *Serv.*, ad illud i *Æn.*: *Despiciens mare velivolam.*

— Quod si. *Al.*, quia si. *Servius*.

— Nonnunquam. *Serv.*

— Inquirere. — *Inquirens*, *Servius*.

30. Interpretes *Terent.*, act. iii, scen. 4, *Eunuch.*: *Proprie intendere est crimen in adversarium jacere.*

Ibid. *Vat.* in bonum est. *AREV.*

31. Ex *Agrætio*. *Vid.* etiam *Non.* in dict. *Adolere*.

— Forte legi possit ex *Serv.*, ad illud vi *Æn.*, *Modis inolescere miris, CONCRESCERE*. Propius tamen vero existimo, ut ex *Agrætio* legamus *inolescere* conueneri, addamusque tertium membrum: *exolescere evanescenti*.

32. Ex *Agrætio*.

Ibid. *Vat.* in præsenti. *AREV.*

33. *Ascon.* *Pedian.* in *Divinationem*.

34. Ex *Agrætio*, in quo pro *abducitur*, est *adducitur*.

35. *Agræti.*: *afficimus honore, afficimus injuria*, qui hinc forte emendandus.

Ibid. *Cod.* *Vat.* in honore... in injuria. *AREV.*

36. Ex *Agrætio*.

37. Ex *Agræti*. *Vid.* *Serv.*, ad ill. iii *Æn.*: *Harum nam inventi, et ipse Etymolog. lib. x, littera A.*

38. Ex *Agræti*, et *Serv.*, ad ill. i *Æn.*: *Apparentari nantes. Vid.* etiam *Fest.*, dict. *Apparet*.

— *Non reg.*... Hæc ab *Agrætio* absunt, et recte.

39. Inter *Adversum te* et *adversus te*. *Adversum te* *adversarius*, *adversus te* *iminator*.

40. Inter *Alterum* et *aliūm*. *Alter* de duobus dicitur, *alius* de multis. *Alter* enim sine uno esse non potest.

41. Inter *Apparet* et *paret* [*Al.*, *adparet* et *apparet*]. *Apparet* [*Al.*, *adparet*] qui videtur, *paret* [*Al.*, *apparet*] qui obsequitur non regulæ ratione, sed discernendi intellectus gratia.

42. Inter *Aditum* et *ostium*. *Aditus* quibus admittitur [*Al.*, *admittitur*], *ostium* quo excluditur [*Al.*, *excludimur*].

43. Inter *Arbitrum* et *judicem*. *Arbiter* ex voluntate fit, *judex* ex lege.

44. Inter *Advenam* et *convenam*. *Advenæ* de uno loco venientes, *convenæ* de diversis.

45. Inter *Album* et *candidum*. *Album* natura, *candidum* studio sive cura; *Albos* ergo *capillos*, *ceram candidam* dicimus. Item *candidum* est quædam nitenti [*Al.*, *ante*] luce perfusum, *album* vero quod auroræ constat esse vicinum.

46. Inter *Albentem* et *albescentem*. *Albentem* dicimus eum qui jam *albus* [*Al.*, *albus*], *albescentem* eum qui incipit.

47. Inter *Animum* et *animam* hoc interest, quod *animus* consilii est, *anima* vite. *Ista* semper eadem est, *ille* pro affectu mutatur. Item *mentem* antiqui ab *animo* separaverunt: *mentem*, ut *sciat*, *animum* vero, ut *velit*, aut *possit* *discere*. Præterea nonnunquam, et *animus* pro *viribus* ponitur.

48. Inter *Alvum* et *ventrem*, et *uterum*. *Alvius* interiorius receptaculum cibi est, quo *sordes* defluunt, ut *Sallustius*, *Simulans sibi alvum purgari*. *Venter* est aspectus ipsius partis extrinsecus, ut *Juvenalis*: *Montani quoque venter adest*. *Uterus* autem proprie

Ibid. *Ms.* *vat.* sed discernendo. *AREV.*

49. Videtur differentiam concinasse ex pluribus verbis *Servii*, ad ill. vi *Æn.*, *Ostia jamque domus patere*. *Hæc* etiam *lib. Etymolog.* v, cap. 7.

Ibid. *Vat.*, *ostia quibus excluduntur*. *AREV.*

50. *Varro*, iv de *Ling. Lat.*

51. Ex *Serv.*, ad ill. viii *Æn.* *Tum manus Ausoniæ*. Ipse *Etymolog. lib. x, littera A.*

52. Ex *C. Front.* et ipse *Etymolog. lib. x, littera C.* — *Item*... Ex *Serv.*, ad ill. iii *Georg.*: *Color deterimus albis*. Ex quo pro *auroræ* leg. *pallori*.

Ibid. *Hispanis* adhuc *alba auroram* notat, atque *Ita* fere *Italis*, quod *animadvertit Barthius*, ad verba: *Album ve o quod auroræ constat esse vicinum*; et *plura* observaverat ad *Apuleium*, qui *auroræ album lacertum* laudat. *AREV.*

53. *Vat.*, qui *albus est*; *albescentem* qui jam incipit. *AREV.*

54. *Etymolog. lib. xi, cap. 1.*

— Præterea... *Etymolog. lib. x, littera A*: *Animus quod sit animis, et viribus plenus*.

Ibid. *Ms.* *vat.*, *affectu immutatur*. In *Ms. Barthii*, *ista* semper in *essendo*; corrigi *Barthius*, *ista* semper in *esse* uno. *Elegantem* vocat *hujus* differentie observationem. *AREV.*

55. Ex *Serv.*, ad ill. ii *Æn.*: *Uterumque armato milite complent*. Ipse *Etymolog. lib. xi, cap. 1.*

— *Sallustius*. Ex *fragmentis incertorum lib.*

prægnantis est. Sed et hoc a poetis metri necessitate A
variatum.

39. Inter *Arma* et *tela*. Arma sunt quibus defendimur [Al., defendimus], tela quæ mittimus [Al., emittimus]. Item arma belli sunt, armamenta navium.

40. Inter *Alluvium* et *colluvium*. Alluvium consumptio est riparum ex aquis, colluvium autem congregatio sordium, quæ sit a fluxione multa.

41. Inter *Aquatam* et *aquosum*. Aquatam positionem recte dicimus, aquosum locum qui ex se aquam fundit. Ita et meracam potionem, merosum autem vinum appellamus.

42. Inter *Apricum* et *opacum*. Apricum contrarium est opaco, quasi apertum cælo, vel soli sine [Al., in] horrore frigoris. Et est apricum, quasi [Al., quia] sine flatu et frigore. Hinc et Africam dici quidam existimant, quasi Apricam. At contra opacum condensatum est, et umbrosum, sicut et amœnum. Amœna autem dicta eo quod amentur.

43. Inter *Acerbum* et *acervum*. Acervus per duas vscribitur, et significat molem. Acerbus per *b* scriptus significat immaturum.

44. Inter *Arbos* et *arbor*. Arbor interdum et sine fructu, arbos vero non nisi fructifera. Similiter *silva* et *nemus*. Silva interdum est fructuosa, nemus vero arbores umbrosæ et infructuosæ intelliguntur.

45. Inter *Acerbum* et *immaturum*. Acerbum est longe a maturitate positum, immaturum vero proximum maturitati.

46. Inter *Avenam* et *habenam*. Avena per *v* litteram herba est. Habena per *d* litteram lorum est. Habenas autem ab habendo dictas putant, quod his equos habemus, hoc est tenemus, unde et equi habiles dicti.]

47. Inter *Avem* et *volucrem*. Aves dicimus quæ per aera levibus [Al., levius] volitant pinnis [Al., pennis], volucres autem non solum aves vocamus, sed quadrupedes nimia pernicitate currentes, sed

39. Etymolog. lib. xviii, cap. 5. Aliud discrimen apud Fest. dict. Arma.

—Serv., ad ill. ix Æn.: *Telorum effundere contra omne genus.*

Ibid. Vat. post hanc differentiam inserit: *Inter aquam et undam*, etc., ut num. 65. AREV.

40. Etymolog. lib. xiv, cap. 9.

Ibid. Consumptio est riparum. Eleganter, ait Barthius; perduntur enim ut non videantur ripæ. Ita *mori flumina* exposuit idem apud Petronium Arbitrum. In Vat. Cod., *consummatio est*. AREV.

41. Ex Agrætio, in quo tamen pro *aquatam* est *aquaticum*.

—Dicimus. F. Addendum ex Agrætio, quæ *aquam aliunde recepit, aquos*.

42. Al.: *Est opacum quasi opertum cælo*.

—*Sine flatu*. Puto mendum subesse, scribendumque *ἀνευ φρίκας*, id est, *sine frigore*, sic et in Serv. leg. ad ill. v Æn.: *Apricis statio gratissima mergis*, et vi Æn., ad ill. *Terris immitit apricis*. Vid. Fest. dict. *Apricum*. Ipse Etymolog. lib. iii, cap. 48.

—*Opacum condensum*. Sic Fest., dict. *Opacum*.

—*Amœnum*. Sic etiam vetus Glossar. *Amœnum* interpretatur *σῶσιον τόπον*.

—*Amœna autem*. Ipse Etymolog. lib. xiv, cap. 8.

tamen cum adiectione, ut puta volucrum equum, volucrum tigridem. Ut est illud Pacuvii: *Volucris currit axe quadriga*. Nam [Al., sed] et sagittæ volucres dicuntur, quod his pinnæ [Al., pennæ] conglutinantur. Nam sine adiectione tantum alitem sonat.

9 48. Inter *Anguem*, *serpentem* et *draconem*. In mari angues, in terra serpentes, in templo dracones. Ut Virgilius: *Tranquilla per alta argues*; et paulo post: *Serpentes amplexus uterque*. Item: *Delubra ad summa dracones*.

49. Inter *Aureum* et *auratum*. Aureum auro factum, auratum ex alia materia factum, et mistum auro operitur.

50. Inter *Animalia* et *animantia*. Animalia sunt quæ habent animam, animantia tantum ad animos B
pertinent.

51. Inter *Austrum* et *ostrum*. Austrum ventum significat, ostrum vero purpuram.

52. Inter *Annuit* et *abnuat*. Annuit consentit, abnuat denegat.

53. Inter *Æs* et *es*. Æs metalli materia, es vero verbum est.

54. Inter *Animum* et *animam*. Anima sine differentia, animus vero varius est; quod animo sapiamus, anima qua vivimus.

55. Inter *Ad* et *at*. Ad præpositio est, at vero conjunctio.

56. Inter *Adjuro* et *abjuro*. Adjuro rogo, abjuro nego.

57. Inter *Apud* et *penes*. Quod apud te tunc dico, C
cum aliquam partem omnem significo. Nam penes possessionem significat, apud autem quasi corpus et librum, non possessio [Al., possessionem]. Dicimus autem, *apud te habeo argentum meum*, non *penes te*; quæ ergo redduntur, apud te habeo; quæ possidentur, penes te habeo.

58. Inter *Amburere* et *comburere*, et *sepelire*. Comburere est igni dare, amburere ex utraque adurere; urere est igni adurere penitus, et ad medullam

Fest., dict. *Amœna*. Servius ad illud. v Æn., *amœna piorum*, et vi, *amœna vireta*.

43. Ex Agræt.; ipse Etymolog. lib. xvii, cap. 6.

—*Molem*. Al. *mobilem*. Agrætius male.

44. Ex Agræt., et ipse Etymolog. lib. xvii, cap. 6.

Ibid. Vat., et *fructuosæ*. AREV.

46. Ex Agræt. 46; ipse Etymolog. lib. xx, cap. 16.

47. *Volucris currit*. Al.: *Volucris erit ex quad.*

Ibid. Cod. vat. omittit, *nimia pernicitate... sonat*; et num. 49 et 50, et ita alius. Barthius in suo Codice legebat: *Volucris currit citata quadriga*; emendabat, *cita pro citata*, ut sit anapestus. AREV.

48. Ex Servio, ad locum ii Æn. citatum ad verbum.

50. C. Frontio: *Animantia animus facit, animalia animam habent*.

52. Vid. Non. dict. *Innuere*, et *Annuere*.

—*Sic veteres membranae vocum in Terentio explicatar. Abnuat, nego, subtrahat*.

54. Non. Marc., dict. *Animus*, et *Anima*.

Ibid. Vat. *anima spiritus, quo vivimus*. AREV.

55. Etymolog. lib. i, cap. 26.

57. Vid. Fest., dict. *Apud*.

58. F. Legend.: *Uri est penitus et ad medullam ignem sentire*. Nam dictiones *est igni dare* ex illis superioribus, *est igni dare*, sic male irreperant.

ignem sentire. Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus humo tegere et ossa. Inde Virgilius (*Æneid.* x): *Corpus humo patiare legi* : Aut (*Æneid.* ix) :

Si quis id fortuna vetabit,
Absenti ferat inferias, decoretque sepulcro.

10 59. Inter *Audacem* et *temerarium*. Audax non timet, temerarius non æstimat periculum.

60. Inter *Ad forum ire* et *in forum ire*. Ad forum significatur aliquis locus in quem imus; in forum, in ipsum forum.

61. Inter *Afrum* et *Africanum*, et *Africanum*. Afrum dicimus civem, Africanum ventum, Africanum negotiatorem.

62. Inter *Agnoscere* et *cognoscere*. Agnoscimus nos, cognoscimus ignotos.

63. Inter *Auferre*, *adimere* et *eripere*. Auferimus rem quam dedimus, adimimus jus, eripimus quod ab aliquo [*Al.*, alio] rapimus.

64. Inter *Agere causam* et *dicere*. Quod agit patronus, dicit reus.

65. Inter *Aquam* et *undam*. Unda semper in motu est, aqua vero stativa. Porro imbres nubium sunt, latices fontium. Nam latex proprie liquor fontis est; et dictus, quod in venis terræ lateat.

66. Inter *Æquora* et *maria*. Æquora, non tantum aquæ, sed et campi propter æqualitatem dicti, mare autem tantum congregatio aquarum.

67. Inter *ævum* et *sæculum*. Ævum tantum tempus ostendit, sæculum vero perpetuitatem et tempus. Unde et in *sæcula sæculorum* dicimus.

68. Inter *Æquum* et *justum*. Justus quippe ex lege est, quasi jus custodiens, æquus autem est qui secundum naturam justus. Etenim justus a jure vivendo, id est, juxta quod jus est faciendo, vocatur.

69. Inter *ægrum* et *ægrotum*. Æger proprie animo nectus, nam corpore ægrotus dicitur. Proinde æger est, et tristis, **II** et male valens, ægrotus autem, sive ægrotans tantummodo male valens.

70. Inter *Ægritudinem* et *ægrotationem*. Sicut

— *Sepelire*. Etymolog. lib. xi, cap. 22.

Ibid. Fortasse legendum ex utraque parte. AREV.

59. Ex Agræti mente, *temeritas sine consilio, audacia post consilium*. C. Fronto hinc forte emendandus : *Audax non timet, temerarius non providet*; nam male aliqui, *audax non providet, temerarius non timet*.

62. Serv., ad illud viii *Æn.* : *Accipio, agnoscoque libens*.

63. C. Fronto : *Aufert qui dedit, adimit imperio coactus, eripit, qui plus volat*.

— *Jus. F., Jussi*, ut infra littera *H*.

66. Ex Serv., ad ill. ii *Æn.* : *Quæ me æquora possunt*.

— Non., dict. *Æquor*.

67. Serv., ad ill. vi *Æn.* : *Quem tibi longævo* : — *Ævum* (inquit) proprie æternitatis est. Unde quis in Isidoro forte legendum censeat : *Ævum tantum perpetuitatem ostendit*.

68. Etymolog. lib. x, dict. *Æquus*, littera *A*.

69. Ex C. Fronton. et Agræti.

— Ex. Serv., ad ill. i *Æn.* : *Curisque ingentibus æger*.

Interpres Terentii, Act. i, scen. 2, Andr.

70. Al. ut Cicero, Tuscul. iii.

Ibid. Nota Pantini quid sibi velit, nescio. AREV.

71. Vat. et omnium. AREV.

72. Hoc sensu et Fronto : *Beatus, qui apud Græcos*

ægrotatio in corpore, sic *ægritudo* in animo nomen habet non se junctum a dolore. Dolor igitur *ægritudo*, id est, causa efficiens *ægritudinem* in animo, tanquam *ægrotationem* in corpore.

De littera *B*.

71. Inter *Benignitatem* et *bonitatem*. Stoici ita deliniunt [*Al.*, distinguunt] : quod benignitas sit virtus ad benefaciendum exposita, lenis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem invitans, bonitas autem bene quidem facere et præstare quod poscitur parata est; non tamen novit suavis esse consortio, et sua cunctos invitare dulcedine.

72. Inter *Beatum* et *felicem*. Beatus sibi tantum est, felix, et aliis [*Al.*, sequenter et aliis], ut est illud Virgilianum :

Sis felix nostrumque leves quæcunque [*Al.*, quemcunque] laborein.

Felix autem dicitur, per quem datur et accipitur felicitas, ut *felix tempus, felix locus, felix eventus*.

75. Inter *Beatus, honestus, fortunatus*. Beatus animo, honestus moribus, fortunatus substantia.

74. Inter *Bibere* et *potare*. Bibere naturæ est, potare luxuriæ.

75. Inter *Balineum* et *balneum*. In prosa quotidiano sermone balineum, in versu balneum dicimus.

76. Inter *Barbam* et *barbas*. *Barbam* hominum, *barbas* pecudum vel herbarum dicimus. *Barbas* et hominum, ut apud Virgilium : *Barbas incanaque menta regis Romani*.

12 77. Inter *Bucinam* et *bucinum*. Bucina est tuba qua signum datur in hostes [*Al.*, hostem], Bucinus ipse clangor canoris.

78. Inter *Bellum* et *prælium*. Bellum indicitur, prælium geritur. In bello enim non statim prælium; in prælio autem statim et bellum. Unde et apud antiquos tuba prælii signum erat, belli buccina. Item bellum totum est, id est, totus conflictus, ut Jugurthinum [*Al.*, jurgium], civile, Punicum. Pugna unius diei, prælium pars pugnæ, licet et pugna duorum sit

μακάριος.

— *Sis felix*. Ex Serv. videtur, ad ill. i *Æn.* : *Sis felix, et illud eclog. 5* : *Sis bonus, o felixque*.

Ibid. Cod. Vat., *felix sequenter et aliis... et adipiscitur felicitas*. AREV.

D 74. In Codice Regiovicano 1838, in quo Differentiæ aliquando copiosiores sunt, quam in Excusis, id ita refertur : *Inter bibere et potare* : *bibimus necessitate, potamus voluntate; alii dicunt* : *Bibere naturæ est, potare luxuriæ*. AREV.

76. Ex Serv., ad ill. iii Georg. : *Barbas, incanaque menta*. Porro locus quem Isidorus citat. est ex vi *Æn.*, in quo, pro *crines, barbas* legisse constat.

77. Barthius putat *bucinus* esse adjectivum nomen, et rescribendum, *bucineus canor est ipse clangor*. Pro eo sonitu *bucinatus* exstat apud Papiam. Idem Barthius, alio loco, scilicet lib. xxxvi, cap. 13, observat *bucinum* de sono bucinæ dici, ut ex fragmento Fl. Capri, et ex hac Isidori differentia colligit. AREV.

78. Vide Serv., ad illud viii *Æn.* : *Qui sese in bella sequantur*.

— *In bello*. C. Fronto.

— *Tuba prælii*. Ex Serv., xi *Æn.*, ad illud : *Bello dat signum*, et ipse Etymolog. lib. xviii, cap. 1 et 4.

— *Prælium pars*. Sic Non. dict. *Bellum*.

aliquando, et sine ferro, unde et a pugno dicta est.

79. Inter *Balsamum* et *opobalsamum*. Balsamum est arbor ipsa, opobalsamum succus collectus ex arbore. Nam opus dicitur succus. Probatio autem balsami, ut dicit Plinius, hæc est: quod si contra solem feratur, et corruptum non sit, mauum ferentis exurit.

80. Inter *Bassos* et *bassus*. Bassos nomina propria sunt, Bassus [Al., Balsos] vero appellativa nomina sunt.

81. Inter *Barbarismum* et *solæcismum*. Barbarismus fit in una loquela, solæcismus in pluribus.

De littera C.

82. Inter *Cælum* et *æther* ita distinguitur. Quod non tantum ille astriferus [F., astrifer] locus, sed et iste aer cælum vocatur. Æther autem sublimior cæli pars est, in quo sidera constituta sunt. Sane et æther **13** aer igneus est superior, æthra vero lux et splendor est ætheris.

85. Inter *Cras* et *crastinum*. Cras ad tempus pertinet, crastinum ad opus ejusdem temporis.

84. Inter *castitatem* et *continentiam* hoc interest. Quod castitas est corporis incorruptio, continentia vero post corruptionem sexui renuntiatio. * Primum ex his felicitatis est, non esse quod metuas; secundum virtutis est, prosternere hostem libidinis, a quo toties victus atque dejectus es. Quo primum cedere humilitatis est, secundum patientiæ. * Harum prima felicitatis est, non nosse in totum a quo postea liberari optabis; secunda vero virtutis contemnere vitium quod optime noveris. Alii continentiam in conjugis [Al., conjugibus] specialibus, castitatem in virginibus intelligunt. Item quidam castitatem accipiunt in mente, virginitatem vero in corpore. Illa est autem vera castitas, quæ nec corpore, nec mente polluitur.

85. Inter *Clamorem* et *clangorem*. Clamor rationa-

Ibid. Vat. omittit, id est, totus confictus. Barthius memoria hæc digna esse ait, sive ea ex sua observatione Isidorus promat, sive more suo aliunde describat. Quod autem Barthius sæpe lectionem sui Codicis conjectura emendare conatur, actum plerumque agit; nam jam ea fere omnia in Editione Grialiana correctæ erant, saltem cum Adversaria Barthii in lucem venerunt, quem aliquando Editionem Grialii vidisse constat. AREV.

79. Ex Serv., ad illud in Georg.: *Balsamaque et baccas*.

80. Vetus Glossar. Bassus $\alpha\beta\chi\lambda\upsilon\sigma$.

84. Etymolog. lib. 1, cap. 32. Vid. Agell., lib. v, cap. 20.

82. Utrumque ostendit Varro, lib. iv ling. Lat., dict. *Cælum*.

— Sane... Ex Servio, ad illud in *Æn.*: *Nec lucidus æthra siderea polus*.

84. Al.: *Sexus. Primum ex his; et infra: contemnere ea quæ optima noveris*.

Ibid. In Editione Grialii indicatur, deesse in aliquibus exemplaribus verba, *Primum... secundum patientiæ*. Ac revera in vetustissimo Codice Vaticano 5521 ita continuatur oratio: *sexui renuntiatio. Horum prima felicitatis est, etc. Mox idem Cod. in conjugis parentibus intelligunt, castitatem in virginibus*. AREV.

86. Citat alterum versum Non., dict. *Gannire*, ex

A billum, clangor irrationabilium, ut anserum, vel tubarum.

86. Inter *Criminatorem* et *eriminentem* hoc interesse auctor Orbilius putat, quod criminator sit qui alteri crimen inferat, et id sæpius faciat, eriminentem autem qui crimen inferat, et cum suspicione quoque id faciat quare quis magis noxius videatur. Ut Afranius: *Non sum, inquit, tam eriminosa* [Al., eriminosus], *quam tu* [Al., quantum], *vipera, gannire ad aurem nunquam didici dominicam* [Al., domini].

87. Inter *Callidum* et *versutum*. Callidus est in disputando subdolos, versutus autem cujus mens in negotiorum actu ad quamlibet fraudem facile vertitur. Ergo callidum non pro astute tantum, **14** sed pro astute docto dicimus, versutum autem ab eo **B** quod animum cito vertat. Unde et Plautus:

Versutior es quam rota figuraris [Al. figurat].

88. Inter *Curam* et *sollicitudinem*. Sollicitudo moderata est, atque temperabilis, cura vero sine moderatione est; unde et cura dicta est, eo quod cor urat.

89. Inter *Cognitionem* et *agnitionem* quidam sic distinguunt, quod cognitio eorum sit quæ ante non scivimus, et ea postea scire permittitur, agnitio vero eorum quæ prius scientes, deinceps scire destimus, eorumque postea recordamur.

90. Inter *Commentarium* et *commentum*, et *comicum* [F., commaticum]. Commentarium liber, commentum, vel commentatum volumen, id est, ex **C** diversis libris comatum, scilicet, ex Veteri et Novo Testamento.

91. Inter *Coram* et *palam*. Coram ad personam refertur, dicimus enim *coram illo*, palam autem persona caret, quia id ipsum significat quod omnes sciunt. Ergo coram ad personam certam refertur, palam ad omnes.

prosa (Catii, Rosa) Afranii.

Ibid. Barthius suspicatur legendum *cum suspicione occulte id faciat*. In suo Ms. invenit: *tam criminosis, quam tu vituperas*. Alii habent, *tam eriminosos, quantum vipera*. AREV.

87. Vid. Donat., in Terent., act. iii, scen. 3. Adolph. — Sic Fest., dict. *Versutus*, et ipse lib. x Etymolog. littera C, et littera R.

— Plautus. In Epidico, scena cujus princip. *Fecisti jam*.

88. Aliter distinguit Donat., act. ii, scen. 4. Phorm. — Cura vero. Ex Serv., ad illud in *Æn.*: *Curis quibus ingentibus eger*, et iv *Æn.*: *Jam dudum sauciæ cui a*.

Ibid. Vat., cura vero sine sollicitudine est. AREV.

90. In una Manuscripto hæc tantum: *Inter commentarios et commentaria. Commentarii libri, commentaria volumina*.

— Comatum. F., concinnatum, aut commatum.

Ibid. In Ms. Vat. 3521 solum hoc est, *Commentarium liber, commentum volumen*. In Editis differentia non plene explicatur, cum prætereatur explanatio verbi *comicum*. Legendum ergo videtur: *Commentum volumen, id est, ex diversis libris commentatum, Comicum ex Veteri, et Novo Testamento. Comicus Comicus, et Comes liber ecclesiasticus erat, Lectorianarius quoque dictus, de quo vide Ducangium, verbo Comes, primo loco*. AREV.

92. Inter *Carum* et *cavatum*. *Cavum* naturaliter, *A* *nis*. *Consuescimus* 16 bona, insuescimus mala, asuescimus utraque [Al., utrumque].
93. Inter *Circiter*, *circa* et [circum]. *Circiter* ad numerum referendum est, *circa* ad locum et tempus, *circum* vero undique. Ergo dicimus [Al., dicamus] circumvisse nos orbem, non circasse [Al., circassisse].
94. Inter *Circumpedes* et *antepedes*. *Circumpedes* sunt obsequia servorum, *antepedes* amicorum.
95. Inter *Contingit*, *obtingit*, *evenit*, et *accidit*. *Contingit* eventu, *obtingit* sorte, *accidit* casu, *evenit* vel malo, vel bono.
96. Inter *Corripere*, *oijurgare*, et *castigare*. *Corripimus* verberibus, *objurgamus* verbo, *castigamus* verbis, *cædibus* et verberibus.
97. Inter *Cupere* et *ambire*. *Cupere* est terrena luctra, vel quælibet mundi desideria inaniter querere, *ambire* vero honorum gradus, vel ordines potestatum appetere.
98. Inter *Cantare* et *canere*. *Cantare* tantum vocibus vel clamore insonare est, *canere* autem interdum modulari, interdum vaticinari est, id est, futura prædicere.
99. Inter *Conscribere*, *exscribere*, et reliqua. *Placidus*: *Conscribere*, inquit, est nulla simul scribere. *Exscribere*, quod alibi scriptum sit transferre, *transcribere*, cum jus nostrum in alium transit, *Inscribere* accusationis est, *ascribere* assignationis. *Describere* dictionis [F. ditionis], vel ordinis.
100. Inter *Construere* et *destruere*. *Construere* est edificare, *destruere* vero exterminare.
101. Inter *Commodare* et *accommodare*. *Commodare* est præstare aliquid, *accommodare* vero aptare.
102. Inter *Consuere* et *suere*, vel *assuere*. *Consuere* vestium, *suere* codicum, *assuere* coriorum.
103. Inter *Consequimur* et *assequimur*. *Consequimur* pedibus, *assequimur* studio.
104. Inter *Consuescimus*, *assuescimus*, *insuescimus*.
93. Cod. Vat., non circa esse pro non circasse, vel circassisse, quod melius videtur. AREV.
94. Ex Agræt. ad verbum.
95. Vide aliud discrimen apud Agrætium.
96. Al.: *castigamus cum credimus*.
98. Serv., in ill. 1 Æn.: *Arma virumque cano*; et viii Æn.: *In limine adesse canebat*.
99. Ex Agræt. omnia.
— *Accusationis*. - *Vel occasionis*. Agræt.
— *Assignationis*. - *Significationis*. Agræt., male.
— *Ordinis*. - *Ordinationis*, ms. 1, et Agræt.
- Ibid.* In nota Pantini erat: *Fortè, ditionis*; quod correxi ad ejus mentem, ut puto, *forte, ditionis*. Barthii Codex sic erat interpolatus: *Exscribere, quod alibi scriptum est, quod verbum medicorum est, transcribere*. Pro his, quod verbum medicorum est, Barthius subrogabat, quod verbum indecorum est, pertinet enim ad plagiarios. Observat idem dictionem esse declamatorium exercitationem, quales dictiones Ennodii ad nos venerunt. AREV.
100. Leg. *destruere*, nisi malis, præeunte Agrætio, *destruere vero in excelsum struere*.
101. Agræt., dict. *Commodatum*.
— *Non*., dict. *Accomodat*.
105. Inter *Capio* et *capesso*. *Capio* aliquando, *capesso* frequenter.
106. Inter *Cunctos* et *omnes*. *Cuncti* omnes sunt, si modo juncti sunt, et simul faciunt aliquid. *Aliter* omnes dicuntur non *cuncti*.
107. Inter *Cæteros* et *alios*. Quod cæteri ex eodem numero sunt, alii ex alio.
108. Inter *Curulem* et *curialem*. *Curiales* officiales publici, *curules* vero sellæ, in quibus magistratus sedentes jura reddunt.
109. Inter *Censorem* et *censualem*. *Censores* enim [Al., tantum] *judices* vocantur, *censuales* vero officiales qui censum provincialem exigunt. *Interim* [Al., interdum] et *ensorium* [Al., censorem] hominem pulchrum dicimus.
110. Inter *Cognatum* et *affinem*, et *propinquum*. *Cognatus* ejusdem generis, *affinis* nuptiis veniens, *propinquus* sanguine vel affinitate conjunctus.
111. Inter *Columem* et *incolumem*. *Incolumem* animo accipimus, *columem* corpore. *Columen* autem sanitas, vel sustentaculum est, quod [Al., quia] a columna est factum, unde et *culmen*, unde et *culmus*.
112. Inter *Comptum* et *compositum*. *Comptum* cura, *compositum* natura.
113. Inter *Crassum* et *grassum*. *Crassum* corporis est pinguedinis [Al., pinguedo]. Nam *grassari* animi nimie crudelitatis.
114. Inter *Crassum* et *obesum*. *Crassus* pinguis est, *obesus* plus est quam pinguis.
- 17 115. Inter *Cæruleum* et *cæruleum*. *Cæruleus* est color, *cæruleus* qui ex eo colore confectus est natura. Nam *cæruleum* ipsum colorem dicimus.
116. Inter *Corpus* et *carnem*. Quod in omni carne corpus est, non in omni corpore caro. Caro enim proprie ossa et sanguis est, quod tamen et corpus est. *Corpus* autem et lapis, et lignum est, quod tamen
103. Agræt.: *Consequimur studio, assequimur voto*.
104. Ex Agrætio.
106. Vid. Front., diet. *Omnes*. Festus eadem fere habet cum Isidoro, diet. *Cuncti*, et Ascon. Ped. an. in *Divinationem*.
— *Apertior erit lectio: Aliter omnes dicuntur, non cuncti*. Vid. Serv., ad illud 1 Æn.: *Tota armenta sequuntur*.
- Ibid.* Vat., *al ter omnes dicuntur cuncti*. AREV.
109. In Ms. Barthii: *Censorium hominem vultum dicitur*. Conjectabat Barthius *vultuosum*; nam *vultuosus* severum notat apud Sidonium et alios. De severitate censoria res nota est. Ego in alim, *censorium hominem pulchre dicitur*. AREV.
111. Vetus glossar., *columnina, ἐπιστηρίσματα*, et *columen, ἐπίστυλος*, diet. *Columnæ*. Ipse Etymolog. lib. x, littera C.
113. Ex Agræt., *Crassari, grassari*.
— *Animi*... Agræt.: *Aut animi, aut crudel*.
- Ibid.* *Nimie crudelitatis*. Vat. *omitit, nimie*. AREV.
115. Ex C. Frontone: *dictio autem Natura loco mota possessioni suæ restituenda, legendumque, Cæruleus est color naturæ*.
116. Sic lib. Etymolog. xi, cap. 1.

caro non est. Dictum autem corpus a corruptione, et a caro a carendo, vel a cadendo.

117. Inter *Capillos* et *capillamenta*. Capilli capitis sunt, capillamenta summitates arborum. [Al., arboris].

118. Inter *Collum* et *cervicem*. Collum [Al., Collus] semper cervicem, cervix [Al. collus] autem dum singulari numero dicitur, significat collum; dum plurali, superbiam, ut Cicero in Verrem (Lib. v): *Prætores tu accusas? Frange cervices*.

119. Inter *Concidit* et *concidit*. Concidit, correpta media syllaba, significat cecidisse, concidit, producta media, significat separasse.

120. Inter *Cassidem* et *galeam*. Cassis de lamina est, galea de corio [Al., corio fit].

121. Inter *Clypeum* et *clupeum*. Clypeum sentum, B clupeum ornamentum [Al., ornamenta] dicimus. Inter *Clypeum* et *clupeum*: Clypeus masculino genere est quem scutum dicimus, clupeum neutro dicitur imago, ab eo quod clueat, id est, dicitur et nominetur, et clara sit. Sic et inclutus præclarus dicitur.

122. Inter *Consuetudinem* et *ritum*. Consuetudo est solitæ rei usus, ex consensu duorum, plurimorumque factus. Ritus vero ad justitiam pertinet, quasi [Al., pendet, quia] rectum, ex quo pium, æquum, sanctumque [Al. s. respicimus].

123. Inter *Cognitorem* et *procuratorem*. Cognitor non nisi præsens a præsentem præsentem datur, procurator autem et absens constituitur [Al., quem a. constituit] adversus absentem. Item cognitor adversus eum solummodo lite [Al., litem] contendit [Al., defendit] adversus quem ad agendum constitutus est, procurator vero apud omnes. Item cognitor liti tantum dari solet, id est [Al., item], iudicii expediendi gratia, procurator vero et res omnes administrat.

— *Carendo*.—*Creando* in Etymolog.

117. *Capillamenta* seminum, lib. v.

118. Ex Serv., ad ill. in Æn. *Cervici imponere nostræ*. Etymolog. lib. xi, cap. 1.

— *Frange*. In altero exemplari: *Frangere cervices, et superbiam inclinare, quæ, ut glossematon, inducenda*.

119. Sic Acron., od. 3. lib. 1 Horatii, in illo versu: *Nequicquam Deus abscedit, exponit abscedit, separavit*.

Ibid. Barthii membranæ ita: *Inter cassidem et cassidam nihil interest. Galea vero cassis est, quæ de corio febat*. AREV.

121. *Clypeum*. Ex Carisio in C. Frontone, male. *Clypeum armorum, clypeum imaginis*.

— *Clypeus*. Locus mutilus, quem sic ex Carisio suppleri posse existimo: « Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus, ab eo quod est clepo, κλέπτω, id est, celo, cum clupeum imago dicitur, et nominetur a clueo, quod clara sit. » Sic et in Serv., ad ill. in Æn.: *Nec clypei cursusque sonant:—Dicti ab eo quod celent corpus ἀπό τοῦ κλέπτω*.

122. Al., *Solito rei consensu usus d.*

Ibid. Vat. *ad justitiam pendet. Et æquum semper præspicimus, pro æquum, sanctumque*. AREV.

123. *Festi*, diet. *Cognitor: C. enim præsens a præsentem datur*.

— *Nisi*... Al.: *Jussu præsidis præsentem præsentem d.*

Ibid. *Nemo veterum melius differentiam inter pro-*

124. Inter *Cochlearium* et *cochleare*. Cochlearius qui vendit, cochleare vero species.

125. Inter *Cœtum* et *cetum*. Cœtus multitudo cetum belluam dicimus.

126. Inter *Commune* et *epicænum*. Commune generis [Al., gentis] est, epicænum vero animalium.

127. Inter *Capillatum* et *capillosum*. Capillatus capillo grandi, capillosus pilosus et hirsutus.

128. Inter *Cornua* et *cornua*. Cornua animalium, vel antennarum, cornua vero pomorum genus.

129. Inter *Cæpit* et *cepit*. Cepit de capiendo, cœpit de incipiendo.

130. Inter *Calvum* et *calvatum*. Calvus est natura, calvatus manu. Inde et decalvatus dicimus valide manu decalvator.

131. Inter *Circa*, *circum* et *circiter*. Quod circa est incerti loci de aliqua parte, circum certi undique, circiter numeri pene infiniti.

132. Inter *Causam* et *rationem*. Quod causa rem vel rationem antecedit, ratio in ipsa re est. Item causa est, propter quam fit aliquid, ratio per quam fit.

133. Inter *Civile* et *civicum*. Civile est quod ad civitatem pertinet, civicum, quod ipsi cives faciunt.

134. Inter *Cognoscimus* et *agnoscimus*. Cognoscimus ignoratos mores, agnoscimus quæ nobis exciderant.

De littera D.

135. Inter *Diurna*, *diutina* et *diuturna*. Diurna a die facta sunt, ut diurna merces, diutina dicta ab eo quod est, quod diu duraverit, dluturna vero a perpetuitate dicta, quasi æterna.

136. Inter *Disertum* et *discretum* [Al., disertum]. Disertus orator est, discretus est doctus, a discendo dictus.

137. Inter *Divitem* et *locupletem*. Dives est pecuniis, locuples [Al., locis plenus] autem fundis, quasi locorum divitiis plenus.

curatores et cognitores in sensu proprio expressit, ut advertitur in not. ad Brissonium, lib. iv, cap. 20, Select. Antiquit. In Ms. Vat., *præsens a præsentem datur*; et omittit *Item cognitor... omnes administrat*. AREV.

125. Vat., *belluam dicit*. AREV.

126. Sic lib. 1 Etymolog., cap. 6.

Ibid. Cod. Vat., *commune genus est hominum; epicænum*. Epicæna a communibus differunt, quia communia duos habent articulos, ut *hic et hæc sacerdos*, epicæna vero unum tantum, ut *passer, lepus*, etc. Vide Cledonium, in Arte, pag. 1862, Pustsch. AREV.

130. Decalvationis mentio Concil. Tolet. xvi, cap. 3; Emeritens. cap. 15, et alibi, passim vero in legibus Visigothorum eratque perpetuæ infamiae nota.

Ibid. De pena decalvationis plura Ducangius, verb. *Decalvare, et decalvatio*. Apud Isidorum verba *valide manu Decalvator* fortasse ex aliquo alio auctore petita sunt exempli loco. AREV.

131. In uno ms.: *Inter circa et circum, quod circa est de aliqua parte loci, circum undique*.

132. C. Fronto: *Causa docet factum, ratio solvit obscura*.

133. Acron. et Porph. in od. lib. ii Horat. ita tantum distinguunt, quod *civicum* antiqua figura dicitur, *civile* non item.

135. Al., *adjecta*, nullo sensu *pro a die*.

136. Ex Agravio.

— *Discretus est*. Lege: *Desertus, est derelictus, a*

158. Inter *Defensorem* et *ultorem*. Defensor curat, ne fiat injuria, ultor id facit, ne impune sit facta injuria.

159. Inter *Deformem* et *turpem*. Deformis ad corpus pertinet. Turpis ad animum.

20 140. Inter *Dementem* et *aetrum*. Demens est cuiuscunque ætatis aemens, et [F., id est] sine mente, delirus autem per ætatem mente defectus: dictus autem ita, eo quod recto ordine, quasi lira, aberrat. Lira enim est arationis genus, cum [Al., cum qua] agricolæ facta [Al., jacta] semente dirigunt sulcos.

141. Inter *Dirum* et *atrocem*. Dirus immisericors, quasi divina ira in id adactus. Atrox, crudelis, hoc est, crudus, neque suavis [Al., suasibilis].

142. Inter *Dolum* et *dolorem*. Dolor est corporis incommoditas, sive molestia. Dolus vero occulta malitia, blandis sermonibus adornata.

143. Inter *Dolum*, *insidias*, et *fraudes*. Dolus animo fit, insidiæ loco, sive telo, fraus circa fidem mutuam [Al., injuria].

144. Inter *Dementiam* et *amentiam*. Dementia temporale vitium est, amentia perpetuum. Dementia autem dicta, quasi diminutio mentis.

145. Inter *Distinctionem* et *subdistinctionem*. Distinctio finem sensus facit, subdistinctio suspendit [Al., mentem susp.].

146. Inter *Dimidium* et *dimidiatum*. Dimidium est æqua pars divisa, dimidiatum utique pars, sed [Al., si] non æqualis.

147. Inter *Divertit* et *divortit*. Divortio [F., divor-

deserendo dictus. Ex Agræti mente neutra harum lectionum, quas ms. habent, tolerari potest. Al.: *Dissertus est doctus a disserendo*, et

157. Rectius forte Fronto: *Dives, quia dividendi facultatem habet*. Varro a *divo* deducit.

— *Locorum*. Sic fere Fronto, ix Terent., Scaurus; et ipse Etymolog. lib. x, littera L.

Ibid. Vat., quasi loci plenus. AREV.

158. Sic et Fronto: *Ultio vindicat facium; vindicta, vel vindicatio, futura prohibet*.

159. Al., *Animam*. Crimen, al. ms.

140. Fest., dict. *Mente captum*. Ipse Etymolog. lib. x, littera D.

— Non., dict. *Delirus*, et ipse in Etymologiis.

— *Sulcos*. In Etymolog. additur: *In quos omnis seges decurrit*, quod cum minime verum sit, fortassis et illic ea verba tollenda, aut scribendum ex Non.: *In quos omnis uligo decurrit*.

Ibid. Vat., sine mente defectus; *delirus autem pro otate*. De verbis quæ in Etymologiis adduntur post *dirigunt sulcos*, dixi suo loco. AREV.

141. *Indignatus*; f., *natus*, ut Festus. Vide Serv., ad illud ii Æn.: *Quæ mens tam dira*.

— Fest., dictione *Atroces*.

Ibid. Pantinus pro *in id adactus* indicat ex var. lect. *indignatus*, et ex conjectura *natus*. Barthius, lib. xxxviii Adversar., cap. 2, legit *neque suasibilis*, et exponit *consultus, ratione utens*, ut apud Apiciuio, et Phebadium. AREV.

142. Sic Cie., Tusc. ii: *Dolor motus asper in corpore, a sensibus alienus*.

— Ipse Etymolog. lib. x, littera D dicit *dolosus*.

Ibid. Vat. *adornat* pro *adornata*. AREV.

144. Lib. x Etymolog. littera D.

145. Etymolog. lib. i, cap. 18.

— *Sensus*. Al., *Mentis, vel sensus*.

146. Agræt., et copiose Agell., lib. iii, cap. 14.

— Non., dict. *Divortium*.

tium] est separatio, cum mulier a viro discedit, divertit vero, qui a via vel ratione deflectit.

21 148. Inter *Deluit* et *diluit*: *Deluit* purgat, *diluit* temperat. [Livius, de morte Mitridatis: *Quod cum diluisset*.

149. Inter *Dilectum* et *delectum*. *Dilectum* a diligendo, *delectum* ab deligendo [Al., eligendo].

150. Inter *Directum* et *derectum*. *Derectum* perlatum est, *directum* per longum.

151. Inter *Discernere* et *secernere*. *Discernit* qui in duas partes dividit, *secernit*, qui ex multis eorum multa eligit.

152. Inter *Dicere* et *memorare*. *Dicit* enim, qui semel idem pronuntiat, *memorat*, non qui semel dicit, sed qui sæpius idem, memoriæ conservandæ causa, facit.

153. Inter *Derigere* et *dirigere*. *Derigimus* quæ curva sunt, *dirigimus*, cum aliquo tendimus.

154. Inter *Deportare*, *comportare* et *exportare*. *Deportare* est aliquid asferre, *comportare* in unum locum conferre, *exportare* tollere.

155. Inter *Discedere* et *abscedere*, et cætera. *Discedere* per divortium dicimus, *abscedere* per absentiam, *secedere* per singularitatem, *decedere* per mortem.

156. Inter *Deauco* et *diduco*. *Deduco* de amico producendo [Al., perducendo]. *Diduco* autem distraho, vel *divido*. Item quantum ad equos triumphales 22 refertur, si equi, duxere triumphos; si boves,

— *Divertit*. Sunt enim *diverticula*, quæ ab hoc verbo, *semita transversæ a latere, viæ militares*, ait Serv., ad illud ix Æn. *Ad divortia nota*.

Ibid. Ms. Vat., *vel a ratione deflectit*. AREV.

148. Ex Agrætio.

— *Purgat*, Al., *purgat vel lavat*, quod tamen abest ab Agrætio.

— *Livius*. Ex lib. cii, ut constat ex Flori epitome, erat locus.

Ibid. Barthius, lib. xxxix, cap. 14, potius Festo vel Paulo assentitur, qui *deluere* solvere exponit a *luendo*, non a *lavando*. AREV.

149. Ex eadem mente Agrætius: *diligi affectionis, deligi iudicii*.

150. Hinc legendum constat apud Agrætium unde sumptus quoad sensum locus: *Directum in latera aptatum*. Sic et Etymolog. lib. x, lit. D: *Directus eo quod in rectum vadit*.

Ibid. Elegantem hanc differentiam Barthius vocat. AREV.

152. Fest., dict. *Memorare*.

Ibid. Vat., *sæpius id*. AREV.

153. Sic Paulus ex Festo: *Dirigere apud Plautum invenitur pro discedere, sed discindere legit vir cruditi; Et cum aliquo*. Al., *cum ad aliquem*.

154. Forte scribendum ex mente Agrætii: *Deportare, ea deserere*; male tamen ipse, *deponere*. *Apportare est aliquid asferre; comp., etc.*

— *Tollere*.-De loco tollere. Agræt.

156. Sic Serv., ad ill. i Æn.: *Despiciens mare velivolum*: — *Deduco, prosequor; diduca, divido*.

— *Vel divido*. Al. *sen pono*, id est, f. *seu dispono*.

— *Equos*. Malim *currus*.

— *Subducere*. Ex Serv., ad ill. i Æn. *Subducere classem*.

— *Deducunt*. in Æn. Al., *diducunt*.

Ibid. Vat., *deduco pro animo deducendo*. AREV.

deduxere [*Al.*, *duxere*]. Item quantum ad naves, subducere in terram dicimus, deducere [*Al.*, *diducere*] autem in mare, ut : *Deducunt socii naves*.

157. Inter *Duo* et *ambo* [*Al.*, duos ambos], Utique qui dicit duo [*Al.*, duos ambos], numerat; qui ambo, jungit.

158. Inter *Disparem* et *imparem*. Dispar est inæqualis, vel dissimilis, impar vero, sine pari.

159. Inter *Dua* et *bina*. Cicero, in epistolis ad filium, duas epistolas, non binas; binas litteras, non duas. Quia numeri tantum pluralis est nomen litteræ quæ epistolam significant. Nam non dicimus bina, nisi ea quæ singularem numerum non admittunt, ut *bina castra*, *bina arma*, Ea autem dicimus duo quæ singularem numerum admittunt.

160. Inter *Domum* et *hospitium*. Domus ad proprios habitatores pertinet. Nam hospitium tunc vocatur, cum aut aliquem recipimus, aut cum ab aliquo ipsi recipimur; unde et qui venit, et ad quem venit, hospes dicitur. Sic Plautus:

Hospes necavit hospitem captum manu.

161. Inter *Decentem* et *speciosum* et *formosum*. Decens motu corporis probatur, speciosus specie, formosus, natura, sive forma.

162. Inter *Deformem* et *informem*. Deformis est cui deest forma, [*Al.*, *æda form.*] informis ultra formam.

163. Inter *Decus* et *æcorem*. Decus ad animum refertur, decor ad corporis speciem.

164. Inter *Delatorem* et *dilatorem*. Delator, qui defert ad accusandum [*Al.*, *causandum*]; **23** dilator, qui differt ad proferendum.

165. Inter *Draconem* et *traconem* [*Al.*, *truaconem*]. Draco est immanis bellua, tracones [*Al.*, *truacones*] vero sunt hiatus terræ.

166. Inter *Divitem*, *potentem*, *fortunatum*, *locupletem* et *honestum*. Dives est potentia et virtute, potens, quasi Deo proximus, locuples fundis, quasi locis plenus, fortunatus, subito [*F.*, *substantia*]

159. Ex Serv., ad illud viii Æn. : *Frenaque bina*. Vide eundem, ad illud i Æn. :

Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Al., *Cic. epistolarum ad fil.*

Ibid. Barthius futilissimum esse ait, quod non dicamus *bina*, nisi quæ numerum singularem non admittunt. Isidorus Servium aliosque grammaticos sequitur, quamvis alioquin verum sit quod sæpe *bini* pro *duo* promiscue usurpatur. AREV.

160. Ex Serv., ad illud viii Æn. : *Ne vero hospes, ne quære.*

— Et Mostellaria, scen. cujus initium *Habeo, Neptune, mag. grat.*

161. C. Fronto : *Decens in gestu est, et motu corporis, speciosus; male legitur: formosus ab excellenti specie dicitur, forma naturæ bonum, unde etiam formosus dicitur.*

162. Lib. 10 Etymolog. littera I.

164. Ex Agretio.

Ibid. Vat., ad offerendum. AREV.

165. Poeta anonymus, laudatus a Joanne de Janua : *Terrarum tracones, animalia dico dracones*. Vide Ducangium, verb. *Tracones*. AREV.

166. C. Fronto : *Cui forte aliquid contingit.*

Ibid. Vat., et virtutibus. AREV.

167. C. Fronto : *Cedo sibi poscit, et est immobile;*

A factus beatus, honestus moribus et honore usus.

167. Inter *Do* et *cedo*. Qui dicit *do* significat quibus detur; qui dicit *cedo*, de se tantum dicit.

168. Inter *Deum* et *divum*. Quod Deus sæpè est, divus fit.

169. Inter *Damnum* et *jacturam*, et *detrimentum*. Jacturam scientes [*Al.*, *scienter*] et ultro patimur, damnum subito, et non credentibus nobis, fit; detrimentum, leve damnum fit in parte.

170. Inter *Donum* et *munus*. Donum Deo offertur, munus hominibus.

171. Inter *Delicta* et *delecta*. Delicta peccata, delecta electa.

172. Inter *Delictum* et *injustitiam*. Delictum quidam leve putaverunt esse peccatum, quasi negligentis [*F.*, *negligentia*] derelictum, injustitiam vero immane aliquod sævumque commissum.

173. Inter *Dolum* et *dolorem*. Dolus tergiversatio, dolor vero corporis inquietudo.

174. Inter *Dolosum* et *inimicum*. Dolosus est qui occulta machinatione grassatur, inimicus vero qui mala facit apertius.

175. Inter *Deduco* et *diduco*. Deduco, amicum, diduco, distraho.

24 176. Inter *Directum* et *derectum*. Directum [*Al.*, *derectum*] in rectum vadeus; *derectum* [*Al.*, *directum*] in latere rectum.

177. Inter *Disco* et *doceo*. Discit qui non novit, docet vero qui novit.

De littera E.

178. Inter *Externum* et *hesternum*. Hesternum dicimus pridianum, externum autem extraneum, hoc est, alienum.

179. Inter *Eloquentem* et *loquacem*. Sinceritas facundia eloquentum est, effusa et incondita temeritas, loquacium. Unde est Sallustius : *Loquax magis quam facundus*. Et Cicero : *Hunc loquacem esse habitum, nunquam dissertum.*

dat qui non finire facit datum.

168. Ex Serv., ad illud v Æn. : *Genus alto a sanguine divum.*

169. *Subito*, etc. *Al.* : *Insolito et nobis nescientibus fit.* — *Detrimentum*. Sic Ascon. Pedian., 5 orat. contra Verr. : *Detrimentum vel unius partis dici potest.*

170. Serv., ad illud v Æn. : *Strueremque suis altaria donis* : — *Dona*, ait, *superorum, munera inferorum*; et clarius. C. Fronto : *Datum quod diis datur; munus, quod amicis vel cliens, vel libertus officii causa mittunt.* Ipse ead. libro Etymolog. vi, cap. 19.

Ibid. Cod. Vat., *munus omnibus*. AREV.

175. Ms. Vat., *distribua pro distraha*. AREV.

178. Vat., hic et alibi, quasdam differentias diverso ordine collocat, et nonnullas hoc loco addit. Littera *E* ita incipit : *Inter æquora et maria*, etc., ut num. 66; *inter ævum et sæculum*, etc., ut num. 67; *inter externum*, etc., ut hoc n. 178; *inter hæresim et schisma*, ut n. 282. Hæc varietas ex diverso scribendi modo oritur; nam medio ævo scribatur *æquora*, *erum*, *eresis*, etc. AREV.

179. Varr., iv de Ling. [Latin. : *Loquax, qui nimium loquitur; eloquens, qui copiose loquitur*. Ipse, Etymolog. lib. x, littera *C* et *L*.

— Sallustius. Ciatius idem fragmentum ab Agell., lib. i, cap. 15. Incertum unde.

180. Inter *Expertem* et *expertum*. Si enim exper- A laudandum [*F.*, laudando] extollunt, per unum *f.* tum rerum dixerimus, significamus peritum, si expertem, ignarum.

181. Inter *Exercitatum* et *exercitum*. Exercitus, laboribus fatigatus, exercitatus, vel arte, vel studio peritius.

182. Inter *Exosum* et *odiosum*. Exosus dicitur qui aliquem odit, odiosus, qui oditur.

183. Inter *Ebrietatem* et *ebriositatem*. Quod ebrietas aliquando est, ebriositas frequens temulentia vini est. De qua Apostolus ait (*I Cor.* vi): *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt*. Pulchre autem quidam non ignobilis orator, cum ebrium e [*Al.*, a] somno describeret excitatum, ait: *Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat*. Qua sententia 25 expressit quodammodo nec mortuum eum fuisse, nec vivum.

184. Inter *Eventum* et *eventa*. Eventus ipsa res est, Eventa autem dicuntur quæ ab eventu veniunt.

185. Inter *Egestatem* et *paupertatem*. Quod egestas peior est quam paupertas, paupertas enim potest esse honesta, nam egestas semper turpis est.

186. Inter *Experientiam* et *scientiam*. Experientia in malo dici potest, ut pœnas expertus, scientia autem in bono tantum.

187. Inter *Emittit* et *admittit*. Emittimus alios a nobis, admittimus alios ad nos. Sic quidam virgini cuidam ait: *Murum sexui tuo exstrue, qui nec tuos emittit oculos, nec admittat alienos*.

188. Inter *Existimare* et *arbitrari*. Existimare apud animum nostrum est, arbitrari iudicium animi [*Al.*, animi nostri est] proferre.

189. Inter *Emere* et *redimere*. Id differt quia qui emit alienum emit, qui autem redimit, id emit proprie quod suum fuit, et suum esse desit.

190. Inter *Expectare* et *spectare*. Expectatur venturus, spectatur qui videtur, vel approbatur.

191. Inter *Efferunt* et *eserunt*. Efferunt qui exportant [*Al.*, asportant], per duo *ff.* Eserunt autem, qui

180. Ex *Serv.*, ad illud in *Æn.*: *Exercite fatis*. Ipse Etymolog. lib. x, littera E, dictionibus *Expertus*, et *Expers*.

— *Ignarum*. De re vel cosa quæ agitur. Ut glossama rejciendum, nec Servius agnoscit.

184. Ex *Servii* loco citato: *Exercite, inquit, fatigate. Exercitatus peritus; exercitus laboribus; exercitatus studiis*.

Ibid. *Vat.*, labore fatigatus. AREV.

185. Innuit idem discrimen Cicero. *Tusc.* Quæst. lib. iv.

Ibid. Non ignobilis orator. Cœlii verba annotari ait Barthius, qui totum locum ex Quintiliano petiit illustravit lib. xiv, cap. 18. Sermo autem Cœlio erat de M. Antonio. AREV.

184. Non., dict. *Eventus*; ex libro I *Lucretii*: *Eventum dici poterit quodcumque erit actum*.

185. Epitheton *Virgilianum*, turpis egestas.

187. *Al.*: A nobis ad alios.

188. Non. dict. *Arbitrii*.

189. *Vat.*: Inter emere et redimere quid interest. Qui emit, etc. AREV.

190. Ex *Servio*, ad illud I *Georg.* Multo expectata labore; quia et expectare pro probare ab eodem usurpatur in *Georg.*: *Crassaque verga expecta*.

191. Eadem *Agrætius*; nihil tamen de duplici *ff.*: *Effertur, inquit, qui portatur; et efferunt, qui laudando*

laudandum [*F.*, laudando] extollunt, per unum *f.* Cicero: *Nimum fortasse hæc illi eserunt*.

192. Inter *Exsequimur*, *persequimur* et *prosequimur*. Exsequimur mortem, in qua vindicta est, persequimur fugientem, prosequimur, cum fungimur officio.

193. Inter *Extemplo* et *illico*. Extemplo, repente, vel statim, vel subito, illico, mox vel continuo.

26 194. Inter *Exstinctum* et *restinctum*. Exstinctum dicimus lumen, ut Cicero: *Lumina civitatis exstincta sunt*, restinctum vero incendium, ut idem Cicero: *Subjectos prope jam ignes, circumdatosque restinximus*.

195. Inter *Equitem* [*Al.* equum], *equestrem* et *sequestrem*. Sequestris dicitur, qui certantibus mediis intervenit, per quem utraque pars æquam fidem sequatur [*Al.*, æqua fide æquatur]. Eques autem est qui equo sedet in armis. Equestris vero locus, vel ordo, ut si dicas: *Ille homo equestris est*. Item: *Militat* [*Al.*, miles] *ille in equestri ordine*.

196. Inter *Exanimem* et *exanimatum*. Exanimis est mortuus, exanimatus vero timens. Ut est illud: *Exanimata sequens impingeret agmina muris*.

197. Inter *Eu* et *heus*. *Eu* interjectio dolentis est, *heus* adverbium vocantis.

198. Inter *Ensem* et *gladium*, *Ensis* est ferrum tantum, *gladius* vero totus. Mucro autem non tantum gladii, sed et cujuscunque telii acumen est. Item *gladium* generaliter dicimus, *ensem* in prælio, *mucronem* in opere.

199. Inter *Exuvias* et *spolia*. *Exuviæ* ductum sunt, *spolia* privatorum.

200. Inter eum qui in *Insulam* relegatur, et eum qui deportatur, magna differentia est: primo, quod relegatum [*Al.*, qui relegatum] bona sequuntur, nisi fuerint sententia adempta, deportatum non sequuntur, nisi palam ei fuerint concessa. Ita fit, ut relegato, mentionem honorum in sententia habeant.

195. *Varr.*, lib. vi de *Ling. Latin.*: *Extemplo est continuo*. *Al.*: *Extemplo, subito, illico, continuo*.

— Non.: *Illico significat statim, mox*.

195. *Serv.*, ad illud xi *Æn.*: *Et pace sequestra*: — *Sequester est medius inter duos altercanes, opud quem aliquid ad tempus seponitur*. Et sic fere *Fest.*

— Dux illæ voces, in armis, ab *Isidoro*, lib. ix *Etymolog.*, cap. 5, ubi agit de militibus equestribus, omittuntur, et sane mihi suspectæ sunt. Fortassis adjecerat equitem etiam pro equo ipso sumi, ad lucio *Virgilio* loco, in *Georg.*: *Atque equitem docuere sub armis, Insultare solo*. Non., dict. *Equitem*, et *Equites*.

— *Ordine*. *Al.*: *Sequester suspector penoris dicitur*. *F.* *susceptor pignoris*.

196. Ex *Serv.*, ad illud I *Æn.*: *Exanimumque auro corp.* Et interpretibus *Terentii*, actu. 1, scen. 4, *Andriæ*, et alibi.

197. Ex *Agrætio*.

198. Lib. viii *Etymolog.*, cap. 6.

199. Videtur ex *Serv.*, ad illud xi *Æn.*: *Ipsos ferre duces*.

200. *Etymolog.* lib. v, cap. 27.

— *Haberi non prosit. Legi non haberi possit*.

Ibid. Aliena videtur ab hoc loco hæc differentia inter *relegatum* et *deportatum*; et abest a veteri *Co-*

ri, non prosit, deportato noceat. Item distant **27** et in loco qualitate. Quod cum relegato quidem humanius transigitur, deportatis vero solent insulæ assignari quæ sunt asperrimæ, quæque sunt paulo minus summo supplicio comparandæ.

201. Inter *Eremum* et *desertum*. Eremus est in via solitudo, ubi nunquam habitatum est, desertum ubi aliquando habitatum et derelictum est.

202. Inter *Exsecrationem* et *jurationem*. Exsecratio, ut puta: *Si malum non patior* [F., ut malum non patiar]; Juratio: *Si bonum mihi evenit*.

203. Inter *Expertum*, et *experrectum*. Expertum, aliquid agnatum, experrectum a somno.

204. Inter *En* et *em*. En, cum ostendis, em, cum increpas.

205. Inter *Ebrium* et *ebriosum*. Ebrius ad tempus multum bibit, ebriosus semper multum bibit.

206. Inter *Æquum* et *equum*. Equus, quod est animal, per *e* et *u*. sola scribendum. Quod vero pro justo scribitur [F., accipitur] per æ diphthongon geminata *u u* est scribendum.

De littera F.

207. Inter *Fidelem* et *fidum*. Fides amicus dicitur, fidelis famulus. Item infidelis est qui caret firmitate, infidus, qui fide.

208. Inter *Famosum* et *infamem*. Famosus est, de quo lama loquitur seu bene seu male, infamis vero tantum malæ famæ est.

209. Inter *Ferocem* et *ferum*. Ferocem dicitur animus, ferus leo.

210. Inter *Fallacem* et *mendacem*. Omnis homo fallax id agit, **28** unde quisque fallatur; non autem omnis vult fallere qui mentitur. Sicut mimi et comædiæ, et multa poemata, ubi mendacium delectandi potius studio quam fallendi voluntate scribitur. Nam et omnes fere qui jocantur [Al., pene qui loquuntur], mentiuntur.

211. Inter *Furiatum* et *furiosum*. Furiosus est qui ferarum ritu fertur, et ab eo furor nunquam recedit, furiatus qui furit ex causa.

212. Inter *Furiosum*, *furentem* [Al., *furientem*] et *iratum*. Furiosus est corde, furens [Al., *furians*] causa, iratus merito.

213. Inter *Ferocitatem* et *feritatem*. Ferocitas sæpe laudi habetur. Est enim ferocitas militum, et ferocem juvenus dicitur. Feritas autem dirus animi habitus.

214. Inter *Formidinem*, *pavorem*. et *metum*, sive

dice Vaticano 3321. Barthius eam reperit in suo Codice, ubi erat magna est differentia, ut ait Orenius primo etc. Conjecit, ut ait Herennius. scilicet Modestinus JC.; et mox, ita in relegato si mentio non fit bonorum, homini prosit, deportato noceat. AREV.

202. Videtur ex Serv., ad illud II Æn.: *Vos aræ, ensesque nefandi*. — Exsecratio est adversorum deprecatio; jusjurandum vero optare prospera.

203. Ex C. Frontone: *Expertus est aliquid aut in bona parte, aut in mala; experrectus de somno*.

206. Invenitur vetus mos scribendi *ecus*, et deinde *equs* pro *equus*, ut *gis pro quis*, etc. AREV.

207. Ex interpretibus Terentii, act. I, scen. 2, Phorm.

Ibid. Val., qui caret infirmitatem, *fidus*, qui *fidem*. Mendum est infirmitatem pro firmitate; sed accusati-

timorem. Formido objicitur, vel oculis, vel animo, sine adhibita ratione, et maxime parvulis, pavor autem cum timiditate animi subita est conturbans occasio, quæ tamen solvitur ratione, vel tempore, nec stat, item metus est motus interior animi subitus, sive cordis, factus ex aliqua tristi recordatione. Timor vero est accedens dolor mentis extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione. Porro timiditas animi vitium sempiternum est. Nam timor, pro tempore est. Itaque in viro forti est aliquando timor, timiditas nunquam. Est autem et bonus timor et malus. Malus est, cum temporalia bona quisque sibi subtrahi perhorrescit [Al., abstrahi pertimescit]; bonus, cum quanto quis Deum ardentius diligit, tanto eum diligentius offendere pertimescit. Nam timere interdum prodest, et decet, pro qualitate temporum atque causarum.

213. Inter *Facinus* et *flagitium* ita videtur distinguere Augustinus. *Quidquid enim, inquit, agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum et corpus suum, flagitium vocatur, quidquid vero agit ut alteri noceat, dicitur facinus. Et hæc duo genera sunt omnium* [Al., hominum] *peccatorum. Sed flagitia priora sunt, quæ cum corruperint animum in facinora prosiliunt.*

29 216. Inter *Phantasiam* et *phantasma*. Phantasia est imago alicujus corporis visa, et cogitando postea in animo figurata, ut puta, avi vel patris species, quem aliquando vidimus, ac dum cogitando memoramus, phantasiam dicimus. Phantasma vero est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata, ut puta, species avi quem nunquam vidisse meminimus; sed tamen ejus species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergo speciebus memoria collecta, phantasia est; de incognitis species animo figurata, phantasma. Nam figurata phantasmata nihil aliud sunt quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta; figmentoque memoriæ, ut accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quilibet figurare cogitando facillimum est, sed, cum verum queritur, cavere et vitare difficile. Item phantasia est incognitarum rerum ex cognitis conjectura, phantasma vero rerum incognitio cognitarum.

217. Inter *Fiduciam* et *confidentiam*. Fiducia in bonis rebus, confidentia in malis est.

vus pro ablativo, ut in *utor*, fortasse ferri posset. AREV.

208. Vid. Non., dict. *Fama*.

209. Ex C. Frontone.

211. Ex Serv., ad illud II Æn.: *Furiata mente Chæreus*.

Ibid. Qui fuerit ex causa, scilicet, quia, ut ait Barthius, furiatur cui stimulata iram subjiciuntur. AREV.

212. *Iratus*... Ex interpretibus Terentii, act. I, scen. 1, And., et act. III, scen. 1, Hecyra.

216. Breviter hæc in Codice Vaticano 5321: *Inter phantasia et phantasma quid interest? Phantasia incognitarum rerum ex cognitis conjectura; phantasma rerum incognitio cognitarum*. AREV.

217. Ex Serv., ad illud I Æn.: *Generis fiducia vestri*.

218. Inter *Famam* et *gloriam*. Gloria quippe virtutum est, fama vero vitiorum. Ennius in Achille : *Summam tu tibi pro mala vita famam extolles, et pro bona paratam gloriam*. [Al., *parata gloria*]...; malevolentes [Fort., male viventes] enim famam tollunt, benevolentes [Fort., bene viventes] gloriam.

219. Inter *Fatum* et *fortunam* pagani ita separabant : quod enim fortuito venit, nulla palam causa, fortunam vocabant, fatum vero quidquid appositum singulis, et statutum erat, ut puta, sati esse dicebant quod nascimur, quod occidimus; fortunæ quidquid in vita varietatis accidit [Al., occiderit].

220. Inter *Falsitatem* et *mendacium*. Negare quod verum [Al., vere] est, falsitas est, fingere quod verum [Al., vere] non est, mendacium est. Unde 30 et Cato : *Tu, inquam, si verum suppressis* [Al., *vera nobis suppressis*], *falsarius agnosceris; si falsa confingis, mendax esse videris* [Al., *judicaberis*].

221. Inter *Falsum* et *factum*. Falsum ad oratores pertinet, ubi veritas sæpe ita luditur, ut quæ facta sunt negentur; factum vero ad poetas, ubi quæ facta non sunt facta dicuntur. Falsum est ergo quod verum non est; factum quod tantum verisimile est.

222. Inter *Fertilem* et *fructuosum*. Fertilis, est ager; fructuosum, quod cuique compendium est.

223. Inter *Frondeum* et *frondosum*. Frondeum est totum factum de frondibus, ut torus, frondosus vero est locus [Al., locus]. Licet enim abundet frondibus, non tamen est de frondibus totus. Sic et gramineum, et graminosum [Al., germinem et germinosum].

224. Inter *Flecti* et *deflecti*. Flecti est retro [Al., a recto] et in proximum; deflecti vero longius et in devium.

225. Inter *Frui* et *uti* hæc distinctio est. Quod fruimur quo nequaquam carere possumus; utimur quæ aliquando nec semper habemus. Ac per hoc uti temporale est, frui vero æternum.

226. Inter *Fremere* et *frendere*. Fremere est furorem mentis, usque ad vocis tumultum excitare, frendere vero proprie, dentes comprimere et concutere. Unde frena dicta, quod hæc equi frendant, id est, premant [Al., imprimant] dentibus, et mordeant. Hinc et frenetici dicti, eo quod dentes concutiant.

227. Inter *Flere* et *plorare*. Flere est ubertim la-

219. Ex Serv. mente, ad ill. iv Æn. : *Quem dederat* D *cursum fortuna peregi*.

Ibid. An vox *fatum* a Christianis adhiberi possit, nonnulli quaerunt, catholico sensu a plerisque eam adhiberi constat. AREV.

221. Ex interpretum Terentii-mente, act. i Eunuch., scen. 2.

223. Ex Serv. ad ill. ii Æn. : *Nemora inter frondea*; unde locus antea mutilus, restitutus.

Ibid. Pautinus ex varia lectione notat *locus*, quod ipsum in textu Grialius edidit. Fortasse Pautinus in nota voluit *lucus* pro *locus*. AREV.

226. Lib. x Etymolog., littera F.

Ibid. Scribendum potius *phrenetici*, quod non est a *frendea*, sed a Græco *phrenesis*. AREV

227. Fest., dict. *Plorare*.

A *crymas fundere, quasi fluere, prorare est quasi cum voce flere, plangere, cum lacrymis pectus aut faciem tundere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Mœrere, cum silentio dolere. Lugere est cum habitus mutatione. Lacrymas autem a laceratione mentis dictas. Lugentes vero dicti, quasi luce egentes, unde et luctus [F., lucus] dicitur.*

31 228. Inter *Fodere* et *effodere*. Fodere est tantum sollicitare terram, effodere, hoc ipsum faciendo eruere aliquid, vel invenire, cui contrarium est infodere.

229. Inter *Famulari* et *obsequi*. Famulari est debiti; obsequi, voluntatis proprie.

230. Inter *Flagitare* et *flagitiare*. Quod flagitare idem est quod acriter interpellare, flagitiare vero est impurare.

231. Inter *Fugium* et *diffugiunt*. Fugium pariter, diffugiunt divisi.

232. Inter *Fatemur* et *confitemur*. Confiteri proprii arbitrii est; nam fateri, exacti est animi, non voluntatis [Al. profiteri, id est...].

233. Inter *Fecisti?* et *nunquid fecisti?* percontandi differentia est. Nam quo loco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus : *Fecisti?* Quo loco volumus negari, hoc modo dicimus : *Nunquid fecisti?*

234. Inter *Fluit* et *defluit*. Fluit quod naturaliter decurrit, ut humor, defluit autem quod ætate, vel vetustate dissolvitur, ut ætas hominum, folium arboris. Fluere autem tribus modis dicimus : humore rerum, sanie vivorum, tabe mortuorum.

235. Inter *Funebre, funereum, et funestum*. Funebre, luctuosum; funereum, quod ex funere constat; funestum vero, quod fudere [Al., in funere] inquinatum est. Itaque funestus famulus dicitur, qui aliquo funere pallutus est, quo minus sacra peragere potest.

236. Inter *Fragrat* et *flagrat*. Fragrat per r litteram ad odorem refertur; per l ad flammam et ignem. Nam quando incendium significat, quod flatu alitur, per l dicimus; et quando odorem, quia fracta [Al., qui a fracta] specie major est, per r enuntiat [Al., pronuntiat].

237. Inter *Fratrem* et *germanum*. Fratres dicuntur, qui ex eodem patre nascuntur, et non ex eadem matre. Qui vero 32 ex eodem patre et matre [Al.,

— *Plangeré*. Sic vetus glossar., *plangoribus*.

230. Vetus glossar., *flagitaverit pro acriter*.

— *Male imputare*. In mss. *impura res est pro imputare*.

232. Non., dict. *Confiteri*.

— Serv., ad illud iv Æn. : *Anna fatebor enim*.

234. Serv., ad ill. viii Æn. : *Sanie taboque fluentes, contra sentit: Sanies mortui est, tabum viventis, scilicet sanguinis*.

Ibid. Vat., *ut ætas hominis*. AREV.

236. Ex Serv., ad ill. i Æn. : *Fragrantia mella, in altero ms. erat: Nam quando flammam et ignem, qui incendium significat. Forte legendum: Nam quando flammam et incendium significat, præcunte Servio*.

237. Sic lib. Etymolog. ix, cap. 6.

— *Ex eodem...* Ex eod. lib. citato videtur legendum

eadem matre et patre], germani appellantur. Et est A germanus ex eadem genitrice, vel ex eodem germine manans.

238. Inter *Firmum* et *valentem*. Firmus ex firmitate naturæ, valens vero ex præcipuis viribus, ut athleta.

239. Inter *Figuram* et *formam*. Figura est artis, forma naturæ [Al., hominis].

240. Inter *Farctum* et *partum*. Farctum dicimus qui non est editus, et intra ventrem jacet, partum qui editus est.

241. Inter *Fessum* et *fatigatum*, et *lassum*. Fessum animo et cura [Al., corpore], fatigatum, ex itineris longitudine, lassum, labore.

242. Inter *Frameam* et *machæram*. Framea appellatur gladius, ex utraque parte acutus, quam vulgo spatam dicunt [Al., vocant], machæra autem gladius est longus, ex una parte acutus.

243. Inter *Fœdus* et *pacem*. Fœdus namque pacem prævenit. Nam posterius pax accipitur, prius fœdus initur.

244. Inter *Flumen* et *fluvium*, *flumen*, *torrentem*, etc. Fluvius, perennis aquarum decursus generaliter, a fluendo dictus. Et proprie flumen ipsa aqua; fluvius, cuius aqua; torrentis autem inde dictus, quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est, arrescit. Unde et Pacuvius: *Flammeo vapore torrens torret*. Porro rivus vocatur **33** qui subito ex pluvia fit, celeriterque decurrit ac deficit, fons autem est caput [Al., corpus] aquæ nascentis. Amnis autem fluvius est nemore et [Al., ex] frondibus redimitus, et ex ipsa amœnitate amnis vocatur.

245. Inter *Fulgura* et *fulmina*. Fulgur est splendor micantis nubis [Al., micantibus nubibus], flumen autem, mucro est fervidus, ventorum violentia e nubibus ad terras emissus. Tria sunt autem hæc, fulgor [Al., fulgus F. fulgos], fulgur, et ful-

ex eadem matre, non patre, et infra: est enim germanus ex eadem genitrice, non ex eodem germine manans. Alioqui sibi contrarius Isidorus his duobus locis, et Serv., unde sumpsit, ad illud v. Æn.: *Hæc germanus Eriæ*.

Ibid. Vat., ex eodem mare et matre. AREV.

238. Interpretes Terentii, acium, scen. 5, Hecyr.: *Validus, robustus, et habitior corpore*.

239. C. Fronto. *Figura artis opus, forma naturæ bonum*.

241. Vid. Serv. lib. viii Æn., ad ill.: *Torressus valle resedit*. Etymolog., lib. x, littera F. Aliter Verrinus apud Dionedem lib. 1: *Quod fatigatus sit, cum quis per alium laborare compellitur; sessus vero, cum quis labore deficit, ut lassus*.

242. Sic lib. xviii Etymolog., cap. 6.

244. C. Fronto contra: *Flumen idem fluit, et manet; fluvius temporibus siccat*. Est autem totus lere hic locus ex lib. xiii Etymolog., cap. 21. Ex quo verba *fluvius cuius aqua in fluvius decursus aquæ*, mutanda videntur.

— *Pacuvius... Festus*, dict. *Torrentis*, ex Anthopa citat; porro dictio *torret*, et hic et in Etymolog. in terre mutanda, legendumque: *flammeo vapore torrens terræ seivm pæusserit*.

— *Fons autem*. Varr., Kb. iv Ling. Lat., dict. *Fons*, et Festus a fundendo.

men. Fulgor [Al., fulgus], qui tangit; fugur, quod incendit et urit; fulmen, quod findit. Et ideo cum trinis radiis linguntur.

246. Inter *Florida* et *florulenta*. Florida sunt arbores et herba, florulenta campi, vel prata. Sic et alia intelliguntur similia.

247. Inter *Fruventa* et *fruges*. Fruventa sunt arida et sicca, fruges vero liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est a frumine, id est, eminente gutturis parte.

248. Inter *Feras* et *bestias*. Omnis bestia fera, non omnis fera bestia. Bestiæ namque sunt, quæ morsu, vel unguibus sæviunt, ut pardi, leones, tigrides, a vastando dictæ. Feræ autem etiam illæ sunt quæ etsi non [Al., a vi quæ] sæviunt, tamen silvestres sunt; dictæ autem feræ, quod et naturali utantur libertate, et desiderio suo ferantur.

249. Inter *Fastos* et *fastos* [Al., fastus] dies. Fasti universaliter comprehensi, tam boni, quam mali, dies fasti [Al., fastus], quibus sunt contrarii nefasti.

250. Inter *Fastos dies* et *nefastos dies*. Quod fasti dies sunt quibus judicia exercere et causam dicere vel agere licet, nefasti dies dicti ab eo quod nefas sit quidquam his diebus agere, vel dicere, vel sacrum facere. Ergo festis diebus contrarii sunt nefasti.

251. Inter *Festos dies* et *solemnes*. Festi dies ex consuetudine dicuntur, solemnes vero qui ad omnes pertinent, ut parentalia. Ut **34** cum quis defuncti officia expleverit, dicitur solemnia præstitisse.

252. Inter *Fulmen*, *fulgorem* et *fulgur*. Fulmen, quod ferit, fulgor est, quod apparet, fulgur, quod conditur, si cadat de cælo.

253. Inter *Fædus* et *fœdus*. Fœdus turpis, fædus placitum.

254. Inter *Fides* et *fidis*. Fides in fide, fidis de chorda.

255. Inter *Fenum* et *fenus*. Fenum palea, fenus lucrum est.

— *Et ex ipsa... Varr. et Fest.*, melius, a circumvidendo, aut circumvidendo.

Ibid. In Etymologiis legitur nunc *fluvius cursus aquæ*, non *decursus*, ut Pantinus exhibet; sed infra, n. 499, legitur *decursus*. AREV.

245. Sic fere Non, dict. *Fulmen*.

Ibid. Vat. terram emissus. Et mox ternis radiis. AREV.

247. A Festus dissentit, qui, ad ill. i Æn.: *Frugesque receptas, frumenta et fruges confundit*, et lib. i Georg. *Siliqua quassante legumen*.

— *Eminente... Ex Serv. lege: Sub mento gutturis parte*; sunt hæc lib. vii Etymolog., cap. 5.

248. Etymolog. lib. xii, cap. 2.

— *Naturali*. Ex Serv., ad ill. i Æn.: *Pinguisque ferinæ*, et in Elym.

249. Festus, dict. *Fasti*, et Serv., ad illud in Æn.: *Stirpis Achilleæ fastus*.

Ibid. Vat., quibus est contrarius nefastus. AREV.

250. Fest., dict. *Festis diebus*. Varr., lib. v de Ling. Lat., dict. *Fasti dies*.

Ibid. Ms. Vat., *hic diebus agi*. AREV.

255. F.: *Inter fœdum et fœdus: fœdum turpe, fœdus placitum*.

254. Forte ex Agrætio legend.: *Fides de fidelitate, fidis de chorda*.

256. Inter *Fragrat* et *flugrat*. *Fragrat* redolet, fla- A
grat verberat.

257. Inter *Favorem* et *favum*. *Favor* adjuvatorum
est, *favum* vero mel.

258. Inter *Furatum* et *furtatum*. *Furatum* eum qui
furtum facit; *furtatum*, quod furatur fur.

259. Inter *Fatum* et *fatuum*. *Fatum* segnem, *fa-*
tuum vero fortunæ decreto est.

260. Inter *Fastos* et *fastus*. *Fastus* de superbia,
fastos de libris.

261. Inter *Feminam* et *fenina*. *Feminam* de homine,
fenina femora sunt.

262. Inter *Forfices* et *forcipes*. *Forfices*, id est,
tisorias, *forcipes*, tenaces.

263. Inter *Fornicationem* et *adulterium*. *Adulter-*
ium est conjugalis tori inquinamentum, *fornicatio*
vero amor legitimo conjugio solutus, et vagus, ex-
plendæ libidinis consecutando licentiam. *Scripturæ*
autem solent *fornicationem* vocare omnem illicitam
corruptionem, sicut est idololatria, et avaritia, ex
quibus fit transgressio legis, propter [Al., per] illi-
citam concupiscentiam. *Fornicatio* autem sumpsit
nomen a quibusdam ædificiis arcuatis quos *fornices*
antiqui vocabant, 35 in quibus meretrices constitutæ
prostituebantur. *Meretrices* autem dicuntur a me-
rendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Unde
et milites, cum stipendia accipiunt, *mereri* di-
cuntur.

De littera G.

264. Inter *Grates* et *gratias*. *Grates* Deo aguntur,
gratiæ vero hominibus, quoniam referri possunt C
[Al., non possunt]. Idcirco optime Deo convenit,
quod relationem significat ad patriam [Al., latam].

265. Inter *Gaudium* et *lætitiā*. *Stoici* sic distin-
guunt: *gaudium* quippe esse aiunt elationem animi
[Al., animæ], in his quæ digna sunt exsultantis, *lætiti-*
am vero effrenatam animi [Al., animæ] elationem,
quæ modum nesciat; et in his quoque quæ viti-
o sunt mista lætetur. Unde et *Scriptura*: *Non*
est gaudium [Al., gaudere] *impiis, dicit Dominus*.

256. Hinc flagratores, quod mercede flagris cæde-
bantur. *Fest.*, diet. *Flagratores*.

260. Ex *Agratio*.

252. *Melius Serv.*, ad illud viii *Æn.*: *Versantque ten-*
naci forcipe ferrum:—*Forfices* sunt quibus incidimus.
Forcipes quibus aliquid forvum tenemus, nam *forvum*
est calidum. *Fest.*, diet. *Forcipes*.

Ibid. *Tisorias*. *Hispanismus* hic est *tijeras*, ut mox
tenaces, tenazus. Sed *tisorice* neque apud bonæ Latini-
tatis lexicographos, neque apud *Ducangium* repe-
ritur, nisi quod in auctario *Ducangii* est *tissor* pro
textor. In *Codice Vaticano 5521* legitur *forcices ince-*
surias, fortasse *incisurias*. *Hactenus* ex schedis v. c.
Cajetani Marini varias lectiones ejus *Codicis* excer-
pere licuit; nam desunt alia. *AREV.*

263. *Etymolog.* lib. v, cap. 26.

—*Scripturæ...* *Ezechiel.* xvi, multis locis; *Osee* ii,
cap. 14, al.

265. *Cic.*, *Tusc.* iv: *Cum ratione animus movetur*
placide, atque constanter, tum illud gaudium dicitur;
cum autem inaniter et effuse animus exsultat, tum illa
lætitiā gestiens, vel nimia dici potest, quam ita defi-
niant: sine ratione animi elationem.

—*Scripturæ...* *Isaia* xviii et lvi. Ubi in *Vulgat.*:

266. Inter *Gravitatem* et *gravitudinem*. *Gravitas* ex
pondere animi, et ex sententia constat, *gravitudo*
autem corporis est. Inter *Grave* et *gravidum*. *Grave*
de natura dicitur; *gravidum* de accidenti [Al., ac-
cidenti] fecunditate, ut arbor *gravidam* pomis.

267. Inter *Garrire* et *loqui*. *Loquitur* qui recte et
temperanter dicit; *garrir* qui aut multa verba di-
cit, aut sordide loquitur.

268. Inter *Gerere* et *ferre*. *Gerimus* nostra, et
veluti natura aliqua, quæ in nobis sunt, *ferimus* vero
imposita nobis, veluti onus. Sed *Virgilius* permiste
uitur (i *Æneid.*): *Fidus quæ tela gerebat Achates*.
Gerebat pro *ferre* posuit.

36 269. Inter *Gravatur* et *ingravatur* [Al. *ponde-*
ratur]. *Ingravatur* [Al., *ponderatur*] *pondere* alieno,
B *gravatur* suo.

270. Inter *Gentem* et *gentes*, et *genus*. *Gens*
nationis est, ut *Græcæ*, *Assyriæ*. *Hinc* et *gentilitas*
dicitur. *Gentes* autem *familiæ*, ut *Julia*, *Claudia*.
Genus vero ad *qualitatem* refertur, ut *pecoris*, *pomi*.

274. Inter *Græcum*, *Græcanicum*, et *Græcense*.
Græcus homo dicitur; *Græcanica* res; *Græcense*,
quale in *Græcia* solet fieri.

272. Inter *Gallum* et *Gallicum*, et *Gallicanum*.
Gallum in *Gallia* natum, *Gallicum* ex *Gallia* latum,
Gallicanum, quod aliquid ex *Gallia* affert.

275. Inter *Germanam* et *sororem*. *Soror* enim ab
eodem germine, non ab eodem utero; *germana*
vero ex utriusque manans germine.

274. Inter *Genitorem* et *patrem*. *Genitor* *naturæ*
vocabulum est, sive *originis*; nam *pater* *dignitatis* et
honoris nomen est. Unde et *sanctos viros* ac *senio-*
res patres dicimus. *Genitores* vero *nostri* a quibus
[Al., *nominati* a quibus] *nati* sumus.

273. Inter *Generat* et *parturit*. *Generare* *masculos*
dicimus, *parturire* *feminas*. Ut *puta*: *Ille generavit,*
illa parturit.

276. Inter *Gubernatorem* et *nautam*. *Quod* *omnis*
gubernator, nauta esse potest, *omnis nauta* *guber-*
nator esse [Al., *dici*] non potest.

Non est pax imp., dicit Dominus.

266. *Non.*, diet. *Grave*. *Serv.*, ad ill., viii *Æn.*:
Nodisque gravatum.

267. Ex *Varronis Sententia*, lib. v, de *Ling. Latina*,
qui *loqui* a loco derivat, quod suo quoque loco verba
dicantur.

— *Garrir*. *Non.*, diet. *Garrire*.

D *Ibid.* In *Grialii Editione* *textus* et *nota* exhibent
temperanter. *Pantinus* videtur voluisse *temperate* pro
una lectione, et pro alia *temperanter*. In *verbis* *Var-*
ronis apud *Grialium* erat *sux quoque*. *AREV.*

268. *Vid.* *Non.*, *dictionibus*, *Ferre*, et *Gerere*.

270. *Gens et nationis, et familiæ*, *Serv.*, ad ill. i
Æn.: *Gens inimica mihi*.

271. *C. Fronto* fere eodem sensu: *Corinthium rivem*
dicimus, Corinthiacum vas, Corinthiensem fontem.

Ibid. *Hæc*, et *similia discrimina*, ut *Hispanus*,
Hispanicus, Hispaniensis, observari non solent. *AREV.*

272. *Sic* *Fronto*: *Gallus natione, Gallicus ex Gallia*.

— *F. scrib.*: *Gallicanus* qui aliquid.

273. *Sibi ipsi* *contrarius* *Isidorus* supra.

274. *Servius* tamen, ad ill. i *Æn.*: *Prospiciens* *ge-*
nitore: — *Venerabilis*, inquit, *ut Tibri* *Pater*; *ergo* *no-*
men *et ad verum* *vertinet, et ad honorem* *refertur*.

277. Inter *Grande et maximum*. Grande ad corpus pertinet, maximum ad animum.

37 De littera H.

278. Inter *Hodie et hoc die*. Hodie est quasi primum fiat, hoc die quasi aliquando factum referamus.

279. Inter *Hunc diem et hanc diem*. Dies masculini generis bonum tempus apud veteres indicabat; feminini malum, veluti in Job, *maledicta dies*.

280. Inter *Habeo et ab eo*. Habeo, retineo; ab eo, hoc est, ab ipso.

281. Inter *Hos et os*. Si hos cum h scribimus, significamus personam, sine h significat vultum.

282. Inter *Hæresim et schisma*. Schisma esse eadem opinantem, atque eodem ritu colentem quo cæteri, solo congregationis delectari discidio: hæresim autem esse longe alia opinantem quam cæteri, aliamque sibi ac longe dissimilem perversi dogmatis instituere culturam. Hæresis autem Græce ab electione dicitur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat quod melius esse videtur. Secta autem a divisione dicta est, quasi sectio. Unde et sectæ philosophorum vel hæreticorum dicuntur.

283. Inter *Honos et onus*. Honos de honore, onus de onere.

284. Inter *Hora et ora*. Hora cum h littera, diurnum, sine h regionum, vel finium, sive oris significatio, quo locutio exprimitur.

285. Inter *Honustus et oneratus* hoc interest, quod oneratus est qualicumque pressus pondere, honustus vero, cui ipsum onus honori est, ut si quis spolia hostium ferat. Sed oneratus aspirationem non habet, quia ab onere venit; honustus vero, quia ab honore descendit, retinet aspirationem.

286. Inter *Hauritur et exhauritur*. Hauritur aqua, exhauritur puteus.

287. Inter *Herbidum et herbosum*. Herbidum dicimus locum, **38** in quo herbarum viriditas nunquam cessat, herbosum autem, qui facile herbam generat, et ad tempus arescit.

De littera I.

288. Inter *Inferum et infernum*. Pars superior inferni inferus est, ubi quieverunt ante adventum Christi animæ justorum. Pars vero inferior infernus, in quo trahuntur [Al., traduntur] animæ impiorum qui plurimum peccaverunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse gaudet [Al., congaudet], dicens:

277. C. Fronto: *Grande incremento, magnum amplitudine.*

285. Al.: *Honus regionum, sed vox regionum irrepit ex sequenti articulo.*

284. Ex Agrætio.

285. Ex Serv., ad ill. 1 Æn.: *Spoliis orientis onustum.* — Vetus gloss., *Honus honor.* Τὴν θεῶν, τὴν ἀνθρώπων. Varro etiam, 4 de Ling. Lat.: *Dictum onus et honos qui sustinet remp.*

287. Fusus hæc differentia exponitur in libro sine ordine alphabetico, num. 134, ubi nonnihil annotabo ex Goldasto. AREV.

288. *Inferi infernum est uterque Ms., mendose.*

— *Dicens...* Psalm. LXXV: *Et eruisi animam meam.*

291. Etymolog. lib. viii, cap. 9.

Quia liberasti animam meam ab inferno inferiori.

289. Inter *Initium et principium*. Initium est rerum a quo quid incipit, ut fundamenta domus, carina navis; principium autem verborum exordium est.

290. Inter *Judicium et justitiam*. Justitia est studium recte vivendi, iudicium vero æquitas recte iudicandi; quisquis ergo bene vivendo servit [Al., vivendi serviat], justitiam facit; quisquis recte iudicat in subditis, iudicium custodit. Profanatur autem iudicium astutiæ tempore, non dignitate. Nam primum oportet quemque esse justum, providere rectitudinem, et post hoc assequitur in iudiciis æquitatem. Horum primum virtutis est, alterum honoris. Neque enim quisquam potest pervenire ad honorem, nisi per virtutem. Differt enim justitia a iudicio. Solet enim dici iudicium pravum, quod injustum est; justitia vero nunquam [Al., iniqua] et injusta esse non potest.

291. Inter *Incantatorem, magum, aruspice[m] et maleficum*. Incantatores sunt qui rem verbis [Al., verbo] peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur. Malefici, qui sanguine utuntur et victimis, et sæpe contingunt corpora mortuorum. Aruspices, qui exta [Al., secta] pecudum inspiciunt, et ex eis futura prædicunt.

292. Inter *Indoctum et indocilem*. Indocilis est, qui penitus non potest discere [Al., docere. F., doceri]. Indoctus, qui nondum discit, et tamen discere potest. Ad hanc formam [Al., ab hac forma] similia distinguit, ut puta, immotus, et immobilis, et his similia.

293. Inter *Innoxium et innocuum*. Innoxius est cui non nocetur; innoxius, qui non novit nocere.

294. Inter *Impurum et impudicum*. Impudicus [Al., impurus], qui turpitudinem flagitii infert; impurus [Al., impudicus], qui patitur.

295. Inter *Immemorem et ignarum*. Immemor est, qui oblitus est; ignarus, qui inscius. Unde et nares dictæ, quæ nos odore [Al., ad odorem] admonent ut cognoscamus [Al., noscimus] aliquid et sciamus. Unde et olfecisse, scisse [Al., olfari res] veteres dicebant.

296. Inter *Inertem et segnem*. Iners sine arte, et ob hoc neque operis quidem ullius [Al., operique utilis]. Segnis, quasi sine igne; quomodo accipimus, sine cura, id est frigidus, per quod inutilem accipimus.

297. Inter *Insanum et insanientem*. Insanus est qui

Ibid. Barthius, lib. xl Adversar., c. 10, in suis membranarum verba corrupta invenit et sæpe cogunt corpora, et ex conjectura reponchat, et qui surgere cogunt corpora, etc. AREV.

292. Ex Serv., Æn.: *Is genus indocile.* Al., indocibilis.

— *Discit. - Didicit,* ex Serv.

293. Ex Serv., ad ill. x Æn.: *Omnes innocua.*

295. Ex Serv. ad ill. 1 Æn.: *Neque enim ignari sumus ante malorum.* Ipse Etymolog. lib. x, littera I.

296. Fest., dict. *Iners,* est autem ex Serv., ad ill. 1 Æn.: *Instant ardentem Tyrii;* ipse Etymolog. lib. x, littera I.

— Etymolog. lib. x, littera S.

perpetuo animi furore tenetur; insanienſ subito incitatus indignatione, vel ira.

298. Inter *Impium* et *peccatorem* hoc distare solet, quod omnis impius peccator, non tamen omnis peccator impius habendus est. Impius quippe est quisquis a fidei pietate alienus efficitur, peccator vero qui prava actione foedatur.

299. Inter *Iniquitatem* et *peccatum* sic distare dicit Ambrosius, quod iniquitas ad mentis acerbiteriam refertur, peccatum vero ad prolapsionem corporis. Praecedit igitur iniquitas, peccatum sequitur. Sed gravior est iniquitas, tanquam materia peccatorum, in cujus comparatione levius est peccatum. Item peccatum est quod admittitur; piaculum autem id quod admissum est, et id quod expiatur admissum. Iniquitatis autem tres sunt differentiae: 40 suggestionis, delectationis, et consensus. Inter iniquitates et peccata sanctus Hieronymus hanc differentiam facit: iniquitates dicimus quae ante susceptam fidem, sive per ignorantiam, sive per scientiam committuntur. Peccata vero, quae post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahuntur; totidemque et peccata, verbi, operis et consensionis.

300. Inter *Invidum* et *invidiosum*, quod invidus feliciori invidet, invidiosus autem is est [At. idem est] qui ab alio patitur invidiam [At. malum]. Nihil autem honestum, quod non invidiosum. Nemo quippe invidet misero; quis autem bonus et non invidiosus?

301. Inter *Iram* et *iracundiam*. Ira praesens est, et ex causa nascitur; iracundia autem vitium naturale et perpetuum est. Item iratus pro tempore concitatur; iracundus autem frequenter [At. frequens] irascitur, et ad levem sermonis auram, quasi a vento folium, commovetur. De talibus dicit Scriptura: *Vir iracundus inhonestus est*. Et iterum: *Iracundus effodit peccata*.

302. Inter *Ignominiam* et *infamiam*. Ignominia ponitur potestate [At., in potestate] alicujus, infamia

298. Ex Ambrosio.

Ibid. Haec est ratio cur sanctissimi Patres docent impios in extremo judicio non esse judicandum, quia jam judicati sunt, sed eos qui mediis sunt inter pios et impios. Vide Prudentiana mea, n. 179. AREV.

299. In textu Pantinus fortasse legebat *totque*, aut *totidem* et, pro quo varia lectio assignatur *totidemque*. AREV.

300. Etymolog. lib. x, littera I.

Ibid. In Ms. Barthii: *Feliciori invidet, et sibi nocet. Invidiosus, qui ab aliquo patitur malum*. Legit Barthius: *qui ab aliquo patitur malo*. Mox, *ibid.*, *bonis pro bonis*, et Barthius interpretatur, *bonis abundans, locuples*. AREV.

301. Terentii interpretes, act. iv, scen. 6, Heauton: *Ira de causa est, iracundia de vitio multum irascentis*. Distinguit etiam Cicero, iv Tusc.; et Fronto: *Iratus ex offensa est, iracundus natura*.

Ibid. Verba Scripturae fortasse sunt ex Proverb. xv, 18, ubi Vulgata: *Vir iracundus provocat rixas*; et cap. xxvi, 21: *Vir iracundus suscitavit rixas*. Barthius prope hunc locum indicat differentiam inter *jacturam* et *damnum*, quae littera D jam exposita fuit. AREV.

302. Ex C. Fronto: *Ignominia imponitur ab eo qui potest animadversione notare, infamia ex multorum sermone nascitur*.

Amia autem sit multorum consentiente sermone.

305. Inter *Incusare* et *accusare*. Incusamus potiores, accusamus pares. Item incusamus verbo, accusamus crimine et facto.

304. Inter *Jubere* et *imperare*. Jubere apud veteres non idem erat quod imperare; nam jubere ibi dicebatur, ubi voluntatis erat obsequium; imperare autem, ubi debito [At., dubio] quibusque imperio parebat.

41 305. Inter *Jactamur* et *fatigamur*, Jactamur in maris fluctibus, fatigamur in terris.

306. Inter *Jaceo* et *jacio*. Jaceo accubantem significat, jacio vero mitto demonstrat.

307. Inter *Ignem* et *focum*. Ignis ipsa flamma est, focus vero fomes, ac nutrimentum ignis. Nam Varro: *Focus*, ait [At., autem], *dictus, quod foveat ignem*. Focus ergo dictus a fove.

308. Inter *Januam* et *ostium*. Janua est aditus primus in domum, ostium in quemlibet locum domus. Similiter vero janua, vel est clausa [At., cum claustris], vel patens; fores autem et valvae ipsae clausae [At., ipsa claustra] sunt, sed fores quae foras vertuntur, valvae, quae intus aperiuntur, et duplices, multiplices, complicabilesque sunt. Portae vero proprie murorum dicuntur; atque ideo [At., inde] dictae eo quod antiquitus portato aratro designabantur [At., portatura rotae designat], quando circumducebatur gyros, atque urbs [At., Urbo] signabatur.

309. Inter *Illius similis* et *illi similis*. Illius similis ad mores refertur, illi similis ad vultum.

310. Inter *Juventam* et *juventutem*. Juventus est juvenum multitudo; juvena [At., juvenas] autem hominum est aetas. Juventas vero decus juvenutis, sed auctores in perlisque locis aliter posuerunt.

311. Inter *Inficere* et *officere*. Inficere est colorem mutare, officere est alicui nocere.

312. Inter *Invenire* et *reperire*. Invenimus inquisita, reperimus ultro occurrentia.

305. Ex Serv., ad ill. 1 AEn.: *Talibus incusat*, qui tamen amplius quam noster.

305. Ex Serv., ad ill. 1 AEn.: *Terris jactatus et alto*.

Ibid. In nota Pantini est *mars* pro varia lectione, sed fortasse Pantinus voluit *mare*. AREV.

307. Fest., dict. *Focus*, et Serv., ad ill. xii AEn.: *In mediaque focos*.

308. Ex Serv., ad ill. 1 AEn.: *Foribus cardo stridabat ahenis*.

D — *Portae*, etc. Vid. Serv., ad ill. ii AEn.: *Jamque propinquabant portis*; et lib. v AEn., ad illud: *Urbem designat aratro*. Ipse, Etymolog., lib. xv, cap. 2.

Ibid. Hanc differentiam elegantem, et pro multorum antiquitatis locorum meliore captu, praesertim comicorum, utilem esse ait Barthius, qui inanem operam ponit, ut veram lectionem restituat in Editione Grialiana jam constitutam. AREV.

310. Ex Serv., ad ill. 1 AEn.: *Lumenque juvenæ*.

— *Decus*. Leg. *juvenum*, ex Serv.

— *Hominum*. Leg. *Deus*, ex mente Serv. et Aeron., in Od. 3 lib. 1 Horatii. Haec est $\beta\beta\alpha$, et sic fere Agraetius. Vid. et Non., dict. *Juventus*.

311. Ex C. Fronto: *Inspector colorem mutat, offector officio obest*.

312. C. Fronto: *Invenimus nostra, reperimus aliena*.

Ibid. In Editione Grialii, a num. 312, gradus sit ad n. 314. Propterea, ex n. 12, duos feci, ut numeri suo ordine procederent. AREV.

42 313. Inter *Inquirere* et *querere*. *Inquirimus* A petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ea de quibus dubitamus, quærimus ignota.

314. Inter *Impendere* et *impendere*. *Impendere* correpte ab eo venit, quod est impendo, impendere; *impendere* autem, si e litteram producas, significat imminere, ab eo quod est impendeo.

315. Inter *Juvat* et *jubat*. *Juvat*, delectat; *jubat*, adjuvat.

316. Inter *Illicem* et *ilicem*, *Illicem* cum duobus // significat inductorem; *ilicem* per unum // arborem indicat.

317. Inter *It* et *id*. *Id* pronomen est; *it* vero, vadit.

318. Inter *Inquit* et *inquit*, ut puta ubi *inquit* dictum.

319. Inter *Insitum* et *insertum*. *Insitas* arbores B facere discretionem, dicentes: *Lethum* per se venit, dicimus, *insertas* vero causas [Al., *cautes*], aut *fabulas*.

320. Inter *Illud* et *illuc*. *Illud* pronomen, *illuc* adverbium est.

321. Inter *Imprecari* et *deprecari*. *Imprecari*, maledicere; *deprecari*, excusare et expurgare.

322. Inter *Incolam* et *inquilinum*. *Incola* quidem et [Al., qui et] *inquilinus* signum est perditæ patriæ; sed *inquilinus* dicitur quandiu peregrinatur, *incola* cum inveniit sedem.

323. Inter *Indigenum* et *indigentem* [Al., *indigentem*]. *Indigentes* [Al., *indigetes*] egeni sunt; *indigenæ*, inde geniti.

43 De littera L.

324. Inter *Libertatem* et *liberalitatem*. *Libertas* C conditionis est, *liberalitas* vero beneficentiæ et largitatis, ut nudum vestire, captivos redimere, pauperi victum [Al., *add. tribuere vel*] administrare.

325. Inter *Laudabilem* et *laudandum*. *Laudabilis* est qui laudari potest, *laudandus* qui laudari debet.

326. Inter *Luxuriosum* et *prodigum*. *Luxuriosus*, quasi solutus in voluptates, unde *metebra* loco *mota luxa* dicuntur; *prodigus* autem sumptuosus, qui omnia porro agit, et quasi projicit.

327. Inter *Lascivum* et *petulantem*. *Lascivus* luxu,

315. Ex C. Frontone.

— *Ignota*. Al.: *Nota disciplinam*, Fronto.

315. Puto inter *juvat* et *juvat*, ut supra inter *paret* D et *paret*, ut tantum *juvat*, discrimen significationis sub eadem voce, ut inter *nobilis* et *nobilis*, *notus* et *notus*, sed hoc in uno tantum Codice.

Ibid. In nota Pantini fortasse legendum ut *tantum sit juvat*. AREV.

316. Ex Fest., dict. *Inlex*.

318. *Corruptus locus*, atque hoc quoque abest ab altero ms.

Ibid. In textu Grialii erat *inquit*, et *inquit... ubi inquit*. In voce *inquit* intellige in *quid*. AREV.

319. Ex Serv., ad ill. II Georg.: *Mulatamque insita mala ferre pyrum*, sed in altero lib.: *Insertas vero caules, aut fabulas*, ut amplius de Servii loco deliberandum censeam.

Ibid. Non satis assequor, ait Barthius, cur INSERTAS causas, vel fabulas dicat, nisi quod sciam INSERTAS priscos emblemata nuncupasse, quod ornamento inserantur aliis, velut lignæ ossulæ, aut gemmæ. Vox inserta apud Macrobius et Gellius ab aliis alio modo

explicatur, neque eodem modo ab omnibus scribitur. AREV.

328. Inter *Litigiosum* et *litigatorem*. *Litigiosus* est de quo litigatur, quasi ager; *litigator* qui litigat.

329. Inter *Lætitiā* et *exultationem*. *Lætitiā* est mentis gaudium, *exultatio* vero verborum atque membrorum. Rursus *exultatio* a *jubilatione* [Al., ad *jubilationem*] distinguitur. Ubi enim verba sufficiunt *lætitiæ*, et lingua idonea est mentis gaudium explicare, *exultatio* est. Ubi vero non potest quisque conceptum gaudium verbis annuntiare [Al., nuntiare], sed ipsam animi effusi [Al., diffusi] *lætitiā* in vocem quamdam *exultationis* erumpit, *jubilatio* est.

330. Inter *Lethum* et *mortem* quidam tentaverunt B facere discretionem, dicentes: *Lethum* per se venit, mors vero infertur.

331. Inter *Libidinem* et *lividinem* [Forte, *libidinem*]. *Libido* per b cupiditas est animi; *livido* [Forte, *livedo*] per v livor est corporis. Sunt autem multæ variæque libidines, sicut *libido* ulciscendi, quæ ira vocatur; sicut *libido* habendi pecuniam, quæ avaritiā nominatur; sicut *libido* quomodocunq; vincendi, quæ pertinacia dicitur; sicut *libido* gloriandi, quæ jactantia nuncupatur. Et cum sint multarum libidines rerum, 44 neque cujus rei *libido* sit adjicitur, non solet animo occurrere, nisi illa tantum qua obscenæ partes corporis ad flagitiorum immunditias excitantur. Sed merito ista inter cætera hoc sibi nomen proprie obtinuit, quia in carne corruptibili plus cæteris sævit. Dicta autem *libido*, eo quod libeat alienum pudorem, sive quamcunq; rem appetere.

332. Inter *Laudem* et *laudationem*. *Laus* est ejus qui laudatur; *Laudatio* vero ejus qui laudat. Item *laus* est in qua virtus enitet; *laudatio*, ipsa laudantis oratio [Al., *laudatio orationum*]. *Laus* et *lætitiā* [Al., *laudem lætitiā*,] sine celebratione vocis in animi admiratione consistit; *laudatio* vero rei cujusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.

333. Inter *Largitatem* et *largitionem*. *Largitas* humanitatis est, *largitiū* ambitionis.

explicatur, neque eodem modo ab omnibus scribitur. AREV.

321. Agræt. Vid. Agell., cap. 16, lib. vi.

322. Vid. Etymolog., lib. viii, cap. 4; Fest., dict. *Inquilinus*.

323. Ex Serv., ad ill. viii Æn.: *Tum manus Ausoniæ*.

326. Vid. Non., dict. *Luxum*, et dict. *Luxuria*, ipse lib. Etymolog. x, littera L.

— Fest., dictione *Prodegeris*, et dict. *Prodigæ hostiæ*.

329. In textu et in nota pro varia scriptura est *exultationis*. Utrolibet loco videtur reponendum *exultatione*. AREV.

331. *Pertinacia*. Non., dict. *Pervicacia*.

Ibid. In nota Pantini erat *forte libidinem*, quod mutavi ad ejus mentem, ut opinor, in *f. livedinem*. Barthius e suo Ms. corrupto emendabat *immundiciā*; sed melius est *immunditias*. AREV.

332. Al., *Ejus ipsa virtus enitens*. F. *Ejus in quo virtus enitet*.

333. Ex Agrætico.

334. Inter *Lætari* et *gratulari*. *Lætatur* de nostris A bonis, *gratulamur* de amicorum [*Agræt.*, alienis].

335. Inter *Legere* et *lectitare*. *Legere* ad tempus refertur, *lectitare* ad frequentiam. Interdum et *legere* nauticum verbum est, quia et *navis* dicitur *legere* quidquid transit.

336. Inter *Labium* et *labrum*. *Labium* superius dicimus, *labrum* inferius. *Rostrum*, non nisi avium, quod incurvum est. Vanissimè autem quidam nititur [*Al.*, tentant] *facere* discretionem, ut *virorum labra*, mitterem labia dicantur [*Al.*, dicant].

337. Inter *Lactantem* et *lactentem*, quod *lactans* est quæ lac præbet, *lactens* cui præbetur.

338. Inter *Leges* et *jura*. *Jus* dicitur, *lex* scribitur. Unde et *Virgilius* : *Jura dabat legesquæ viris*. Item *leges* humanæ, *jura* 45 divina sunt. Ideoque B et *juramentum* dicitur id est, *sacramentum* in Deo [*Al.*, Domino]. Hinc et *Virgilius* :

Fas mihi Græcorum sacrata resolvere jura.

339. Inter *Leges* et *mores*. *Lex* est scriptis edita, *mos* autem *lex* quædam vivendi, nullo vinculo astricta [*Al.*, astrictus], sive *lex* non scripta, sed tantum cum usu retenta.

340. Inter *Latronem* et *furem*. Qui alienum involat [*Al.*, aliquid subtrahit], *fur* est; qui furatur et occidit, *latro* est. Proprie autem *latro* a latitando insidiis [*Forte*, in insidiis] dicitur; *fur* autem a furvo vocatus, id est, nigro; nam noctis utitur tempore. *Plautus* autem *Plautus* cuidam [*Al.*, de quodam] qui furabatur ait (*Plaut. Aulularia*) : Tu trium litterarum C homo, id est, fur.

341. Inter *Locum religiosum*, et *sacrum*, et *sanctum*, quod *sacrum* vocamus, quod ad deos superos pertinet; *religiosum*, quod ad deos inferos; *sanctum* vero, quod aliqua sanctitate *sanctum* est, ut sunt *tauri* apud *Homerum* (ὄβυστα. μ) soli sancti, sacri, sacrosancti.

342. Inter *Labat* et *lavat*. *Labat* nutat, *lavat* lotorem esse.

334. Ex *Agrætio*.

335. Ex *Serv.*, ad ill. i *Georg.* : *Primi lege littoris oram*; et ill. in *Æn.* : *Littoraque Epiri legimus*; et in *Æn.* *Pars cætera pontum pone legit*.

336. Ex *Agrætio*.

— Non est av. nisi quod incurvum est, *Agræt*.

— Vanissime. Ex *Serv.*, ad ill. ii *Ecol.* : *Calamo trivise labellum*.

337. Ex *Serv.*, ad ill. i *Georg.* : *Lactentia turgent*.

Ibid. in *Barthii* Codice, *lactens, qui ducit*; quod verbum *ducit* elegans est, ut ait *Barthius*, et *lactenti* maxime congruum. AREV.

338. Ex *Serv.*, ad citata verba ab *Isidoro*, quæ sunt i et ii *Æn.*

— *Serv.*, ad locum citatum, qui est in *Æn.*

339. Sic fere ipse, lib. ii *Etymolog.*, cap. 10, et lib. iv, cap. 3.

340. Sic ipse *Etymolog.* lib. x, littera *L*. *Varro*, quod circa latera ferrum habeat. *Fest.*, quod a latere adoriatur, aut ἀπό λατρείας.

— *Serv.*, ad ill. in *Georg.* : *Nocturnum stabulis furem*.

341. Vid. *Fest.*, dict. *Religiosus*, et *Macrob.* lib. iii *Saturn.*, cap. 3.

— *Soli*, etc. *F. Solisancti*, duæ sequentes dictiones

343. Inter *Lætum* et *lethum*. *Lætum* gaudentem, *lethum* mors dicitur.

344. Inter *Labium* et *labrum*. *Labium* oris; *labrum* vasis, a rostro, quod incurvum est.

345. Inter *Lympham* et *nympham*. *Lympham* aquam, *nympham* deam.

346. Inter *Litem* et *rixam*. *Lis* inter duos committitur, et mota finitur; *Rixa* inter multos et jurgio [*Al.*, injuria] constat.

347. Inter *Ligat* et *legat*. *Ligat* quis vinculo, *legat* testamento.

46 348. Inter *Limen* et *limitem*. *Limen* ædium est, *limes* regionum vel finium.

349. Inter *Libat* et *immolat*. *Veteres* *immolare* dicebant, quando victimas in mole [*Al.*, mola] altaris ponebant ignem sacrificiis [*Al.*, sacrificiis] subjiciebant. *Libare* autem quando pateras mero plenas aris fundebant. Nam *libare* proprie fundere est. Unde et *Liber* vocatur qui [*Al.*, quia] vini usum in *Græcia* ostendisse fertur. Nos ergo juxta verborum distinctionem *immolamus* panem, *libamus* calicem.

De littera M.

350. Inter *Misericordiam* et *miserationem*. *Bene* velle *misericordiæ* est; *bene* facere, *miserationis*. Dicitur enim *miseratio*, quasi *misericordiæ* actio. Nam *misericordia* affectus tantum cordis est quo compellimur ut *miseris* subveniamus. Quapropter *misericordia* condolere *miseris* novit, etsi non sit unde tribuatur; *miseratio* autem ex opere comprobatur.

351. Inter *Memorare* et *commemorare*. *Memorantur* pauca, *commemorantur* multa.

352. Inter *Mansuetum* et *modestum*. *Mansuetus* est qui nulli injuriam irrogat, *modestus* qui nec læsus irascitur.

353. Inter *Miserum* et *misellum*. *Miserum* viventem adhuc dicimus, *misellum* mortuum.

354. Inter *Miserandum* et *miserabilem*. *Miserabilis* est cui misereri possumus, *miserandus* cui misereri debemus.

355. Inter *Memoriosum* et *memorem*. *Memoriosus* forte glossema.

342. *Forte lotorem* aut *lavatorem*.

Ibid. *Pantinus* in not. conjicit *lotorem*, quod exstat etiam in textu. Fortasse in textu vellem nota legendum *lutorem*. *Vox lutor* et *lotor* apud quædam vetera monumenta reperitur : de voce *lavator* minus id liquet. AREV.

345. Etiam *Fest.* distinguit dict. *Lympha*.

348. Ex *Agrætio*, qui forte ex *Isidoro* supplendus.

349. Eadem fere lib. *Etymolog.* vi, cap. 16.

Ibid. *Melius* est *mola* quam *mole* : nam vere *immolo* a *mola* deducitur. AREV.

350. *Quippe videtur* in altero ms.

Ibid. in nota *Pantini* fortasse legendum est, *al.*, *miseratio*, ut, scilicet, varia lectio discrepet a textu. AREV.

352. *Fest.*, dict. *Mansuetus*. Non., dict. *Mansuetum* :

— Non., dict. *Modestus*. Ipse *Etymolog.* lib. x.

353. Ex lib. x *Etymolog.*, littera *M*. Potius legendum videtur : *Misellum* viventem adhuc, *miserum* mortuum.

354. *Etymolog.* lib. x, littera *M*.

355. Ex *C. Front.*; qui paulo copiosius : *Memoriosus* habet ad dicta, factaque referenda memoriam; *memor* beneficii memoriam vel injuriæ refert. Unde in *Isidoro* pro *defensionis* malum *offensionis* reponi.

memoriam habet, memor vero beneficii vel defensionis memor est.

47 356. Inter *Moram* et *tarditatem*. Mora est quæ impedit, tarditas quæ impeditur. Mora in re, tarditas in homine.

357. Inter *Mendum* et *mendacium*. Mendum in libro proprie dicitur, unde et emendare dicimus. Nam mendacium in cæteris rebus est.

358. Inter *Malitiam* et *malignitatem*. Cogitatio quippe prava mentis malitia dicitur, malitiæ votum vel opus malignitas appellatur.

359. Inter *multationem*, *pœnam*, et *supplicium*. Multatio potest esse, et sine sanguine, in damno pecuniæ. Supplicium cum sanguine; pœna vero dolor sine sanguine.

360. Inter *Munus* et *donum*. Munus est debitum, ut [Al., in] patrono; donum, honorarium est. Item donum dantis est, munus accipientis. Dictum autem donum a dando, munus a muniendo, vel a monendo.

361. Inter *Meruit* et *promeruit*. Meruit commune est et ad pœnam et ad præmium, promeruit tantum ad præmium. Nam promeritus dicitur qui bene facit, sic immeritus qui male.

362. Inter *Magnum* et *grandem*. Magnum ad animum referimus [Al. refertur], grandem ad corpus.

363. Inter *Mutuum* dare [Al., mutuare] et *commodare*. Qui mutuum dat, aliud recepturus est; qui commodat, utique idem sibi reddi desiderat.

364. Inter *Monere* et *admonere*. Monet qui præcipit, Admonet 48 qui quod exciderat memoriæ reducit.

365. Inter *Meretur* et *mæret*. Qui meretur dignus est aliquo beneficio; qui mæret, tristis est.

366. Inter *Miramur* et *admiramur*. Admiramur virtutes, miramur opera.

367. Carisius sic fere *mendum* et *mendam* discriminat: *Mendum* in mendacii significatione distinguitur, *menda* in culpa operis, aut corporis.

368. Sic Cicero, in de Natur. deor.: *Est enim malitia versuta et fallax nocendi ratio.*

369. Ex Varronis mente, v de Ling. Lat.: *Multa a pecunia, quæ a magistratu dicta, ut exigi possit ob peccatum.*

— *Pœna*. Varro., ibid.: *Pœna a puniendo, aut pœnitendo, quod post peccatum sequitur.*

360. Ex Front., et Etymolog. lib. vi, cap. 49. Vide supra.

— *Item donum*. Ex Agrætio, ad verbum.

— *Monendo*. *Movendo*, Agrætius, male opinor.

361. Interpretes Terent., act. ii, scen. 2: *Promeruit, adjuvit, profuit*. Cui contrarium est *commeruit*; unde quis pro *immeritus commeritus* legendum suspicari possit. Vel ex illo loco Hecyr., act. iii, scen. 5:

Quæ nunquam quidquam erga me ommerita est pater. Ubi iidem interpretes mereri bona dicimus, *commereri mala*. Vid. Serv., ad ill. iv *Æn.*: *Nunquam Regina negabo-Promeritam.*

365. Ex Agrætio abbreviatum.

364. C. Front.: *Monet propter benivolentiam, admonet ut confirmet memoriam.*

366. Ex Agrætio.

367. Ex Serv. sensus expressus, ad ill. ii *Æn.*: *Miserescimus ultro.*

367. Inter *Miseremur* et *miserescimus*. *Miseremur* quantum necesse est, *miserescimus* amplius quam necesse est. Item *miseremur* rogati, *miserescimus* ultro.

368. Inter *Monemus*, *admonemus* et *commonemus*. *Monemus* futura, *admonemus* præsentia, *commonemus* præterita.

369. Inter *Multitudinem* et *numerum*. Multitudo numero fit, turba loco posita. Possunt enim pauci in angusto turbam facere.

370. Inter *Mihi* et *mi*. *Mihi* dativus casus est, *mi* vocativus.

371. Inter *Municipem* et *municipalem*. *Municipes* sunt curialium majores, dicti eo quod fisci munera accipiant; *municipales* autem originales [Al., originis] cives sunt, et in locum [Forte, loco] officium gerentes.

372. Inter *Mamillas* et *mammæ*, et *ubera*. *Mamillæ* virorum sunt, *mammæ* mulierum, *ubera* pecorum [Al., pecudum]. *Papillæ* autem sunt nuclea summa mammarum, quæ sugentes comprehendunt.

373. Inter *Matronam* et *mārem familias*, *Melissus* grammaticus arbitratur hoc interesse, quod *matrona* dicitur mater primi pueri; *mater familias*, quæ plures peperit. Alii dixerunt *matronam* dici quæ in matrimonium cum viro convenerit, et in eo [Al., ideo] matrimonium 49 actum [Al., dictum]; *matrem* vero familias eam esse quæ in mariti manu, mancipioque est, aut in cuius maritus manu mancipioque esset, quoniam in familiam quoque mariti et sui hæredis venisset. *Matronæ* autem et virgines nobiles dicuntur, quæ matres jam fieri possunt. Quoniam per quamdam juris solemnitatem in familiam migrant mariti.

374. Inter *Mortuum* et *emortuum*. *Mortuum* jam

369. Lege (inducta dictione) *numerum*, quæ male ex sequenti versu irrepserat *turbam*.

— *Loco posita*. F., *loci posita*. C. Fronto: *Turbam angustus locus facit.*

371. Etymolog. lib. ix, cap. 4.

Ibid. Error videtur irrepisse in nota Pantini, ac legendum *originis* post *originales*, et *loco* post *locum*. AREV.

372. Ex Etymolog. lib. xi, cap. 1.

Ibid. In Editione Grialii erat *mamillas*. AREV.

373. Leg. Helius Melissus ex Agell., lib. xviii, cap. 6. Ubi hæc ejus opinio recensetur. Vid. etiam lib. Etymolog. ix, cap. 48.

— *In cuius*. Al., *in ejus*. In cuius Agell., apertius.

— *Venisset*. *Locum venisset*, Agell.

— *Matronæ*, etc. Vid. Servium, ad illud ix *Æneid.*: *Multis e matribus ausa.*

— *Locus non integer*, et ex Servio, unde est ad illud, xi *Æn.*: *Tirrhena per oppida matres*, ita explendus: *Matres familias vero, quæ in matrimonium convenerunt per coemptionem, quoniam, etc.* Nam aliqui descriptio illa minime matronis convenit, sed matribus familias tantum. Vid. etiam Serv., ad ill. vii *Æneid.*: *Queritur hæres*. Et forte etiam tertium membrum de matre desideratur; consule lib. ix, cap. 3, Etymolog. Vid. Fest., dict. *Mater familias*, et Non., dict. *Matronæ*, et *Matres familias*.

Ibid. In textu Grialii erat *Mesius*. De Melisso vide catalogum scriptorum ab Isidoro laudatorum, ex Bar-

exanimatum [*Al.*, exanime] corpus, emortuum vero A vicinum morti.

375. Inter *Mare* et *maria*. *Mare* elementum est totum, *maria* vero partes maris. Sicut terræ sunt, terra vero tantum elementum.

376. Inter *Montes* et *colles*. *Montes* tumores terrarum, *colles* prominentiora juga montium, quasi colla.

377. Inter *Malogranatam* et *Malogranatum*. *Malogranata*, feminini generis, arbor est; *malogranatum* vero, generis neutri, pomum est. Sicut *persicus* et *persicum*: *persicus*, generis feminini, arbor; *persicum*, generis neutri, fructus est. Sicut *buxum* et *buxum*: nam *buxum* neutrum [*Al.*, neutri], lignum est: *buxum* femininum [*Al.*, feminini], arbor est.

378. Inter *Magis* et *potius*. *Magis* est alterum ex duobus præferre, utrum comparet; *potius* alterum damnat.

379. Inter *Mala* et *malas*. *Mala* poma sunt, *malæ* vero maxillæ.

380. Inter *Marem* et *mare*. *Marem*, masculinum; *mare* elementum est aquæ.

381. Inter *Mentientem* et *fallentem*. Considerandum est quod ille mentitur qui vult videri quod non est: qui [*Forte* quia] autem non volens aliud putat quam est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergo 50 omni mentienti voluntas fallendi: res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nam et lapis fallit, et multa corpora specie fallunt, ut remi fracti in unda, dum sint integri: sed et turres, quasi currentes, oculos navigantium fallunt. Et tamen hoc naturæ agunt specie non mentiendi voluntate.

382. Inter *Monile* et *munile*. *Monile* dicitur hargago a monendo, eo quod moneat mulierem esse sub potestate viri; *munile* vero dicitur vestimentum, a muniendo, vel *munile* dicitur ornamentum ex gemmis quod solet ex feminarum pendere collo: dictum a munere.

De littera N.

385. Inter *Necessitatem* et *necessitudinem*. *Necessitas* aliquid fieri cogit, *necessitudo* autem affectus est vel vinculum propinquitatis.

384. Inter *Nihil* et *nihili*. *Nihil* adverbium est, *nihili* autem homo nullius momenti.

thio et Fabricio, in *Isidorianis*, cap. 53, num. 2. *Melissi* quoque sive ejusdem, sive alterius meminerunt *Chalcidius*, *Plinius* et *Donatus*. *Correx* in *mariti* pro in *matr*. AREV.

375. Ex *Serv.*, ad ill. vi *Æn.*: *Tot maria intravi*.

376. *Varro*, a *colendo*, iv de *Ling. Lat.*

Ibid. *Quasi colla*. Ita etiam lib. xiv *Etymolog.*, cap. 8, num. 19. AREV.

381. *Res autem*, etc. *Al.*, *res autem fallunt*, quibus tamen vol.

— *Specie*, etc. *F.*, *species etiam fallunt ut*.

— *Naturæ*, etc. *F.*, *Natura ag. species*.

Ibid. Fortasse *Pantinus* in *textu* legebat *quia autem*. AREV.

385. Eodem sensu *C. Fronto*, et *Scaurus* de *Orthographia*.

384. *Agrestius*, et *Carisius* fere eadem.

385. Ex *Serv.* sensus expressus ad illud xii *Æneid.*, *Nudato capite*.

387. Breviser *Frontonem* expressit: *Nullus tam in re*

385. Inter *Nudum* et *nudatum*. *Ea* enim *nudata* dicuntur quæ vestiri solent, *ea* *nuda* quæ non solent tegi. Item *nudus* illius rei aut illa re bene dicitur. *Nudatus* vero ab illo denuntiatur [*Al.*, *denuntiamus*].

386. Inter *Negamus* et *abnegamus*. *Negamus*, si quid objicitur; *abnegamus*, si quid petitur.

387. Inter *Neminem* et *nullum*. *Neminem* ad hominem referimus, *nullum* ad omnia.

388. Inter *Nomen*, *prænomen*, *cognomen* et *agnomen*. *Nomen* [*Al.*, *prænomen*] est vocabulum propriæ appellantis; *prænomen*, quod nominibus, ob dignitatem [*Al.*, *dignitate*] generis præponitur: ut *Publius Virgilius*. Non enim possumus dicere [*Al.*, *dicimus*] *Virgilius* *Publius*. *Cognomen*, quod ex familia generis venit, ut puta *Scipio Cornelius*, a *Cornelia* familia ortus. *Agnomen*, 51 quod ex virtute, vel vitio trahitur: ut *Scipio Africanus*, pro eo quod *Africam* vicerit: vel *Lentulus Sura*, pro eo quod majores habuerat *suras*. Proinde *nomen* a proprietate venit, *prænomen* a dignitate, *cognomen* ab origine, *agnomen* vero a specie vel actione.

389. Inter *Nascitur* et *enascitur*. *Nascitur*, quod ab utero decedit; *enascitur*, quod ex terra, aut aqua exurgit.

390. Inter *Nautam* et *navitam*. *Navita* poeticum est. Nam dictus est a *nauta*, sed causa metri a poetis una littera addita est.

391. Inter *Num* et *nunc*. *Num*, nunquid; *nunc*, modo.

392. Inter *Ne* et *næ*. *Næ*, si præponitur, adverbium est et acuto accentu pronuntiatur, ne vero si subjungatur, conjunctio est, et presso accentu.

393. Inter *Nigro* et *migro*. *Nigro* *nigrum* facio, *migro* demutatio [*Al.*, *de loco mutatio*] est.

394. Inter *Neutrum* et *neutrale*. *Neutrum* nomen, aut pronomen, vel participium; *neutrale* vero verbum est.

395. Inter *Notus* et *notus* [*Al.*, *notu*]. *Notus*, cognitus, notus judicio; *Notus*, Auster.

396. Inter *Nobilem* et *nobilem*. *Nobilis*, generosus; *nobilis*, notus omnibus.

397. Inter *Nomina* et *Numina*. *Nomina* sunt vocabula, *numina*, potestas.

quam in persona: nemo in persona dicitur, ut nemo homo, *F. ne homo*.

388. *Testibus* *Sosipatro*, *Donato*, *Diomeda*, et aliis: *Nomen* est, quod originem gentis declarat, ut *Cornelius*. *Prænomen*, quod nomini gentilitia præponitur, ut *Publius*. *Cognomen*, quod nominibus gentilitiis subjungitur, ut *Scipio*. *Agnomen*, quod extrinsecus addi solet; aliqua ratione, vel eventu quæsitum, ut *Africanus*. Hic vero in utroque *Manuscripto* *cognomen* et *agnomen* sedes permutarant; reduximus tamen utrumque in suum locum, non modo iis quos dixi auctoribus, sed ipso etiam *Isidoro* lib. i *Etymolog.*, cap. de *Nomine*.

389. Ex *Agrestio*

390. *Fest.*, in dict. *Navita*.

396. Ex *Non.*, dict. *Nobile*.

— Sic *Titinius*; male factis nobilitarent, quod notificarent *Non.* exposit.

397. Ex *Serv.*, ad illud *Eclog.* iv: *Stabili fatorum numine Parcæ*.

De littera O.

398. Inter *Osculum* et *pacem*. Pacem amicis [Al. add. amicis vel] filiis osculum dari dicimus: uxori- bus basium, scorto suaviu[m] (Al. savium). Item os- culum charitatis est, basium blanditiæ [Al., blandi- tium], suaviu[m] voluptatis. Quod quidam etiam 52 versibus his distinxit:

Basia conjugibus, sed et oscula dantur amicis:
Suavia lascivis miscentur grata labellis.

399. Inter *Occasionem* et *opportunitatem*. Convenien- ter in litteris ponitur, occasio arrisit. Opportunitas se præbuit, vel secunda successit.

400. Inter *Observationem* et *observantiam*. Obser- vatio curæ, doctrinæ et artis est, observantia vero cultus et religionis est.

401. Inter *Opus* et *operationem*. Opus dicitur ip- sum quod fit, operatio autem ipsa rei actio est.

402. Inter *Omne* et *totum*. Omne ad multitudi- nem et ad numerum pertinet: [Al. add. ut omnis] ad numerum, ut omnes homines; ad multitudinem, ut omnis familia, omnis exercitus, omne pecus dici- mus. Totum vero ad magnitudinem pertinet, ut to- tum corpus, tota terra, totum cælum. Ergo totus homo, si ad corpus referamus; omnis homo, si de universis. Proinde omne in diversis partibus ponit- ur, totum autem sine partibus debet esse.

403. Inter *Orare* et *exorare*. Orare est poscere; exorare, impetrare.

404. Inter *Obesse* et *officere*. Qui obest nocet, qui officit, vult nocere.

405. Inter *Officere* et *inficere*. Officere est alicui velle nocere, inficere colorem mutare.

406. Inter *Olet* et *redolet*. Olet res [Al., olent], vel male, vel bene; redolet [Al. redolent] tantum bene.

407. Inter *Oracula* et *delubra*. Oracula templa sunt ubi oratur, 53 unde et responsa redduntur. De- lubra autem templa fontes habentia ad purificandos et abluendos fideles. Et inde delubra a diluendo app- ellata. Unde et prius hæc loca altaria non habe- bant, ut tantum delubra essent, non templa.

398. Interpretes Terentii scen. 2 act. III, Eunuch: D *Oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suavia libidinum*. Servius ad illud I Æn.: *Oscula libavit natæ: — Sciendum osculum religionis esse, suaviu[m] volu- ptatis*.

— *Basia*. Al., *basia conjugibus sedet oscula d.*

Ibid. In nonnullis Ms.: *Inter basium et suaviu[m] hoc interest, quod basium uxori datur, suaviu[m] scorto. Item basium blanditiarum esse, suaviu[m] voluptatis. Quidam etiam versibus hoc distinxit:*

Conjugis interea basium, oscula dantur amicis,
Suavia lascivis miscentur grata labellis.

Hi versiculi de basio, osculo et suavio exstant apud alios quoque grammaticos. Quisnam eorum auctor, adhuc latet. Discrimen tamen non semper observa- tur. Vide Glossarium Isidorianum, verbo *Savium*. Variæ lectiones Pantini confuse videntur. AREV.

400. Recte Ascon II in Verr.; *Observant modo specu- lantur, alias venerantur*.

402. Vid. Servium, in illud I Æn.: *Tota armenta sequuntur*.

A 408. Inter *Orbum* et *cæcum*. Orbus est qui filios amittit, cæcus est qui oculos perdit.

409. Inter *Occidit* et *occidit*. Occidit, correpta me- dia, eum qui mortuus est significat; occidit autem, producta media, eum qui interficit.

410. Inter *Oleam* et *olivam* auctores ita distinguunt, ut olea sit fructus, oliva arbor, quia multitudo di- citur olivetum, ut quercetum [Al., quercetum] et pometum [Al., vinetum]. Enimvero sine discrimine poetæ [Al., crimine poetarum] et oleam et olivam pro fructu sæpe posuerunt. Sed consuetudo obtinuit olivam fructum dicere. Nec [Al., dicere nec] vetat quominus et arboris et fructus idem nomen sit [Al., sumpsit].

411. Inter *Odorum*, *odorabile* et *odoriferum*. Quod B enim per se odorem mittit odorum est, odorabile [Serv. odoratum] vero, quod aliunde [Serv. alicunde] accipit odorem; odoriferum, quod odorem sequitur.

412. Inter *Operam* et *opera*. Operam, quæ sit; opera vero, quod fit.

413. Inter *Ostium* et *hostiam*. Ostium quod aperit- ur, hostia sacrificium.

414. Inter *Ortus* et *hortos*. Ortus processus, hortos agros dicit [F., dicimus].

415. Inter *Oblitum* et *oblitum*. Oblitum, correpte, perfusum; oblitum, producte, imminorem.

416. Inter *Offerre* et *inferre*. Offerre est ultro præ- bere, inferre importare.

54 De littera P.

417. Inter *Prudentiam* et *sapientiam*. Prudentia C in humanis rebus, sapientia in divinis distribuitur [Al., tribuitur].

418. Inter *Pudorem* et *pudicitiam*. Pudor corpo- ris est, pudicitia mentis.

419. Inter *Pietatem* et *affectionem*. Pietas inter de- vinctos sanguine exhibetur, affectio inter extraneos.

420. Inter *Patientiam* et *tolerantiam*. Tolerantia animi [Al., animæ] est patientia corporis. Ut Sal- lustius [Al., Catilina] *Corpus patiens inedia, alioris*.

421. Inter *Peritum*, *prudentem*, *callidum* et *facun- dum*. Peritus usu doctus; prudens, veluti pravi- dens, utilis rerum futurarum ordinari; callidus,

405. Ex Serv., ad illud III Æn.: *Exorat pacem divum*.

405. Supra, ex C. Frontone.

407. Etymolog. lib. xv, cap. 4.

— Vid. Servium, ad illud II Æn.: *Delubra ad sum- ma dracones; et ill. IV: Delubra adeunt*. Ascon. Ped. in Divinationem Cicer.

408. Vid. Fest., dict. *Orba*.

410. Vide Servium, ad illud II Georg.: *Sed Trun- cis oleæ melius*.

411. Ex Serv., ad ill. IV Æn.: *Odora cænum vis, ex quo pro odoriferum, odorisequum leg. videtur*.

412. Vel potius: *Opera quæ facit, opus quod fit*.

417. Lib. II Differentiarum, 36.

418. Sic fere distinguit Non. inter castitatem et pudicitiam, dict. *Castitas*.

420. Intellige, in Var. lect. Pantini, *Sallustius, de Bello Catilinario*. AREV.

421. Sic Cicer., VI de Repub., prudentiam ait nomen nactam a providendo.

— *Callidus*. Interpretes Terentii, act. III, scen. 5, Adelp.: *Callidus dicitur, qui callum sibi usu artis induxerit*.

per exercitationem [Al., pro exercitatione] artis instructus; facundus, qui facile possit fari.

422. Inter *Pudentem* et *verecundum* hoc interest, quod pudens opinionem veram falsamque metuit: Verecundus autem non nisi veram [Al., vera] timet.

425. Inter *Profanum*, et *nefandum*, et *nefarium*. Nefarius, ut Varro existimat, non dignus farre. Quo primo cibi genere vita hominum sustentabatur [Al., sustinebatur]. Nefandus, id est, nec nominandus quidem. Profanus autem, cui sacris non licet interesse. De quo Sallustius: *Sacra polluet profanus*. Profanus ergo, porro, id est, longe a fano.

424. Inter *Peccatorem* et *immundum*, quod omnis peccator immundus est; non tamen omnis immundus peccator. Peccator enim est qui transgreditur præcepta Dei, et necesse est hunc et immundum esse quia transgreditur. Immundus autem est et qui cum uxore sua dormierit, aut mortuum tetigerit, non tamen ideo peccator est.

425. Inter *Ploratum*, *plantum*, et *fletum*. Ploratus tantum lacrymarum est, plangitum tantum vocum, fletus ad utrumque pertinet.

426. Inter *Pigritiam* et *torporem*. Torpor dormitantis est, pigritia vigilantis.

427. Inter *Perseverantiam* et *pertinaciam*. Perseverantia in virtute est, pertinacia in vitio.

428. Inter *Præsidium*, *auxilium* et *subsidiū*. Præsidium est aliquo loco utili positum, auxilium quod ab exteris datur, subsidiū quod postea supervenit.

429. Inter *potentiam* et *potentatum*. Potentia est sui cuiusque solius, potentatus vero auctoritas [Al., auctoritatis] est judicialis.

430. Inter *Pestem* et *pestilentiam*. Pestis ipsum est nomen morbi [Al., verbi], pestilentia vero id quod ex se efficit. Pestilentia autem tres modi sunt: aut ex terra, aut ex aqua, aut ex aere.

431. Inter *Passionem* et *propassionem* Hieronymus in Matthæum distinguit, dicens: quod passio reputatur in culpa; propassio, licet culpam habeat [Al., pro culpa habeatur], tamen non tenetur [Al., retine-

425. Ascon. Pedian. III, in Verr. Non., dict. *Nefarius*; ipse Etymolog. lib. x, littera N.

Ibid. Fortasse ne nominandus quidem. Ita certe melius. AREV.

427. Varr., IV de Ling. Lat., initio. Non., dict. *Perviciacia*.

428. C. Front.: *Subsidiū quod subest deficientibus, præsidium imponitur, auxilium repentinum est, ita subsidiū ad secundos casus præparatur. Præsidium ad custodiam, auxilium, ut possit, ex insperata venit.* Vid. Fest.

429. Al. suæ 2 Mss. pro sui.

Ibid. Varia lectio efficit cum textu Grialii congruit. Legi poterit *facit*, aut aliquid simile pro *efficit*. AREV.

431. In Codice Regievaticano 1858 differentie sunt alphabetico quidem ordine dispositæ, sed alibi contractiones, alibi copiosiores, et nonnullæ additæ, ut, exempli gratia: *Inter pati et perpeti: pati brevis est, perpeti longioris est temporis. Inter passum et experitum: patimur voluntate, experimur necessitate. Malium Experimur voluntate, patimur necessitate.* AREV.

452. Ex interpretibus Terent. videtur suspensisse

tur] in crimine. Ergo qui viderit mulierem, et anima ejus fuerit titillata, hic propassione percussus est: Si vero consenserit, et de cogitatione affectum fecerit (sicut scriptum est in David: *transierunt in affectum cordis*), de propassione transit ad passionem, et huic non voluntas deest, sed occasio.

452. Inter *Percunctionem* et *interrogationem* Augustinus hoc interesse 56 existimat, dicens: quod ad percunctionem multa responderi soleant, veluti quid est hoc, aut illud? ut respondeantur diversa, vel varia. Ad interrogationem non multa respondentur, sed aut non, aut etiam pronuntiabitur. Veluti factum dictumve est? Verum aut falsum est? Respondetur: aut non, aut etiam.

453. Inter *Perfectum* et *consummatum* hoc distat quod perfectum est cui jam addi nihil aliud potest. Consummatum vero est quodlibet opus in finem deductum.

454. Inter *Patens* et *patulum*. Patulum dicimus quod naturaliter semper patet, ut nares, arbor. Patens vero quod aperitur et clauditur, ut ostium, oculi. Sic lucidum et hincibile: lucidum est quod aliunde illuminatur, hincibile quod per se lucet.

455. Inter *Penetrabile* et *penetrabile*. Quod penetrat penetrabile dicitur; quod autem penetratur, penetrabile. Penetrabilia autem sunt domorum secreta, et dicta ab eo quod est penitus.

456. Inter *Post* et *pone* hoc videtur interesse quod post semper chronicis ponimus, cum dicimus: Post tempus veniam; pone vero, post tergum.

457. Inter *precari*, et *imprecari*, et *deprecari*. Precari est rogare, imprecari est optare [Al. exoptare], deprecari est excusare, vel expurgare. Cicero (lib. II in Verr.). Quid, inquit, faciat Hortensius? Avaritiæ crimina frugalitatis laudibus deprecatur?

458. Inter *Poscere* et *exposcere*. Poscere minus est quam exposcere. Nam poscunt qui simpliciter petunt, exposcunt qui desiderant.

459. Inter *Polliceri* et *promittere*. Polliceri dicimur 57 quod sponte promittimus nec rogati, promittere

D. Augustinus, act. v, scen. 4, *Andriæ*.

— Aut etiam pron. Al., *Sic pronuntiabitur, forte, etiam pron.*

Ibid. Pantinus in textu legisse videtur aut et pronuntiabitur, pro quo conjicit aut etiam; quæ genuina est lectio. AREV.

454. Ex Serv. ad ill. Eclog. 1, *Tityre, tu patula*.

— Ex Serv. ad ill. VI Æn., *Lucentemque globum lunæ*, ex quo videtur legendum *lucens*, non *lucidum*. Fronto tamen ita etiam fere distinguit inter *lucidum* et *luminosum*.

455. Ex Serv. lib. x Æn. ad ill., *Nostrum penetrabile telum*.

— *Penetrabilia*. Ex Serv., ad ill. VII Æn.: *Penetrabilibus altis*, et ill. VI: *Regnis penetrabilia nostris*.

456. Fest., dict. *Pone*, et Serv. ad ill. II Æn., *Pone subit conjux*.

— *Tempus*. F. dictio *tempus* superat.

457. Ex Agræi. qui hinc forte augendum.

458. Serv. ad ill. IX Æn.: *Si tibi, quæ posco, aliter quam Isidorus*.

459. Ex Serv. ad ill. I Æneid., *Ditione tenerent, Pollicitus*.

quod petitur. Ergo promittimus rogati, pollicemur A
ultra. Item pollicemur scriptura, promittimus
verbo.

440. Inter *Properare* et *festinare*. Marcus Cato sic
distinguit dicens: Qui unumquodque mature transi-
git, is properat. Qui multa simul incipit, neque per-
ficit, is festinat. Ego unumquodque quod adortus
eram transigebam °.

441. Inter *Primum* et *priorem*. Primus e multis,
prior e duobus, primarius a dignitate.

442. Inter *Plures* et *pluris*. Pluris est quod ma-
jori summa laxatur, plures vero de multitudine
scribimus [Al., scribitur].

443. Inter *Petivit* et *expetivit*. Petivit pro parum
[F. add. petivit] ponitur, expetivit pro satis petivit.
Et inimicissime ac vehementer adnisus est. Ex enim B
pro valde ponitur.

444. Inter *Pyram* et *rogum*: Pyra est constructio
lignorum, antequam ignis admotus est. Rogus est
dum ardet. Bustum vero posteaquam arsit.

445. Inter *Plebem* et *populum*. Plebs a populo
eo distat, quod populus est generalis universitas ci-
vium cum senioribus, plebs autem pars humilis et
abjecta.

446. Inter *Pouperiem* et *paupertatem*, Pauperies
dammum est, paupertas ipsa conditio.

447. Inter *Proclivum* et *declivum*. Proclivus est
ascensus; declivus, descensus facilis.

448. Inter *Puerperam* et *puellam*. Puellam inve-
stem dici 58 et ætate parvulam, quasi pullam; puer-
peram vero, quæ primum puerum enixa est, et in an- C
nis puerilibus parit. Unde et Horatius (*Lib. iv, od. 4*):

Laudantur simili prole puerperæ.

449. Inter *Pampineum* et *pampinosum*. Pampi-
neum est totum de pampinis, pampinosum quod pampi-
nis plenum est.

450. Inter *Poputum* et *populos*, cum enim populos
numero plurali dicimus, urbes significamus; cum

— Scriptura. Al., Minus. F. *minis*.

Ibid. Hæc est prima differentia quæ in altero libro
non alphabetico occurrit, brevior tamen quam hoc
loco. AREV.

440. In oratione quam de suis virtutibus habuit.
Agell. lib. vi, cap. 14. Non., dict. *festinare*. Fest.,
dict. *properare*. C. Front. *Qui properat, apparet non*
esse defessus, qui festinat, videtur esse defatigatus.

— Unumquodque. Al., *Nunquam quidquam, quod*
adortus eram, transibam. Ortus Ms. Forte, *orsus*.

441. Ex Agrætio.

442. Ex Agrætio.

443. *Inimicissime. Lego enirissime, aut intensissime.*

444. Ex Serv., ad ill. ii Æn., *Constituere pyras.*

— Fest., dict., *bustum*.

445. Sic 9 Terent. Scaurus de Orthograph.: *Popu-*
lus est in quo omnis pars civitatis, omnes ejus ordines
continentur: plebs ea dicitur, in qua gentes civium
patriæ non insunt.

446. Fest., dict. *Pauperies*; ex quo forte scriben-
dum, *paupertas est damm. quod quadrupes facit.*

448. Lib. x Etymolog., littera P. *Puella est parvula,*
quasi pupilla, et lib. xi, cap. 4, Pupilla, quod pura
sit et impolluta, ut sunt puellæ. Et sic dictionem
pullam in pupillam forte quis mutandam censeat,
cum et Græcis ἡ ἰσὺν utrumque et pupillam et puel-

populum, unius multitudinem civitatis intelligimus.

451. Inter *Pontificem* et *vatem*. Pontifex tan-
tum summum sacerdotem significat, vates autem
plura significat, aut sacerdotes, aut poetas, aut pro-
phetas.

452. Inter *Profugum* et *exulem*. Profugus volun-
tate, exsul necessitate.

453. Inter *Patrium* et *paternum*. Paternum est quod
patris fuit, ut fundus paternus. Patrius dicitur patri
similis [Al. patri affectus], ut patrius animus [Al., amor.]

454. Inter *Proprius* et *propius* [Al., proprium].
Proprius est nomen, propius vero juxta me.

455. Inter *Prægnantem* et *gravidam* hæc differentia
est: prægnantem esse quæ concepit; gravidam, quam
uteri gravedo proximam partui ostendit.

456. Inter *Pignera* et *pignora*. Pignera sunt re-
rum, pignora filiorum et affectuum.

457. Inter *Portentum* et *monstrum*. Portentum
est quod 59 ex formis diversis proponitur, monstrum,
quod extra naturam nascitur, vel nimis grande, vel
nimis breve.

458. Inter *Portentum* et *portentosum*. Portentum
dicitur quod ex omni parte naturæ mutationem su-
mens aliquid portendere futurum videtur, sicut biceps
caput in corpus unum, vel sicut in Xerxis regia ex
equa vulpem ferunt creatam (*Herodian.*); per quod
ejus solvi regnum ostensum est. Nam portentosa di-
cuntur quæ ex parte corporis sumunt mutationem
[Al., notationem]; ut, exempli causa, cum sex digitis
nati, sive cum aliqua pravitate [F., parvitate] mem-
brorum.

459. Inter *Portentum* et *ostentum*. Portentum na-
scitur et in sua permanet qualitate; ostentum vero
subito offertur oculis, et subducitur. Sic portentum
dicitur a portendendo, id est porro ostendendo, sicut
et prodigium, quod porro dicat, id est futura de lon-
ge prædicat. Monstrum sane a monitu vel monstran-
do dictum, quod aliquid significando demonstrat et
statim. Quinque sunt autem genera prodigiorum, ut

iam significet. Vox tamen *pullam* non temere reji-
cienda, quandoquidem et Non. *pullum*, inquit *ætatis*
novellæ, ab antiquo verbo pullare, quod vetus glossa-
rium agnoscit, estque παραφυλάδας βλάδιον, pulli πα-
ραφυλάδες. Ipse certe hanc eandem lectionem superiore
libro habet.

— Etymolog. lib. ii, cap. 2.

449. Serv. ad ill. i Æn., *Nemora inter frondea.*

Ibid. *Pampinosum.* Adhibetur hæc vox a Columella
et Plinio. AREV.

451. Lib. Etymolog. vii, cap. 12.

452. Vid. Serv. ad ill. i Æn. *Profugus, Lavinaque*
venit littora.

456. Ex Agrætio.

457. Fronto. Sic: *Portentum, quod porro, et diutius*
manet, futurumque postmodum aliquid significat;
monstrum est contra naturam, ut est Minotaurus, et
infra, in monstro rectus ordo naturæ vertitur: in por-
tento differtur eventus. Non., dict. *monstra.*

458. Etymolog. lib. ii, cap. 3.

Ibid. Pantinus in textu legebat, ut puto, *parvitate,*
pro quo conjiciebat *pravitate.* AREV.

459. C. Fronta eodem sensu *ostentum, quod præter*
consuetudinem offertur, et infra, in ostento raritas ad-
ministrationem (lego admirationem) facit.

Varro dicit, id est : portentum, ostentum, prodigium, A publicata; Pompeiana, si ad aliam domum transit.

460. Inter *Pueritiam* et *pubertatem*. Pueritia est tenera et parva aetas, a puritate ita vocata; Pubertas autem aetas adulta est quae jam gignere potest; dieta a pube, id est a pudendis corporis, quod haec loca tunc primum lanuginem inducunt [L., induunt]. Pueritia autem a septimo anno, pubertas a quarto decimo incipit.

461. Inter *Percussum* et *perculsum*. Percussum corpore dicimus, perculsum animo. Cicero, de Signis: Tanquam ipsa illa face perculsus esset [Agræt., perculsus esse].

462. Inter *Parricidam* et *paricidam*. Parricidam dicimus qui occidit parentem; paricidam, qui socium atque parem.

463. Inter *Procellam* et *tempestatem*. Procellas non tam terrarum **60** quam caeli esse, tempestates autem fluctuum sunt.

464. Inter *Plantas* et *plantaria*. Quod plantae sunt raptae de arboribus, plantaria vero, quae ex seminibus nata sunt, et cum radicibus et terra propria transferuntur.

465. Inter *Pomarium* et *pometum*. Pomarium est ubi poma ponuntur [Al., transponuntur], pometum ubi poma nascuntur, pomerium ubi poma inveniuntur [Al., ipse locus arborum].

466. Inter *Pyram* et *pyrum*. Pyra est rogos [Al., robur] ardens, pyrum vero pomum.

467. Inter *Piscatorem* et *piscarium*. Piscator est **C** qui capit, piscarius est qui vendit.

468. Inter *Pulvereum* et *pulverulentum*. Pulvereum, factum; pulverulentum est, pulvere plenum.

469. Inter *Pennas*, et *pinnas*, et *pennum*. Pinnae sunt murorum, pennae avium, a pendendo; pennum extremitas ferri acuti.

470. Inter *Prædam*, *lucrum* et *compendium*. Præda ex hoste, lucrum ex negotio, compendium proprie ex pondere.

471. Inter *Pompeii porticum*, *Pompeiam*, et *Pompeianam*. Pompeii, est ipsius Pompeii; Pompeiana,

460. Haec eadem fere Etymolog. lib. II, cap. 2, et **D** libro secundo Different.

— Pubertas autem. Fest., dict. Pubes.

— Pueritia autem. Lib. II, Different.

461. Ex Agrætio.

— De signis. 2 Ms., designat.

462. Lib. V, Etymolog., cap. 25.

Ibid. *Paricida* et *parricida* pro eodem accipi solent. Vide Festum. AREV.

463. Ex Serv. ad ill. 1. Aen., Creberque procellis Africus, et ipse Etymolog. lib. XIII, cap. 11.

464. Ex Serv. ad ill. II, Georg., Hic plantas tenero abscondens de corpore.

465. Ex Sosipatro Carisio.

— Pomerium, etc. Puto glossema proxime praecedentium verborum.

468. Lego ex pulvere factum.

470. C. Fronto., præda victas spoliat.

— Compendium. C. Fronto., Compendium utique ad pondus pertinet.

471. Ex C. Frontone.

472. Inter *Populum* et *plebem*. Quod populus est univ ersus cum senatu et civibus Romanis, plebs tantum vilior numerus.

473. Inter *Partem* et *partim*. Partem nomen, partim adverbium est.

474. Inter *Postremum* et *posteriorem*. Postremus de multis, posterior de duobus.

475. Inter *Principium* et *initium*. Principium, prima pars; initium, uniuscujusque rei incipientis ceptum.

476. Inter *Pendent* et *pendunt*. Pendent suspensi, pendunt aliquid ponderantes.

61 477. Inter *Pene* et *pene*. Pene adverbium est, pene turpissima [Al., novissima] pars corporis.

De littera Q.

B 478. Inter *Quatenus* et *quatinus*. Quatenus adverbium est, quatinus conjunctio causalis, ut si dicas: *Quatinus hoc sine plaga non facis, en tibi plagas*. Adverbium est autem quatenus, aut temporis, aut loci; temporis cum dicimus: *Quatenus hoc modo res exercebitur*.

479. Inter *Quoniam* et *quiu*. Quoniam praepositur, et sic sequentem sensum alligat, ut: *quoniam dicis* [Al., dicit], dico. Quia postponitur, et superiorem sensum confirmat, ut: *Scias quia didici*.

480. Inter *Quamdudum* et *jamdudum*. Quamdudum interrogantis est, jamdudum respondentis.

481. Inter *Quæritur* et *quiritur*. Quiritur de implorando, quæritur de inquirendo.

482. Inter *Questus* et *quæstus*. Quæstus lucri, questus lacrymarum.

483. Inter *Quæ* et *que*. Quæ pronomen est, que vero conjunctio est.

484. Inter *Quod* et *quot*. Si per *d* scribitur quod, pronomen personale est; si per *t* quot, numerus.

De littera R.

485. Inter *Recens* et *novum*. Recens nascitur; novum fit. Unde et Virgilius:

Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.

62 486. Inter *Religionem* et *fidem*. Fides est credulitas qua Deum consistemur, religio est cultus quem illi credentes exhibemus. Dicta autem fides ab eo quod fit id quod inter utrosque placitum est. Quasi

— Pompeiana. 2 Ms. Pompeigena.

— Domum. Dominationem transit, Lego ex Frontone.

477. Fest., dict. Penem.

478. C. Fronto: *Quatenus, quatine, quatinus, quoniam*. Fest., dict. *Quatenus*.

Ibid. *Quatenus* et *quatinus* proprie non differunt, quidquid Festus aliique dicant; sed quia apud veteres *e* et *i* inter se facile commutabantur, idcirco *quatenus* et *quatinus*, *protenus* et *protinus*, et similia occurrunt. AREV.

481. Ex Agræt., unde legendum constat: *Inter quæritur et queritur: queritur deplorando, quæritur de inquirendo, nisi malis quiritur in quiritatur mutandum*.

Ibid. Conjecturam Pantini, legendum *quiritatur*, confirmat locus Varronis, l. V de Ling. lat., cap. 7: *Quiritare dicitur is qui Quiritium fidem clamans implorat*. AREV.

482. Ex Agrætio, in quo male est *lucri*.

486. Cicer., Off.

inter Deum et hominem dicta quoque religio, eo quod ea homines religantur vinculo serviendi ad cultum divinitatis. Religio autem est in virtute, superstitio vero in cultu illicito.

487. Inter *Rationale* et *rationabile*. Rationale et [Al., ut] angelus et homo, rationabile quod ratione vel agitur vel dicitur.

488. Inter *Rusticum* et *rusticanum*. Rusticus operarius dici potest, rusticanus pater familias.

489. Inter *Rusticitatem* et *rusticationem*. Rusticitas morum est, rusticationem operis.

490. Inter *Rationem* et *rationationem*. Ratio est mentis motus [Al., motum] in his quæ dicuntur [Al., dicuntur], discernere vel connectere valens; rationatio autem rationabilis est subtilisque disputatio, atque a certis ad incertorum [Al., add. aut incertis ad certorum] indagacionem nitens cogitatio.

491. Inter *Regium* et *regale*. Regium est ipsius regis, regale dignum rege. Sic et regia et regalibus. Regia domus in qua est, regalibus rege digna.

492. Inter *Rubor*, *robur*, *rabar*. Rubor coloris est, robur virtutis, robor arboris.

493. Inter *Reptilia* et *repentia*, Reptilia aquarum sunt, repentia terræ.

494. Inter *Rivum*, *fontem*, *torrentem*, et *flumen*. Rivus subito fit: fons est caput atque decursus in quem naturalis manat aqua, torrens pluvie fluctus præceps [Al., pluvia fluctus et præceps], fluvius aquæ decursus generaliter.

De littera S.

495. Inter *Sidera*, *astra*, *stellas*, et *signa*. Sidera illa dicuntur quibus navigantes considerant quod ad cursum dirigant consilium; 63 astra autem sunt stellæ grandes, ut Orion; stellæ autem, multijuges, ut Hyades, Pleiades; signum vero quo animantis imago formata est, ut Taurus, Scorpio et hujusmodi.

496. Inter *Sempiternum* et *perpetuum* hoc distat [Al., discrepat], quod sempiternitas ad Deum pertinet, perpetuitas ad angelos, vel ad animas [Al., animam] hominum. Primum enim semper fuit, nec unquam esse desinit; alterum esse cœpit, sed esse perpetuum non desinit.

497. Inter *Sensum* et *intellectum*. Sensus ad naturam refertur, intellectus ad artem.

498. Inter *Sacrum*, *religiosum*, et *sanctum*. Sacrum vocamus quod ad Deum pertinet; religiosum quod ad homines justos; sanctum vero quo aliquid sancitur, quoque violato, pœna committitur. Sacrum vero et sanctum est, sanctum vero non continuo sacrum. Item sanctum in bonam partem ponitur; sacrum vero duo significat, et bonum, et malum: bonum, ut illud (Virg., Eclog. 1): *Inter flumina nota, et fontes sacros*; malum, ut: *Auri sacra fames* (Æneid. lib. III). Et: *Sacræ panduntur portæ* (Æneid. lib. II). Et: *Leno sacer* (Plaut.). Et: *sacer hircus* (Ovid.). Unde et ignis sacer dicitur huleus horribile. Alma autem ab alendo dicta. Unde et apud paganos alma Ceres dicta est, alimentorum inventrix.

499. Inter *Sapientem* et *prudentem* ita discerni solet, ut sapiens vocetur is qui intellectum æternorum rimatur, prudens vero qui ea quæ sensibus corporis experiuntur.

500. Inter *Stultum*, *fatuum*, et *stupidum*. Quidam veterum fatuum existimant qui nec quod satur ipse, nec quod alii dicunt, intelligat; stultum vero hebetiorem corde. Unde Afranius: *Ego, inquit, me stultum existimo, fatuum esse non opinor*. Id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis. Stupidus vero dictus est quasi lapideus, quasi stolidus.

501. Inter *Sævum* et *crudelem*. Sævus in ira, crudelis in sanguine.

502. Inter *Stuprum*, *incestum*, et *adulterium*. Stuprum in virgine, 64 incestum in parente vel vidua, adulterium in nupta. Dictum autem incestum quasi incestum.

503. Inter *Satiatatem* et *saturitatem*. Satietas vario genere spectaculorum contingit, saturitas vero ciborum est.

504. Inter *Superbiam* et *arrogantiam*. Arrogantia est inanis gloria de eo quod quisque est. Superbia vero, supergrediens elatio mentis de eo quod non est. Superbiæ autem gemina est differentia: Una quæ spirituales ac summos viros per virtutum jactantiam dejicit, altera quæ carnales erga seniorum imperium inobedientes reddit. Dicta autem superbia, quia super vult quam quod est.

505. Inter *Scientem* et *sciolum*. Sciens est peritus scientia et rebus; sciolum, simulator scientiæ ac peritiæ, scienti contrarius est; et quidquid alius sciat, ipse videri vellet scire: aut qui se proficitur scire omnia, aut etiam futura prædicere.

506. Inter *Spurcum* et *spurium*. Spurcus non tantum impurus, sed et sævus; spurium autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantum

— *Superstitio vero*. Non., dict. *Superstitutionis*.

491. Ex C. Front., dict. *Regium*.

492. Vetus Glossar., *robur*, εἶδος ἑξόλου μελάνδρου.

493. Etymolog. lib. XII, cap. 6.

494. De hac differentia, vide n. 244. AREV.

495. Etymolog. lib. III, cap. 59 et 70.

Ibid. In aliis Mss. quæ navigantes considerant. AREV.

496. Lib. Sententiarum D. Isidor.

498. Serv., ad ill. I ÆN.: *Templis indicit honorem*.

Et illud in ÆN.: *Auri sacra fames*.

500. Etymolog. lib. X, littera S, interpretes Terentii act. V, scen. 9, Eunuch.

— *Stupidus*. Non., dict. *Stupidus*.

502. Cum viduis, Non., dict. *Stuprum*.

D — Etymolog. lib. X, littera I.

— Etymolog. lib. V, cap. 26, et lib. X, littera A.

503. Carisius: *Saturitas in cibo tantum dicitur, in cæteris vero satiætas*. C. Fronto brevius. *Saturitas ventris, satiætas animi*.

504. C. Fronto: *Superbia u superhabendo: arrogantia etiam in pauperem cadit*.

— *Super vult*, etc. Al. *Semper vult, quod non est*.

505. *Dissimulare* est astute celare, et occultare, quod quis scit, quamvis non dicat, se nescire. AREV.

506. Non., dict. *Spurcum*.

— *Spurium autem*. Etymolog. lib. IX, cap. 5.

Ibid. *Spurium vocabant*. In Etymologiis, loco citato, literis Græcis σπύριον vocabant. AREV.

spurii filius. Quia muliebrem naturam antiqui [Al. A nem quam noveris; nosse, referre tantummodo quod add. jurisconsulti] spurium vocabant. Eisdem et favonios quidam appellant, quia quædam animalia favonii spiritu hausto concipere existimantur.

507. Inter *Sceleratum, scelestum, et scelerosum*. Grammatici dicunt sceleratum illum esse in quo sit [Al., sit] scelus; ut Cicero: *O te [Al., tu] scelerate, qui subactus et prostitutus es*. Scelestum autem per quem fit. Ut Terentius: *scelestus, ovem lupo commisit*. Scelerosus, qui facit: ut idem: *Ego illum scelerosum misera volens pertulsi*. Sed hæc auctores non usquequaque custodiunt.

65 508. Inter *Salutem et salubritatem*. Salus est integritas corporis; salubritas, salutem conveniens causa, per quam sanitas, vel reservatur, vel restauratur.

509. Inter *Super et supra* hoc interest: Super est quod imminet [Agrætius eminet], supra quod substatum aliquid habet. Item super interdum, aut nimium, aut satis accipimus.

510. Inter *Subter et subius*. Subter est quod re aliqua superiore deprimitur, et proculcatur [Al., conculcatur]; subius quod demissum altius non contingitur.

511. Inter *supremi et supprimi*. Supremi et summi significat et imi; supprimi autem, occultari.

512. Inter *Sumere et accipere* [Al., præcipimus]. Sumimus ipsi, accipimus ab alio. Cum enim damus, dicendum est, Accipe; cum permittimus [Al., præcipimus] ipsi tollere, dicimus [Al., dicendum est], Sume. Item sumimus per nos, accipimus a volentibus, tollimus a non volentibus [Al., nolentibus]. Item auferimus [Leg. adimimus], jure quidquid dedimus assumimus jussu, eripimus vi.

513. Inter *Sperare et exspectare*. Exspectamus et bona et mala; speramus autem tantum bona. Miro autem modo Virgilius verbi hujus proprietatem a propria significatione secernit, dicens (*Æneid.* iv):

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem;
dum omne quod exhorret animus rectius timere
dicatur [Al. add. quam sperare]. Sed grammatici hoc exponunt, dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod et Lucanus distinguens ait: *Liceat sperare timenti*.

514. Inter *Scire et nosse*. Scire est reddere ratio-

507. Sic interpretes Terentii act. iv, scen. 3, Eunuch.: *Scelerosus, est multorum: scelestus, vel unius: scelerosus, proprie auctor scelus: sceleratus, in quo scelus sit commissum, vel constitutum*.

508. Al. *Ætas, vel salvatur, vel reservatur*.

509. Ex Agrætio.

— *Super interdum*. Serv. ad ill. vi, *Æn.*, *O mihi sola mei super Astyanactis imago*.

510. Ex Agrætio.

511. Fest., dict. *Supremum*. Non., dict. *Supremum*.

512. Sic C. Fronto: *Sumimus quæ posita sunt, accipimus quæ porriguntur*.

— *Assumimus, etc.* Ex Front. qui ita, *aufert, qui dedit, adimit* (legoin Isidoro adimimus) imperio coactus; eripit qui plus valet.

513. Ex interpretibus Terentii act. ii, scen. 6, *Andriæ*.

— *Miro*, Serv. ad versum citatum.

514. Ex Serv. ad ill. i *Æn.*, *Dissimulant, et nube*

nem quam noveris; nosse, referre tantummodo quod audieris.

515. Inter *Simulare et dissimulare*. Dissimulamus nota: simulamus ignota. Qui enim lingit se scire quod nescit, simulat; 66 qui autem quod scit nescire se dicit, dissimulat. Unde et Sallustius: *Ille simulator incerti, ac certi dissimulator erat*.

516. Inter *Sistere, et consistere, et assistere*. Sistere est interdum resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Ut Virgilius: *Sistere aquam fluvii*. Assistere vero et ante unum, et coram multis; consistere in medio adesse.

517. Inter *Servire et inservire*. Servire tantum dominis: inservire cujusque præceptis.

518. Inter *Spirare et exspirare*. Spirare vivere est, exspirare mori.

519. Inter *Surgere et exurgere, et reliqua*. Surgitur a loco, exurgitur a somno, insurgitur ad vindictam, consurgitur ad auxilium.

520. Inter *Subjicitur et supponitur*. Subjicitur cito, supponitur lente.

521. Inter *Simul et semel*. Semel ad numerum pertinet, ut, semel bis; simul ad congregationem, ut, *Globati* [Al., conglobati] *simul feruntur in arma viri*.

522. Inter *Sepulcrum et monumentum*. Sepulcrum tantummodo tumulus defunctorum est, monumentum vero, nunc sepulcrum, nunc historia rerum gestarum: dictum eo quod mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem rei scriptæ. Porro tumulus bifarie, nunc tumens tellus, nunc sepulcrum vocatur. Sepulcrum autem a sepulto dictum. Sepultus vero, eo quod sine palpitatione, vel pulsu sit, id est, sine motu. Cadaver autem a cadendo dictum.

523. Inter *Sacrificium et hostiam* hæc vetus erat discretio, quod sacrificium spontanea oblatio erat; hostia vero quæ devictis hostibus immolabatur. Hæc et victima vocabatur. Alii victimam 67 ideo dictam putant, quia ictu percussa cadit, vel quia vincata ad aras perducitur.

524. Inter *Sedes et thronos*. Sedes non tantum unius, sed multorum est. Nam solium unius tantum est, et regum; sedes quibuscunque [Al., illud cujuscunque] proprium. Solium autem, vel a solius

cava speculantur amicti. Al., *Dissimulamus notum, simulamus ignotum*.

— *Qui enim*. C. Fronto, *Qui simulat probare vult quod non est*.

— *Ille simulator*. Puto Isidorum scripsisse adducto loco ex bello Catilinario et exposito: *Cujuslibet rei simulator, ac dissimulator. Simulator incerti, ac certi dissimulator erat*. Nisi forte ab alio glossema adjectum.

516. Nescio an scripserit Isidorus: *assistere vero ante unum, consistere coram multis*. Et reliqua quæ alteri exemplari deerant, omittenda.

518. Ex Agrætio, qui forte hunc emendandus.

522. Fest., dict. *Sepulcrum*. Etymolog. lib. xv, cap. 11.

Ibid. Dictum. Serv. ad ill. vi, *Æn.*, *illa hæc monumenta reliquit*.

— Etymolog. lib. xv, cap. 11.

— Etymolog. lib. xi, cap. 2.

sessione, vel a soliditate dictum. Solum Latini, Græci thronum dicunt. Sedes autem dictæ, quia apud veteres Romanos non erat usus accumbendi. Unde et consedere antiquo more dicitur. Nam veteres sedentes epulabantur. Postea, ut ait Varro, de Vita populi Romani, viri discumbere cœperunt, mulieres sedere. Quia turpe illis erat discumbere mulierem [Al., discumbere visum].

525. Inter *Servum* et *famulum*. Servi sunt in bello capti, quasi servati; sicut mancipium ab hostibus, quasi manu captum. Famuli autem ex propriis familiis orti.

526. Inter *Servitum* et *servitium*. Servitus est conditio serviendi, servitium numerus servientium [Al., servorum est].

527. Inter *Socerum* et *socrum*. Socerum virum dicimus, socrum feminam.

528. Inter *Similitudinem* et *figuram*. Similitudo est cum secundum aliquam speciem visam imago vel pingitur, vel formatur. Figura est cum impressione formæ alicujus imago exprimitur, veluti si in cera ex annulo effigiem sumat, aut si figulus in argillam manum vultumque aliquem imprimat, et fingendo figuram faciat.

529. Inter *Sanguinem* et *cruorem*. Sanguis est dum in corpore manet, effusus vero cruor fit. Cruor autem a cruditate vocatur, unde et crudelitas dicta, et crudus. Alii dicunt cruorem victimarum esse, sanguinem hominum. Ut Virgilius (*Æneid.* ii) :

Sanguine placastis ventos, et virgine cæsa;
id est, sanguine virginis occisæ.

530. Inter *Sinum* et *gremium*. Sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum, gremium interiori accuratæ [Al., accuratæ].

68 531. Inter *Senium* et *senectutem*. Senectus est gravior ætas post juventutem succedens, senium autem ultima ætas post gravitatem veniens. Sic senex et senior. Nam senior adhuc viridior. Ut illud Virgilianum :

Jam senior, sed cruda deo viridisque senectus.

Et Terentius : *Quo jure sum usus adolescentior; non atique magis adolescens, sed minus*. Ut senior, minus

523. Etymolog. lib. vi, cap. 19.

524. Etymolog. lib. xv, cap. 11.

— *Solum*. Serv., ad illud i *Æn.* : *Solioque alte subnixâ resedit*.

— *Sedes autem unius*. Isidor., proxime citato loco.

525. Etymolog. lib. viii, cap. 4.

526. Ex Sosipatro Caris.

529. Etymolog. lib. xi, cap. 1.

— *Cruor*. Serv., ad illud viii *Æn.* : *Tepidusque cruor fumabat ad aras*.

Ibid. In textu Grialii erat *cruor victimarum*, pro *erorem*, ut puto, pro *cruorem*. AREV.

531. Etymolog. lib. xi, cap. 2.

— *Sic senex*. Forte legendum, ex citato loco Isidori, *sed senè minus est senior*.

— *Jam senior*. Vid. Serv., ibidem, *Æneid.* vi.

Ibid. De variis ætatis gradibus plura dixi in prolegomenis ad Dracontium, pag. 21. In textu Grialii erat : *Sic senes pro sic senex*. AREV.

534. Ex C. Fronto., qui tamen Palæmonem non nominat.

535. Ex Servio, ad ill. ii *Æneid.* : *Statio male fida*

A senex. Senecta autem est ipsa sors, sive [Al., atque] conditio senectuti accedens.

532. Inter *Sonum* et *sonitum*. Sonus [Al., sonitus] est quidquid auditur sensibile, sonitus [Al., sonus] vero confusio [Al., confusæ] vocis tubarum.

533. *Spolia* ad expoliantes, *exuvia* ad expoliatos.

534. Inter *Stillam* et *guttam* Palæmon grammaticus ita distinguit : *Gutta*, inquit, *stat*; *stilla* *cadit*.

535. Inter *Stationem* et *portum*. Statio est, ubi ad tempus stant naves, portus ubi hiemant. Nam portus locus ignotus est ab accessu ventorum, ubi hiberna opponere solent.

536. Inter *Serenum* et *tranquillum*. Serenum enim ad cœlum referri potest, ad mare non potest. Serenum enim cœlum dicimus, tranquillum mare.

537. Inter *Saxa* et *lapides*. Saxa tantum durissima, nam lapis et dura et mollis est petra.

538. Inter *Specum* et *antrum*. Specum Latini, Græci antrum dicunt. Sunt autem loca ex quibus repercussæ voces imaginem referunt.

539. Inter *Semitam*, *callem* et *tramitem*. Semita hominum est, callis vero pecorum vel ferarum est. Callis etiam dicitur via stricta, a 69 scandendo ita dicta.

Tramites vero transversa sunt in agris itinera, proprie ergo callis semita tenuis, callis pecorum prædurata. Semita autem quasi semis via. Semita [dicta, qua potest ire unum vehiculum. Hujus [Al., cujus] duplex actus vocatur : propterea quod duo capit, vel propter euntium et venientium vehiculorum occursum.

540. Succipere est, de superiori aliquid cadens corporale, suscipere causam incorporaliter. Suspicere sursum aspicere, aut venerari.

541. Inter *Simulare* et *dissimulare*. Qui simulat vult videri facere quæ non facit, qui dissimulat non vult videri facere quæ facit.

542. Inter *Somnum* et *somnium*. Somnus quo dormimus, somnium quod dormientes videmus.

543. Inter *Sum* et *suum*. Sum verbum est, suum pronomen est.

544. Inter *Sæviti* et *sevit*. Sæviti, irascitur; seviti satorem dicit.

carinis; et ill. x :

Frangere, nec tali puppes statione recuso.

— Forte legend. *locus remotus*, ex Etymolog. lib. xiv, cap. 8.

536. Sic Virg., Georg. i : *Cælo properandu sereno*; et *Hiemes optate serenus*; et alibi : *Unde serenæ Ventus agat nubes*; et sæpe alias.

— *Tranquillum*. *Tranquilla per alta*. ii *Æneid.*

538. Agnoscit etiam hanc vocem vetus glossarium.

539. Ex Serv., ad ill. iv *Æneid.* : *Convectant calle augusto*; et ipse Etymolog. lib. xv, cap. 16.

— *Semis via*. Varr., iv de Ling. Lat. : *Quasi semi iter*. Ipse Etymolog. lib. citato, a *semi itu*.

— *Semita dicta*. Legend. *Via dicta*, neque enim semita vehiculum, sed via capit.

— *Actus vocatur*. Paulus, ad Festum, diet. *Actus*. Varr., iv de Ling. Lat., duobus locis. Ipse Etymolog., lib. xv, cap. 15.

542. Ex Serv., ad ill. v *Æn.* : *Tibi tristia somnia portans*, qui tamen : *Somnium, quod dormientes videmus*.

545. Inter *suus* et *sus*. *Suus* pronomen est, *sus* animal est.

546. Inter *Syram* et *suram*. *Syra* gentis suæ femina, *sura* pars pedis.

547. Inter *Sartorem* et *sarcinatorem*. *Sartorem*, agrum sarrientem; *sarcinatorem*, vestes sarrientem.

548. Inter *Similem* et *simulantem*. *Similem*, talem; *simulantem*, talem mentientem.

549. Inter *Strenuum* et *externum*. *Strenuum*, fortis; *externum*, extraneum dicimus.

550. Inter *Statum* et *staturam*. *Statum*, quæstionem vel scenicam vestem; *staturam*, quantitatem cuiusque rei.

70 551. Inter *Scripturam* et *lectionem*. *Lectio* in opere est, *scriptura* in affectu, vel *pictura*.

De littera T.

552. Inter *Terram*, et *tellurem*, et *humum*. *Terra* squalida est et inculta, tellus fructifera; *humus* autem, inferior, et deorsum, et humida [*Al.* add. tellus]. Unde et *humati*, sepulti. Generaliter autem ubique terra est, non ubique humus. Et in parietibus terra est, hoc est in lateribus, et non est humus. Humus autem terra humida est, et ab humore vocata, sicut et terra, quod naturali siccitate torreat, sicut et tellus, quod fructus [*Al.* fructum] ejus tollimus.

553. Inter *Temperantiam* et *temperacionem* sic discernitur, ut *temperantia* animorum sit, *temperatio* rerum.

554. Inter *Timentem* et *timidum*. *Timidus* est qui semper timet, *timens* vero qui ad tempus formidat ex causa. Tali intellectu distinguuntur *pavidus* et *pavens*, *providus* et *providens*, *superbus* et *superbiens*, *languidus* et *languens*, *furibundus* et *furens*, et cætera similia.

555. Inter *Tremulum* et *trementem*. *Tremulus* est natura, *tremens* tempore.

556. Inter *Temeritatem* et *audaciam*. *Temeritas* sine consilio dicitur; *audacia*, post consilium.

557. Inter *Tum* et *tunc*. *Tum* temporis est futuri; *tunc*, præteriti.

558. Inter *Tribuere* et *attribuere*. *Tribuimus* cum aliquid donamus, *attribuimus*, dum ordines officiaque distribuimus.

545. Vide supra.

547. Ex Non. videtur dict. *Sartores*.

— *Sarcinatorem*. C. Fronto, *Sarcinatrix*, quæ scininas servat.

Ibid. *Sartor* non solum accipitur pro eo qui *sarrit* agrum, hoc est, qui sarculo herbas inutiles evellit, sed etiam pro eo qui *sarrit* vestes. AREV.

550. Interpretes Terentii act. III, scen. 5, Eunuch. *Statura corpori* ascribitur, *status ad habitum* refertur. Ergo *status* est $\sigma\chi\eta\mu\alpha$, *statura* longitudo corporis: pro *quæstionem* autem, *malim* *quæstionis*, aut *quæstionum*. Porro dictiones *scenicam vestem* forte in $\sigma\chi\eta\mu\alpha$ contrahendæ, legendusque locus: *statum quæstionis*, vel *schema*; aut, *statum quæstionis*, vel *schema*, sive *vestem*. Vid. Ascon. Pædian. in III Oration. contra Verrem.

551. Quid si legamus, *Inter scripturam et scriptio-*

nem: *Scriptio* in opere, *scriptura* in affectu, V. p. ?

552. Etymolog. lib. IV, cap. 5. Varr. IV de Ling. Lat., dict. *Terra*.

553. Ex Agræt. qui addit *temperies ventorum*.

554. Ex Serv. ad ill. Eclog. 7, *Timidisque super-*

559. Inter *Tulit*, *Aabstulit*, et *sustulit*. *Tulit* qui fert, *abstulit* qui ab alio tulit, *sustulit* qui sursum tulit.

560. Inter *Tumidum* et *turgidum*. *Tumet* corpus ægroti. *Target* cadaver.

71 561. Inter *Testor*, *contestor*, et *obtestor*. *Testor* sæpenumero ad jusjurandum pertinet, ut *Virgilius*, *per sidera testor*; *contestor* autem ad iudices, *obtestor* ad adversarios.

562. Inter *Terga* et *tergora*. *Terga* sunt hominis, quod singulariter *tergum* facit; *tergus* vero quadrupedum est. Unde pluraliter *tergora* coria dicuntur.

563. Inter *Tumultum* et *bellum*. *Bellum* est contra hostes exortum, *tumultus* vero domestica appellatione concitatus. Hic et *seditio* nuncupatur. Nam *seditio* est discessio [*Al.* dissensio] civium. Quod enim *seorsum* alii ad alios eunt, *seditio* dicitur. Alii putant propter dissensionem animorum *seditionem* vocari [*Al.* vocatam], quam Græci *diastasin* vocant.

564. Inter *Turbidum* et *turbulentum*. *Turbidum* de natura est, *turbulentum* ill.

565. Inter *Terrenum*, *terrestre*, et *terrosum*. *Terrenum* opus dicimus, *terrestre*, ut *maritimum*, *terrosum* vero frumenti genus *arenosum*.

566. Inter *Tuus* et *tus*. *Tuus* pronomen est, *tus* vero pigmentum.

Inter *Tuum* et *tum*. *Tum* adverbium est, *tuum* pronomen.

567. Inter *Tempore* et *tempori*. *Tempore*, ablativo casu, *tempori* adverbium est.

568. Inter *Tristitiam*, et *mæstitiam*. *Mæstitia* cordis est, *tristitia* vultus. *Mæstum* ergo vel *mærentem* animo dicimus, *tristem* aspectu. Item *mæstitia* temporis est, et fit aliquando ex aliquo accidenti dolore. *Tristitia* vero, *vitium naturæ* perpetuum est.

De littera V.

569. Inter *Vetus* et *antiquum*. *Vetus* annis enumeratur, *antiquum* sæculis.

72 570. Inter *Virtutem* et *fortitudinem*. *Virtus* in animi vigore et habitu est, *quus* pars est *fortitudo* mentis. Quæ ex quatuor virtutibus una est, licet et corporis robur *fortitudo* vocetur.

571. Inter *Vecordem* et *vesamum*. *Vecors* mali cordis, sicut *vesanus* non probe [*Al.* proprie] sanus.

D venit Ægle.

556. Vide supra.

557. *Al.* *Tum temporis est præsentis, tunc temporis futuri est.*

561. Sic Serv. ad ill. II Æn., *Testor numen ait.*

Ibid. In nonnullis Mss. est: *Inter contestari et obtestari hoc interest, quod contestamur ad adversarios, obtestamur amicos.* AREV.

562. *Caris*. brevius: *Tergum hominis, tergus pecoris nominatur.* Vid. Serv. ad illud Æn., *Tergora diripiunt costis.* 563. *Tumultus* propriam significationem vide apud Serv. ad ill. I Æn., *Ut belli signum*, VIII, etc. et illud, VII, *Ipse vocat pugnas.*

Ibid. De *multum* fusius in Etymologiis, lib. XVIII, cap. 4. AREV.

569. C. Fronto sic: *Antiquum est, quod excessit partum memoriam. Vetus annorum multorum sentit utilitatem.*

571. Sic Fest. dict. *Vecors*.

Ibid. De vocibus quæ ex *ve* componuntur, videndus Gellius, lib. V, cap. 12, et lib. XXVI, cap. 15. AREV.

572. Inter *Velocitatem* et *celeritatem*. Velocitas pedum est, celeritas animorum.
573. Inter *Vastitatem* et *vastitudinem*. Vastitas corporis est; vastitudo, solitudo.
574. Inter *Voluptatem* et *voluntatem*. Voluntas est desiderium nondum adeptæ rei, voluptas vero rei adeptæ delectatio, vel bonæ, vel malæ.
575. Inter *Verbera* et *flagella*. Verbera quodlibet genus flagellorum est, nam flagellâ proprie virgarum sunt, et dicta eo quod flatu agitentur et sonent.
576. Inter *Valetudinem* et *infirmiorem*. Valctudo prospera esse potest et adversa, infirmitas semper infesta est.
577. Inter *Vulnus* et *ulcus*. Vulnus ad animum refertur, ulcus ad corporis injuriam. Item vulnus corporis recens plaga, ulcus vero inveteratum vulnus.
578. Inter *Verbum* et *Sermonem*. Verbum unius pars orationis est, juxta grammaticos. Nam sermo plurimorum verborum oratio est. Sermo autem a serendo dictus, quod nos cum præpositione dicimus a disserendo. Hinc et sermo sancti Hilarii et Augustini dicitur, id est dissertio Hilarii et Augustini.
579. Inter *Ultra* et *citra*. Ultra illuc vel amplius, citra huc ad nos, intra nos.
- 73 580. Inter *Ulcisci* et *vindicare*. Ulciscimur injuriam factam; vindicamus, ne fiat.
581. Inter *Videre*, *aspicere*, et *intueri*. Videmus natura, aspicimus voluntate, intuemur cura.
582. Inter *Veneunt* et *vendunt*. Vendunt qui venundant, veneunt qui venduntur.
583. Inter *Volo*, et *opto*, et *cupio*. Volo minus est quam opto, Opto minus est quam cupio.
584. Inter *Unum* et *unicum*. Unus, ex multis; unicus, solus est. Solus itaque unus numeratur, unicus intra numerum finitur.
585. Inter *Unum* et *solum*. Unus ad numerum pertinet, solus e multis intelligitur.
586. Inter *Uter* et *utrum*. Si enim dicimus: *Utrum vis*, eligere significat, aut hoc, aut illud. *Uter* autem accipitur pro personis, sicut, verbi
572. Ex Agræt. qui amplius, *Velocitas pedum et corporum. celeritas animorum atque factorum.*
574. Fronto brevius.: *Voluntas factio gaudet, voluptas fieri cupit, quem Isidor. velut explicavit.*
575. Etymolog. lib. v, cap. ultim.
- *Et dicta. C. Ex Serv. ad ill. n Georg.; Neve flagella summa pete.* Etymolog. lib. xvii, cap. 5, 6.
577. Agrætius: *Ulcus est quod nascitur, vulnus quod ab alio infertur. Et Serv. Ulcus tecta et clausa est malignitas, vulnus hians, et patens.*
578. Etymolog. lib. v, cap. 8.
580. Ex Frontone, qui ita: *Ultio vindicat factum, vindicta vel vindictio futura prohibet.*
581. Ex Frontone, in quo tamen pro *aspiceré* et *aspicimus*, rectius est *spectare* et *spectamus*, nam *aspicere* ex improviso, idem auctor docet.
586. Lego eligo pro eligere.
587. Ex Serv. ad ill. n Æn.: *Festa velamus fronde per Urbem.* Vid. Non. dictionibus. *Inter Urbem, et Civitatem.* Al. *Ut urbe mœnia civitatis significet, civitate incolas urbis.*
- *Urbem autem.* Serv. ad ill. n Æn., *Urbs antiqua fuit*; et Donat. ad ill. v *Urbem designat aratro.*
- A gratia: *Uter vult, veniat ad me*, id est, qui vult de duobus.
587. Inter *Urbem* et *civitatem* ita distinguit Cicero, ut urbem mœnia civitatis significent, civitas incolas urbis. Nam ad Dolabellam sic scripsit: *Liberasti urbem a periculo, civitatem a metu.* Urbem autem ab urbo, quem aratrum vel sulcum veteres dicebant, aut ab orbe dictam putant, ejus in se imaginem respublica contineret. Porro oppidum ad habitantes pertinet, civitas ad leges, urbs ad utrumque.
588. Inter *Virum* et *hominem*. Vir mas est, non femina; homo mas est, et femina. Femina autem naturale nomen est, generale mulier, speciale virgo, vel nupta, vel quæ etiam ætatis nomina accedunt.
- 74 589. Inter *Vultum* et *faciem*. Facies est naturalis oris habitus immotabilis, vultus vero pro rerum ac temporum qualitate varius et mutabilis [Al., commutabilis], et secundum affectionem animi modo lætus, modo tristis. Unde et vultuosi dicuntur qui vultum sæpe commutant: Itaque Lucilius hæc quasi distinguens ait: *Quæ facies, qui vultus viro.* Dici-mus autem et vultum cœli et vultum maris, quia et mare sæpe in varios motus ventorum flatibus mutatur, et cœli vultus ex luce in tenebras, et ex sereno in nubilum commutatur, sicut et hominum cum mentibus vultus.
590. Inter *Virginem* et *viraginem*. Virgo est quæ virum nescit, virago autem quæ virum agit, hoc est opera virilia facit. Non autem solum virgines viragines, sed et corruptæ mulieres, quæ virilia faciunt, viragines recte dicuntur.
591. Inter *Vivum* et *viventem*. Vivum de victuro dicimus; viventem, de morituro.
592. Inter *Væ* et *que*. Væ distinguit, que conjungit.
593. Inter *Væ* et *ve*. Væ sine a conjunctio conjunctiva est. Væ cum a, interjectio dolentis est.
594. Inter *Vocem* et *Sonum*. Vox est hominis, sonus crepidinis.
595. Inter *Uvidum* et *humidum*. Humidum est,
- *Aratrum, vel.* Pars aratri non aratrum, neque sulcus, sed quod sulcus sit, melius distinctiusque ipse lib. Etymolog. xv, cap. 2.
- D — *Ab orbe.* Servius, loco citato, *ab orbe*, quod antiquæ civitates in orbem stebant.
588. *Vir maris, non feminae: homo, maris et feminae.* Ms. mendose.
589. Ex veteribus Terentii interpretibus, in quibus tamen pro *facies*, *formâ* est. Vid. Non. d. *facies*, et potissimum dict. *vultus*, et *facies*, et Serv. ad ill. n Æn. *Tu faciem illius.*
- *Vultuosi.* Non., dict. *Vultuosam.*
- *Vultum maris.* Æneid. v:
- Mene satis placidi vultum fluctusque quietos
Ignorare jubes?
- Et ibi Serv.
591. Ex Agrætio.
592. Cod. Vat. Inter *quæ* et *væ* hoc interest, quod *quæ* conjunctio est, *væ* disjunctio. AREV.
593. Ex Serv. ad ill. 40 Eclog.
- Uvidus hiberna venit de glande Monalcas.

quod extrinsecus habet aliquid humoris, avidum **A** vero quod intrinsecus; unde et uvæ dictæ.

596. Inter *Valles* et *convalles*. Valles sunt depressa loca [Al., colla] camporum, convalles, montium intervalla.

597. Inter *Undam* et *aquam*. Unda semper in motu est, aqua vero stativa. Porro imbres nubium sunt, latices fontium. Nam latex proprie liquor fontis, et dictus quod in venis terræ lateat.

598. Inter *Vicum*, et *Viam*, et *plateam*. Vici dicuntur ipsæ **75** habitationes in urbibus; viæ autem, spatia angusta quæ inter vicos sunt, quarum perpetuas et latiores plateas vocamus. Nam plata juxta proprietatem linguæ Græcæ a latitudine nomen accepit.

599. Inter *Viridia* et *virentia*. Viridia sunt ligna; virentia sunt campi, vel prata [Al., prati].

600. Inter *Visus* et *visas*. Visos, particippia dicta; Visus, nomina appellativa.

601. Inter *Virum* et *virus*. Virum, hominem; virus, venenum dicit.

602. Inter *Vivit* et *bibit*. Vivit de vita, bibit de potione.

603. Inter *Vinctum* et *victim*. Vinctus, vinculatus; victimus, superatus.

604. Inter *Vis* et *bis*. Vis, quæ ad voluntatem pertinet; bis, duabus vicibus.

596. Etymolog. lib. xiv, cap. 8. Fest., dict. *Convallis*.

597. Lib. xiii Etymolog., cap. 20.

— *A lapsu*. Fest., dict. *Latex*.

598. Etymolog. lib. xv, cap. 2, dict. *Vicus*, et dict. *Plateæ*.

607. *Ragit vel*, puto glossema. Vide carmen Ovidio attributum de variis animalium vocibus.

Ibid. De sonitu avium vide appendicem 17 ad Etymologias ex Codice Palatino 231. AREV.

605. Inter *Ullam* et *ollam*. Ullam, aliquam: ollam, vas.

606. Inter *Vallum* et *murum*. Non quod murus etiam vallum. Nam utique quod vallum murus est.

607. Inter *Vagire*, *mugire*, et cætera. Infans vagit, bos mugit, equus hinnit, asinus ragit vel rudii, leo rugit, elephas barrit, sus grunit, ovis balat, serpens sibilat, rana coaxat, corvus croccitat, grus arsat, milvus jugit, canis baubat, vel latrat, vulpes gannit.

608. Inter *Vesperescit* et *vesperascit*. Vesperescit, id est, sero fit; vesperascit, sol ad Occasum declinat.

609. Inter *Viperinum* et *vipereum*. Viperinus, pulchus; Vipereus, ad similitudinem serpentis.

De littera Z.

610. Inter *Zelum* et *invidiam*. Zelus interdum et in bonam partem accipi potest, cum quis nititur ea quæ meliora sunt æmulari; invidia vero, ut dictum est, aliena felicitate torquetur, et in duplicem scinditur passionem, cum aut quod ipse est aliud esse **76** non vult, aut alium videns esse meliorem, dolet se non esse consimilem. Pulchre autem quidam Græcum versum transferens elegiaco metro, de Invidia lusit dicens:

Justius invidia nihil est, quæ protinus ipsum
Auctorem rodit, exercuatque animum.

Invidiæ autem nomen dictum est a nimis intuendo felicitatem [Cicer. fortunam] alterius, ut est illud: *Quisnam florem invidit meum?*

610. Cujus auctoris sit versus Græcus incertum.

— *Invidiæ autem*. Cic., Tuscul. iii.

— *Illud*. Actii ex Menalippo, sed detruncatus versus, qui apud Ciceronem ita legitur:

Florem quisnam liberum invidit meum?

C Apud Non., dict. *Invidiæ*:

Unde aut quis mortalis florem liberum invidit meum?
Trochaicis numeris.

LIBER SECUNDUS

DE DIFFERENTIIS RERUM.

DIFFERENTIA PRIMA.

77 1. Inter *Deum* et *Dominum* ita quidam definiunt, ut in Dei appellatione Patrem, in Domino Filium intelligerent. Scriptura autem sacra utrumque et Deum affirmat et Dominum.

2. Sed tamen invicem hæc vocabula discernuntur. **D** Primum enim naturæ nomen est pertinens ad amorem; secundum potestatis, congruens ad timorem.

1. *In Domino Filium*. Unde hi occasionem sumpsisse potuerint, indicat August., ii de Trinit., cap. 10.

Ibid. Hæc differentiæ aliquando rerum, aliquando spirituales vocantur, ut fusius expositum fuit in Isidorianis, c. 56. Notas in Editione Grialii Rolandus Wicelius apposuit, quas propterea Wicelii nomine describam. Varias lectiones ad finem voluminis rejicio. AREV.

3. *Tria quidem nomina*. Nihil hic periculi a Sabellio. Jam enim dixerat in personis esse discretionem, et extrema verba hujus capitis sunt: *Trinitatem in personis non distinguere impium est*. Et capite sequenti cur tam laboratur in discretionem personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hæc multo plura quam opus est in re minime dubia. Ita tamen veteres

Denique ex Dei vocabulo adverte quid diligas, ex Domini appellatione cognosce quid metuas.

II.

3. Inter *Trinitatem* et *unitatem* hæc distinctio est, quod unitas propter inseparabilem deitatis substantiam, trinitas vero **78** propter personarum diversitatem vocatur. In personis enim discretio est, in Divinitate nulla distinctio. Est enim gignens, genitus et

Patres interdum locutos ostendunt D. Eucherii verba immerito ipsi ab hominibus minime malis adempta. Non enim tollenda, sed explicanda fuerunt, aut ex August., qui, serm. 192, ita ait: *Non enim nomina tantummodo, sed nominum etiam proprietates, id est, personas consistuntur*; et xi de Civit., cap. 10: *Neque vero sola est ista nominis Trinitas, sine substantia personarum, sicut Sabelliani hæretici putaverunt*; aut etiam ex Gregorio Theologo, qui, ne in id incideret, non personarum nomina, sed nominum personas vere constare dixit: *Neque verbum (inquit) sine re velut sonum vocis accipimus, sed tria nomina, et tres personas unius essentiæ, unius majestatis, atque potentiæ credimus*.

Ibid. *Tria quidem nomina*. Observandum nomina

procedens. Tria quidem nomina, sed substantia una. Sicut enim ignis, candor et color, tria quidem sunt vocabula, sed res una.

4. In relatione enim personarum trinitas est, in substantia vero naturæ unus Deus est: Pater scilicet, et Filius, et Spiritus sanctus. De Patre quia Deus est testatur Apostolus dicens, *Unus Deus Pater, ex quo omnia*; ita de Filio, quia Deus est, alibi ipse dicit: *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.*

5. De Spiritu autem sancto, quia Deus est, idem qui et supra sic dicit: *Divisiones donationum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus.* Ecce Pater, et Filius, et Spiritus sanctus Deus, sed non triplex deorum numerus in hac Trinitate est credendus.

6. Scriptum est enim: *Ego sum Deus, et non est alius Deus præter me.* Et illud: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus unus est.* Tres ergo deos credere profanum est; trinitatem in personis non distinguere impium est.

III.

7. Inter personam Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ita discernitur. Quod pater, nec factus, nec natus est. Filius natus, non factus; Spiritus sanctus, nec factus, nec natus, sed ex Patre Filioque procedens est. Proinde Pater æternitatem habet sine nativitate, Filius nativitatem cum æternitate; Spiritus vero sanctus processionem sine nativitate, cum æternitate.

8. Pater ex nullo exordium ducit, Filius ex Patre originem **79** sumit, Spiritus vere sanctus ex Patre Filioque procedit. Hæc tamen a nobis ita dicuntur de Trinitate, ut potest humana natura capere. Nam quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius, et Spiritus sanctus tres personæ sunt, una natura?

9. Quomodo Pater ingenuus, Filius genitus, Spiritus sanctus nec ingenuus, nec genitus? Quomodo Filius de Patre natus est, Spiritus sanctus de Patre procedit et Filio? Quomodo Filius nascendo procedit, Spiritus autem sanctus procedendo non nascitur? Quomodo Pater nunquam sine Filio, et tamen sine Filio Pater genuit Filium?

10. Quomodo Filius nunquam sine Spiritu sancto, et tamen ait: *Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos*? Quomodo Filius non de se sed de Patre est, nec tamen ei est posterior de quo est? Quomodo Spiritus sanctus de Patre procedit et Filio, nec tamen ab eis præceditur a quibus procedit?

11. Quomodo tria unum sunt, et unum tria? Quomodo pro personis sæpe accipi. Vide not. a ad Hymnod. Hispan., die 4 Aprilis, pag. 274. AREV.

4. Apud Grialium *patres, ex quibus*: apud alios *patres, et ex quibus*, ut in Vulgata. AREV.

5. In Vulgata: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus.* AREV.

7. Theodulfus Aurelianensis ad probandam processionem Spiritus sancti ex Patre Filioque utitur his Isidori verbis, quæ paulo aliter legit, ut dixi in Isidorianis, cap. 33. AREV.

13. Quo sensu intelligendum sit Filium minorem

ad se invicem relative tria sunt, et essentialiter unum sunt? Quis ista consideret? Quis ista comprehendat? Si enim humanæ nativitatis Christi secreta non capimus, divinæ naturæ mysteria quomodo capiemus?

IV.

12. Inter substantiam et essentiam Dei hoc quidam definierunt, quod substantia est hoc quod non est ab alio, sed semper ex sese est, hoc est propria intra se virtute subsistit; essentia vero in Deo idcirco est dicta, quia semper est, nec incipiens quando, nec desinens est, sed esse semper proprium ejus est.

V.

13. Inter hoc quod Filius nunc æqualis, nunc minor est Patre, ista est differentia. Primum æternæ substantiæ est, alterum **80** humanæ naturæ. In forma enim B servi, quia factus est ex muliere, Pater major illo est; in forma autem Dei, in qua erat ante carnis assumptionem, Patri cœqualis est. Propter illud dictum est, *Pater major me est*; propter hoc, *Ego, et Pater, unum sumus.* Æqualis ergo Patri in quantum Deus est, subjectus vero in quantum homo est.

VI.

14. Quid differt inter id quod Christus nunc unigenitus, nunc primogenitus esse prædicatur? Horum primum ad Patrem pertinet, alterum ad nos. Nam secundum divinitatis excellentiam Unigenitus est a Patre juxta Evangelium, quod dicit: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.*

15. At vero, secundum fraternam societatem, primogenitus universæ creaturæ, juxta id quod Apostolus ait: *ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Est ergo unigenitus in substantia deitatis, primogenitus in susceptione humanitatis: deigenitus in gratia, unigenitus in natura; primogenitus, juxta Apostolum, in multis fratribus; unigenitus tantum ex Deo solus. Inde est quod Frater nuncupatur et Dominus: Frater, quia primogenitus; Dominus vero, quia unigenitus.

VII.

De variorum nominum distinctione, quæ Filio Dei attribuntur.

16. Jam vero differentiarum vel significationum nominum quæ in Dei Filio distinguuntur plurimæ sunt. Sed ex his quædam sunt naturalia ad divinitatis ejus excellentiam pertinentia, quædam vero accidentia. Naturalia sunt: Deus, Omnipotens, Perfectus, Filius Dei, Verbum, Principium, Virtus, Sapientia, Imago, Splendor sive Figura, Brachium.

81 17. Accidentia sunt ista: Agnus, Sacerdos, esse Patre, non una est veterum Patrum sententia; nam nonnulli docuerunt majorem Filio Patrum appellari, propterea quod Filius a Patre genitus est. Sed communior interpretatio fuit præsertim episcoporum Occidentis, majorem Filio Patrem ideo nominari quia Filius, homine suscepto, minoratus est, non a Deo solum, sed etiam ab angelis. Hanc interpretationem, quæ certe præferenda est, Isidorus tenet cum multis aliis, quos Petavius resencet de Trinit. lib. II, cap. 2 AREV.

16. Jam vero. Pleraque ex Aug. serm. 2, de Trinit.

17. Filius Dei et hoc ipsum, quod Pater, non tamen ipse qui Pater. Hoc innuit eandem esse Filii et

Petra, Lapis, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, et his similia. Deus dicitur quia ex Deo genitus est, Omnipotens ab Omnipotente, Perfectus a Perfecto : Filius Dei est, quia dum huc ipsum sit quod Pater, non tamen ipse est qui Pater.

18. Verbum est Filius Dei, quia proprie de divino ore processit, vel quia nihil in substantia naturæ suæ visibile vel corporeum est, vel pro eo quod Pater per eum omnia condidit sive jussit, vel quia per illum innotuit. Pater principium est eo quod rerum omnium origo et causa sit. Dextera, propter effectum totius creaturæ, quæ per ipsum formata est.

19. Brachium, quia ab ipso omnia continentur. Virtus pro eo quod omnem potestatem Patris in semetipsum habeat, et omnem cœli terræque creaturam gubernet, contineat atque regat. Sapientia est pro eo quod ipse revelet omnia mysteria scientiæ, et arcana sapientiæ. Imago est propter similitudinis veritatem.

20. Species enim Patris indifferens est, habens in se indiscretam naturam, sive essentiam. Splendor appellatur, quia dum sit ipse Pater lux, ita Filius ab eo inseparabiliter quasi splendor ex luce proccedit. Figura est, quia, suscipiens formam servi, operum virtutumque similitudine Patris in se imaginem atque immensam magnitudinem designavit.

21. Mediator est, quia inter hominem et Deum medius est, habens in se substantiam utriusque naturæ, id est, humanæ humilitatis formam, et divinitatis excellentiam. Porro, Agnus propter innocentiam, et passionem carnis appellatur. Sacerdos, quia semetipsum Patri hostiam pro nobis obtulit. Petra, quod firmitas sit credentium, offensio et ruina incredulorum. Lapis angularis, quia Vetus et Novum Testamentum, veluti duo parietes ex adverso venientes, tanquam angulus, sibimet copulavit ac fidei unitate conjunxit.

22. Homo, quia secundum carnem ex Virgine natus est passibilis atque mortalis. Leo, propter regnum et potentiam, per quam **82** in morte Zabulum vicit. Vitulus, quia propter salutem gentium immolatus est. Aquila, pro eo quod resurgens ad astra cœli remeavit, et ad sedem paternam unde venerat iterum rediit.

VIII.

25. Inter *nativitatem Christi et nostram* hoc interest, quod omnis homo ex delicti lege invenitur esse conceptus, ille autem non ex concupiscentia carnis, vel

Patris naturam, non eandem personam. Vide notas meas ad Sedulium, l. 1, vers. 319. De hujusmodi vero nominibus, quæ Filio Dei attribuuntur, agit etiam sidorus l. vi Etymologiar., cap. 2. AREV.

24. *Ille vero ex tribus.* Apposite in concilio Toletano xv, præside sancto Juliano, propugnata fuit assertio quod tres in Christo sint substantiæ: *Tres in Christo substantias dicimus, quod et majores nostros locuisse monstravimus, honorantes videlicet et sequentes entiam doctoris egregii, Hispanensis sedis episcopi, quam in libris suis de differentia naturæ Christi, vel nostræ disseruit, ubi ait, etc.* Patres concilii Francoardiensis, anno 794, hanc loquendi rationem minus probabant, ut constat ex libello episcoporum Italiæ contra Elipandum, ex concilii decreto misso ad episcopos Hispaniæ, tom. vii Labb., col. 1028 : Sunt

A ex virili coitu, sed de Spiritu sancto natus est. Naturam quippe traxit originis, non culpam prævaricationis. Corpus ex Virgine sumpsit, virginitatem materne carnis non abstulit. Item, nos ex una generatione subsistimus; ille autem ex duabus, divinitatis et humanitatis.

24. Ex prima nativitate sumpsit, ex altera creationem. Natus enim divina generatione, factus humana. Primum fuit sine tempore, secundum in plenitudine temporis. Nos ex duabus subsistimus substantiis; corporis, videlicet, atque animæ; ille vero ex tribus: verbi, corporis, et animæ. Inde est quod perfectus prædicatur Deus et homo, habens in se geminam substantiam, et divinitatis suæ, et humanitatis nostræ.

IX.

25. Item hoc distat inter *mortem Christi et nostram*. Nos enim in mortem pro merito prævaricationis incurrimus, ille autem **83** sponte mortem pro nostra salute suscepit secundum quod ipse testatur dicens: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et nemo eam tollit a me, sed ego pono eam.*

X.

26. Inter *resurrectionem Christi et nostram* sic discrepat: quod nobis resurrectionis tempus usque in finem sæculi differtur, illius vero die tertio celebratur; ille nullius eguit ut resurgeret, nos illo miserante resurgimus.

XI.

27. Inter *creationem mundi et formationem ejus* hæc est differentia, quod originaliter secundum materiam substantiam simul cuncta creata sunt, juxta illud quod dicitur: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul.*

28. At vero secundum distinctionem specierum per sex dierum alternationem formata sunt. Totius enim creaturæ origo simul exstitit, species tamen et forma per temporum incrementa processerunt.

29. Nam primum materia facta cœli et terræ confusa atque informis, quam Græci chaos appellant. De qua postmodum singillatim per species varias formasque proprias prodierunt. De qua materia Scriptura loquitur: *Qui fecisti mundum de materia informi.* Quæ ob hoc informis, quia adhuc confusa erat atque obscura, et necdum per visibiles species, variasque formas discreta.

30. Sed materia facta est de nihilo. Mundi autem species de informi materia. Proinde duas res ante omnem diem et tempus condidit Deus omnipotens:

D etiam plerique qui astrunt ex tribus substantiis unam mediatoris personam Verbi, carnis et animæ, cum in causa fidei non videatur necessarium sophisticæ disputatione secularium litterarum calculos syllogistica spargere manu. Verum jam olim sanctus Julianus Toletanus causam suam acriter defenderat, ac Romano etiam Pontifici probaverat, quamvis nonnulli tres in Christo substantias in nullo sensu admitti posse asseruissent. Vide Florezium, Hisp. sacr. tom. V, pag. 297, et tom. II Patrum Toletan. AREV.

27. Quod originaliter secundum materiam substantiam. Processerunt ex Gregor., xxxii Moral., cap. 9.

Ibid. Simul cuncta creata sunt. Id quo pacto intelligi debeat, explicatur a Loaisa in not. ad lib. i Sentent., cap. 11. AREV.

angelicam, videlicet, creaturam, et informem materiam; quæ quidem dum sit ex nihilo facta, præcessit tamen res ex se factas non æternitate, sed sola origine, sicut sonus cantum.

31. Nam qui vivit in æternum, creavit omnia simul. Itaque non omnia ex nihilo condidit Deus, sed quædam ex aliquo, 84 quædam autem ex nihilo. De nihilo mundum, angelum et animas; ex aliquo hominem et cæteras mundi creaturas.

XII.

De duplici paradiso.

32. Unus est terrenus, ubi primorum hominum corporaliter vita existit, alter cœlestis, ubi animæ beatorum, statim ut a corpore exeunt, transferuntur, atque, digna felicitate lætantes, expectant receptionem corporum suorum. De hoc paradiso Dominus ad latronem dixit: *Hodie mecum eris in paradiso*. Originaliter autem primi hominis culpa nos de paradiso expulit, et in hanc exsilii peregrinationem dejecit.

33. Inde est quod prævaricationis suæ reatu astringimur. Unde et merito sententiæ debito pœnam paternæ prævaricationis exsolvimus. Nam ita primus homo est conditus, ut per augmentum ætatum sine media morte de vita corporalis paradisi commutaretur ad vitam paradisi cœlestis.

34. Sed quia hoc bono contentus esse noluit, protinus suæ conditionis merito carnit, mortemque geminam animæ et corporis invenit. Ignorantiam veri et vetustatem obtinuit, atque in omnem progeniem peccati sui prævaricationem transmisit, non tantum in hos qui proprio delinquant arbitrio, sed etiam in illos qui nondum implicari valent actuali peccato.

35. Inde est quod parvulis lavacri gratia conceditur. Quia etsi non est illis peccatum proprii operis, inest tamen originaliter noxa paternæ prævaricationis. Unde et propheta David ex semetipso humanum genus deplorans conqueritur dicens: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis peperit me mater mea*.

XIII.

De rerum gradibus.

36. Gradus vel differentiæ rerum sex sunt. Id est, non viventia, 85 viventia, irrationabilia, rationabilia, mortalia, immortalia; novissimus Deus, qui est super omnia benedictus in sæcula. Primus gradus est eorum quæ non crescunt, vita motuque carent, qualis est in lapidibus.

37. Secundus gradus, in iis quæ crescunt, vitam motumque sine sensu habent, qualis est in herbis, vel in arboribus, quibus si minime vita insensibilis, motusque inesset, nec germinare utique, neque crescere possent; atque ista quæ vitam sine sensu habent lapidibus præponuntur et terræ.

38. Tertius gradus est in iis quæ non solum crescunt et vivunt, sed etiam sentiunt, at non intelligunt, qualis est in pecoribus. Quartus gradus est in iis quæ crescunt, vivunt, sentiunt, et intelligunt, sed tamen mortalia, ut animalia sunt, qualis est in hominibus.

39. Quintus est in iis quæ sentiunt, et intelligunt, et immortalia sunt, qualis est in angelis. Sextus, id quod immutabile et infinitum, et simplex est, a quo omnis hæc natura inspiratur, movetur, gubernatur, et regitur, quod est Deus.

40. Sed hæc quidem omnia, sicut gradibus crescunt, ita sibi qualitate naturæ præcellunt. Nam arbor præfertur lapidi, et pecus arbori, et homo pecori, angelus homini, et Deus præponitur angelis.

XIV.

41. Inter angelos, dæmones, et homines hanc differentiam veteres scripserunt, quod angeli sint spiritualis substantia, ante omnem creaturam creati, natura mutabiles conditi, sed contemplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore æterni, beatitudine perpetui, felicitate securi, futuri præscii, jussi mundum regunt, missi corpora ex excellenti aere sumunt, in cœlestibus commorantur.

86 42. Dæmones sunt impuri spiritus, subtiles et vagi, animo passibiles, mente rationabiles, corpore aerei, tempore æterni, humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbia tumidi, fallacia callidi, semper in fraude novi. Commovent sensus, fingunt affectus, vitam turbant, somnos inquietant, morbos inferunt, mentes terrent, membra distorquent, sortes regunt, præstigiis oracula fingunt, cupidinem amoris illi-cinant, ardorem cupiditatis infundunt, in consecratis imaginibus delitescunt; invocati adsunt, veris similia metiuntur, mutantur in diversis figuris, interdum in angelorum imaginibus transformantur. Hi quondam a sede cœlesti ob superbiam lapsi, nunc in aere commorantur.

43. Homines sunt ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, natura magis quam doctrina valentes, statu rigidi, vultu erecti, figura universi similes, et inter se dissimiles singuli, animo immortales, sensu imbecilli, corpore fragiles, mente leves, diversi moribus, impares erroribus, ad studia inertes, proni ad voluptates, cassi labore, divitiis caduci, sollicitudine anxii, singillatim mortali crimine. AREV.

39. Quæ sentiunt et intelligunt, et immortalia sunt eodem modo Augustinus, viii de Civit., cap. 6. *Vel etiam, quæ nutritorio subsidio non indiget, se tantum continet, sentit, intelligitque, qualis est in angelis.*

40. Corpore aerei. August., de Divinat. Dæmon., cap. 3: *Dæmonum ea est natura, ut aerei corporis sensum terrenum corporis sensum facile præcedant.*

43. Denuo alii ad gloriam. Hæc non sunt in manu scriptis libris.

35. *Peperit me mater mea*, ita apud Greg., lib. vii Reg., cap. 53, et lib. xii, cap. 40.

Ibid. Vulgata: *In peccatis concepit me mater mea.* AREV.

36. Samson abbas Cordubensis, in Apologetico, lib. ii, cap. 23, quinque differentias creaturarum ex Augustino enumerat; tum addit: *Sed et egregius doctior Isidorus in libro Differentiarum dicit: Quot sunt gradus vel differentiæ rerum? Sex. Quæ? Non viventia, viventia, sentientia, rationabilia, immortalia; novissimum, quod est super omnia, Deus. Primus gradus, etc., cum levi quodam nonnullarum vocum dis-*

les, prole mutabiles, vita queruli, tempore celeres, A tardi ad sapientiam, veloces ad mortem, de præteritis nudi, de præsentibus exigui, de futuris incerti; concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore vivunt, in dolore moriuntur; denuo alii ad gloriam, alii ad pœnam de favilla surgentes debitum solvunt.

XV.

Inter prævaricationem angelicam et humanam.

44. Quæ sit discretio prævaricationis angelicæ et humanæ naturæ, cur ista redimitur, illa sine fine damnatur? Prævaricatores quippe angeli ideo veniam non habent, eo quod fragilitatis carnalis nulla graventur infirmitate. Homines autem post peccatum idcirco ad veniam reverti possunt, propterea quod pondus infirmitatis ex lutea traxerunt materia.

87 45. Probat Psalmista quod propter carnis conditionem reditus eis pateat ad salutem; sic enim dicit: *Ipsæ scit figmentum nostrum. Memento, Domine, quod terra sumus.* Et iterum: *Memorare quæ mea substantia.* At vero diabolus, vel maligni spiritus, nec possunt habere veniam, nec merentur, sicut scriptum est de eodem apostata, cujus cor, quasi lapis, indurabitur, scilicet, ut pœnitentiæ compunctione non emolliatur.

XVI.

46. Inter hominem et pecus ista est discretio. Homo est animal ex corpore animaque vivente compositum, atque spirituali compactione formatum, subsistens ratione, liberique arbitrii voluntate, vitiorem capax, atque virtutum; at contra pecus est animal irrationale, mortale, motu carnis et sanguinis animatum; unde et anima eorum post mortem simul cum carne dissolvitur. (Adde et aliud, per quod ab eis distinguitur. Illa prona sunt, et ad terram vergentia; nobis naturaliter vultus in cœlum erectus est; illis otium et opulentia; nobis ratio et sermo concessus est, per quæ intelligere et Deum confiteri possimus.)

XVII.

Inter humani corporis membra.

47. Rationem autem humani corporis singulorumque membrorum differentiam Lactantius, sive perique auctorum, ita definiunt, dicentes: *Homo dictus est ab humo.* Illic ex diversis subsistit substantiis, ex mortali et immortalis. Corpus autem ejus ex ossibus et carnibus constat, dividiturque in quatuor elementa.

48. Habet enim in se aliquid ignis, aeris, aquæ et terræ. Ratio autem terræ in carne est: humoris in anguine, aeris in spiritu, ignis in calore vitali. Similiter quadrupartita humani corporis 88 ratio quatuor elementorum designat speciem. Caput namque ad cœlum refertur, in quo sunt duo oculi, quasi duo unguina solis et lunæ.

45. Eadem sententia apud Greg., iv Moral., cap. 9 et 21.

Ibid. Vulgata: *Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum. Recordatus est quoniam pulvis sumus.* AREV.

46. Adde et aliud... confiteri possumus. Hæc in uno autum libro leguntur.

47. Hæc eadem pleniora Etymolog. lib. xi, cap. 1,

49. Pectus aeri conjungitur, quia sic inde emittitur spiraminis flatus, sicut ex aere ventorum spiritus. Venter autem mari assimilatur, propter collectionem omnium humorum, quasi congregationem aquarum. Vestigia postremo terræ comparantur, eo quod sunt ultima membrorum arida, sive sicca, sicut et terra. Jam vero in capitis arce mens collocata est, tanquam in cœlo Deus, ut ab alto speculetur omnia, atque regat.

50. Factus est autem homo ad contemplationem cœli rigidus, et erectus, non sicut pecora in humum prona, atque vergentia; in cujus summitate caput est collocatum, datumque illi hoc nomen, quod hinc capiant initium sensus et nervi. Capilli autem capitis, vel ad speciem sunt decoris, vel ad arcendam B frigoris injuriam, sive caloris.

51. In capite autem, ut ait sanctus Augustinus, *Tres tanquam ventriculi cerebri constituti sunt: unus anterior ad faciem, a quo sensus omnis; alter posterior ad cervicem, a quo motus omnis; tertius inter utrumque, in quo memoria vigere demonstratur, ne cum sensum sequitur motus, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit oblitus quod fecit.*

52. Facies dicta est, eo quod notitiam faciat hominis. Inter faciem autem et vultum hæc est differentia, quod facies naturalis et certus oris habitus est; vultus vero varius et secundum affectionem animi modo lætus, modo tristis. Unde et vultuosi dicuntur qui vultum sæpe commutant.

53. Jam vero barbæ ratio quantum vultus confert C decentiam? Barba est decoris signum, virilitatis indicium, quæ et juventutem significat, et sexus naturam distinguit. Oculi autem in facie concavis foraminibus inclusi sunt, a quo foratu frons nominata est. Idem quoque oculi gemmarum habentes similitudinem membranis perlucetibus conteguntur. Per quas membranas, quasi per vitrum, vel speculum relulgentes, mens ea quæ foris sunt transpicit.

89 54. In medio autem horum orbium scintillæ lumininum conclusæ tenentur, quas pupillas vocamus, quibus cernendigratia continetur; et ut oculi munitiores essent ab injuria, eos Opifex summus tegminibus occultavit. Unde et oculos esse dictos, quasi occultatos (id est, undique munitos) quibus adhibentur sunt palpebræ a palpitando dictæ. Quia concurrentes invicem oculorum obtutum reliquunt, pilis in ordine astantibus ad munitionem eorum.

55. Supercilia quoque pilis brevibus adornata sunt, quasi quibusdam aggeribus oculis præbentes custodiam, ne quid superne incidat. Aurium inde dictum nomen est, a vocibus hauriendis. Per immutationem enim litteræ aures veluti aures, sunt nominatæ. Per has enim sonum vocemque, quasi

nbi indicati loci e quibus sumpta sunt; locus Augustini de cerebri ventriculis lib. vii de Genes. ad litter., cap. 18.

Ibid. Sive plerique pro et plerique. AREV.

52. Differentia inter faciem et vultum iisdem fere verbis expressa est in Differentiis verborum, num. 589, ubi quædam annotata sunt. AREV.

per cochleam descendere. Quod aer ictus in circum orbemque moveatur.

56. Genæ, a genibus dictæ. Quia complicatum in utero gigni formarique hominem aiunt, ita ut genua sursum sint, quibus oculi formentur, ut cavi ac reconditi fiant. Ideoque et qui alicujus lacrymas elicere cupiunt, genua tangunt, ac per ea deprecantur, quod in utero formaverint oculos, atque enutrierint. Ipse genarum tumor instar collium leniter exurgens ab omni parte contra imminentes ictus, oculos efficit tutos.

57. Nares dictæ, quod per eas aer, vel spiritus nare non desinit. In his, enim tria sunt officia : unum duceendi spiritus, alterum capiendi odoris, tertium purgamenta cerebri deluendi. Os dictum est, quasi corporis ostium. Cujus species in duobus constat officii : sumendi victum, et loquendi lingua.

58. Labia a lambendo nominata. Quod autem superius est labium dicimus; quod inferius, labrum. Linguae nomen a ligando cibo impositum. Hæc interpretis animæ vocem motibus suis in verba distinguit, vel illusionem palati, ac dentium, vel compressionem laborum.

59. Dentes dicti, quasi cibos dividentes. Siquidem escam incidunt et comminuunt, opportunius gutturi et stomacho tradunt. Horum priores, qui cibum præcidunt, adversi dentes dicuntur; molares intimi, qui cibos subigunt; canini, qui vigesimo ætatis anno existunt.

60. Gingivæ a gignendis dentibus nominatæ, quæ magnam pulchritudinem ori conferunt, dum nuditatem dentium tegunt. Fauces sunt angustæ fistulæ, quasi foces, per quas vocalis spiritus ab intimo pectore exiliens sonum vocis emittit.

61. Mandibulæ maxillarum partes sunt quibus mandimus. Dicta autem maxilla per diminutionem, sicut paxillus a palo. Collum ad instar columnæ vocatum. Est enim rigidum et rotundum. Duæ sunt in eo fistulæ : una ciborum, altera aeris. Harum superior rumen vocatur, qua cibus et potio devoratur; unde bestię quæ cibum revocant ac remandunt ruminare dicuntur : altera inferior vocatur gurgulio ex ossibus compacta, et cohærentibus et flexuosis; hæc a naribus ad pulmonem patens ob transmeantem spiritum. Cujus operculum sublinguium dicitur, quasi parva lingua, quæ foramen ejus recludit et aperit, ne per partes juncta fistula impetu veniens, violenter aer interna corrumpat.

62. Manus dictæ eo quod munus sint omni corpori, et quod ab ipsis mandimus. Palma manus est dispansis digitis, sicut et arbor dispansis ramis. Item, sicut contractis digitis, pugnus.

63. Digitorum quoque numerus perfectus est, et ordo decentissimus. Ex his primus rector omnium et moderator pollex vocatur, eo quod plurimum inter ceteros polleat, id est prævaleat. Secundus index et salutaris vocatur, quia eo fere ostendimus et salutamus. Tertius medius vel impudicus, quartus in-

57. Fortasse legendum *purgamenta cerebri de jiciendi*. AREV.

58. A *ligando*. Ita etiam in Etymologiis. Alii ali-

dicus, quod eo tritum collyrium a medicis colligitur. Quintus auricularis, quod eo aurem scalpimus.

64. Porro pectus hominis ab aspectu vocatum. In mutis enim animantibus ad terram oppressum est, atque ab aspectu remotum; hominis autem aspectus patens et erectum. Plenum enim ratione non decebat esse latens et humile.

65. Papillæ sunt mammarum capitula. Mammæ autem tumores pectoris leviter exsurgentes : hæc sunt feminis ad alendum fetum datæ, naribus ad sulum decus, ne informe pectus esse videretur. Neque enim decebat in feminis alibi esse, quam ut animal intelligens ex corde alimoniam sumeret.

66. Porro umbilicus est nota impressa quæ medium ventrem designat. Ad hoc factus, ut per eum fetus dum est in utero nutriatur. Splenis autem et jecoris viscera quasi ex conturbato sanguine

91 videntur esse concreta. Juxta eos autem qui de physicis disputant, voluptatem venereæ concupiscentiæ consistere dicunt in jecore, affectum autem iracundiæ in felle, pavoris in corde, in splene lætitiæ. In pulmonibus vero aerem contineri, qui a corde per venas quasi arterias vocant, diffunditur, ut paulatim inspirandi et respirandi tractu totum animet corpus.

67. In jecore ignis habet sedem, qui velut subvolare ostenditur in excelsum cerebri locum, tanquam in cælum corporis nostri. Unde et radii emicant oculorum, et de cujus medio, velut centro quodam quædam non solum ad oculos, sed cæteros sensus tenues fistulæ deducuntur. Siquidem in eo volunt esse officium voluptatis, et decoctionis ciborum complexu et calefactu suo in sanguinem mutandorum.

68. Intestinorum autem ratio : idcirco longis anfractibus in circulum ordinata sunt modum, ut susceptos cibos paulatim egerant, et ex ipsis ea que intrinsicus sunt, humorem sensim suscipiant. Alvi dictus eo quod in eum, quasi in alveum, omnis humor cibo permissus defluat ac recurat, et inenarrabili modo ciborum succo universum corpus, quasi latere valles vicinas irrigando adimpleat.

69. Porro alvus venter, et uterus differunt. Venter enim est qui apparet extrinsecus, pertinetque pectore ad inguen. Alvus est interior pars, qua cibus recipi et purgari solet. Uterum solæ muliere habent in quo concipiunt. Confundunt tamen hæc actores, et uterum pro utriusque sexus ventre ponunt.

70. Genitalia autem, sicut ipsum nomen docet, gignendo dicta. Natium caro conglobata sedendi officio facta est, ne, premente corporis mole, ossibus cederet. Femina sunt femorum partes, quibus in equitando tergis equorum adhæremus. Unde et pralearios feminibus equos admisisse dicuntur.

71. Genua a genis dicta, eo quod in utero cohæreant, et cognata sint oculis. Unde Ennius, *genua conpmit arta gena*. Tibiæ dictæ sunt quasi tubæ. Plantæ vero a planitie nuocupatæ, quia non rotundæ, ut i-

ter. AREV.

75. Hæc differentia in uno tantum *Ms.* legitur.

quadrupedibus, ne stare non possit homo, sed planæ A
et longiores formatæ sunt, ut stabile corpus efficerent.
Calces autem a callo pedum sic nominatæ sunt.

72. Pedom digiti et decorem et usum ferunt. Nam
currere 92 non possemus, nisi digitis in humum
pressis soloque nitentibus impetum saltumque capiamus.
Reliqua ossa corporis, velut columnæ quædam,
quibus caro sustentatur, inserta sunt, et nervorum
vinculis colligata, ut aptissimo motu flectantur. Hæc
Lactantius cæterique de ratione corporis scripserunt.

XVIII.

73. Inter virum et hominem quidam distinxerunt
hoc interesse, quod vir utraque scientia præditus
eloquentiam cum sapientia retinet: Homo loquaci-
tate tantum naturæ bestiis præpollet. Virum autem
dixerunt ἀπό τῆς ἀρετῆς, id est a virtute. Virtus autem B
apud veteres scientia rerum omnium nuncupatur.
Nos autem unum eundemque et virum, et hominem
nuncupamus. Juxta quod et de Christo legitur, qui
tam vir in sanctis Scripturis quam et etiam homo
vocatur.

XIX.

74. Inter infantiam et pueritiam, et reliquas ætates,
sapientes ita definiunt. Prima hominis ætas infan-
tia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta ju-
ventus, quinta senectus, sexta senium. Duæ primæ
ætates singulis annorum terminantur hebdomadibus,
propter simplicem vitam. Nam infantia septimo anno
finitur, quartodecimo pueritia, dehinc sequens ado-
lescentia duabus constat hebdomadibus propter in-
tellectum et actionem. Quæ duæ nondum erant in
pueris, et porrigitur hæc ætas a quinto decimo anno
usque ad xxviii.

75. Post hæc succedens juvenus tribus hebdo-
madibus permanet, propter tria illa, intellectum et
actionem, corporisque virtutem. Ista ætas a xxviii
anno exoritur, et quagragesimo nono consumma-
tur, quando et in feminis partus deficit.

76. Porro senectus quatuor hebdomadibus comple-
tur propter accedentem illis tribus animi et corporis
gravitatem. Incipit enim hæc ætas a quinquagesimo
anno, et septuagesimo septimo terminatur. Ultima
vero senium nullo certo annorum tempore definitur,
sed solo naturæ sine concluditur.

XX.

93 77. Inter senectutem et senium hoc differt, quod D
senectus vergens ætas a juventute in senium, nondum
tamen decrepita; senium vero est fessa atque extrema
ætatis, et vitam ultimam anhelans.

78. A puritate. Non., Pueritia, id est puritas. Varro
Rerum divinar. lib. 1, Quæ pueritia est infrequens
polluta.

Ibid. Quia nondum lanug. Fest., Puer, impubes tan-
tum dicitur.

79. Quasi pulla. Pullum est ætatis novellæ, ait Non.
Ibid. Puerilitate, ita Codex Hisp. Varro de Liber. edu-
cand., Velim, me Hercle, ipse usu magno puerilitatis
formulam audire. Al. puerili ætate.

Ibid. Notæ Wicelii in Grialii Editione perturbatæ
sunt, et extra ordinem suum collocatæ. Notas, A
puritate, etc., et quia nondum lanugo, facile fuit ad

XXI

78. Inter infantem et puerum quidam ex sapienti-
bus distinxerunt. Infans, inquit, dicitur, qui non-
dum sari potest. Puer autem a puritate vocatus
quasi purus, sive quia nondum lanuginem florem-
que genarum inducent.

79. Puella autem a parvitate vocata, quasi pulla.
Unde pupillos et pupillas non pro conditione, sed
pro ætate puerili vocamus. Puer olim et masculus
et femina appellabatur, sicut infans. Hinc consuetudo
communis puerperam vocat. Proprie autem puerpe-
ras dici quæ primum enixæ sunt pueros, eo quod
puellæ admodum pariant.

80. Egressi pueritiam masculi, puberes appellantur,
quia jam gignendi potestatem sumunt; feminæ vero vir-
gines vel viragines dicuntur. Dieta autem virago, vel
quod a viro sumpta sit, vel quod sit masculini vigoris.
Simul pubertatem egressi, adolescentes appellantur.
Adolescentes autem dicti ab adolescendo atque cre-
scendo. Unde et quidam, de agricultura loquens, matu-
rescentem fructum adolescentem vocavit.

81. Post adolescentiam quoque juvenes sunt. Juve-
nes autem dicti, quod juvare posse incipiunt, ut bobus
juvencus dicitur, cum a vitulo discedit.

82. Jam vero mediæ ætatis proprie dicuntur vir
et mulier. 94 Vir itaque nuncupatus, ut ait Lactan-
tius, quia major in eo vis sit quam in feminis, et hinc
virtus nomen accipit. Item mulier a mollitie dicta, im-
mutata et detracta littera, quasi mollior.

83. Sed ideo viris plus roboris datum est, ut facilius
ad patientiam conjugalem feminæ cogerentur. Mulier
autem non pro corruptela integritatis, sed pro sola
maturitate ætatis mulier nominatur; sicut et vir pro
sola virilitate, etiamsi ab opere femineæ admixtionis
habeatur immunis.

84. Extremæ jam ætatis, senes et anus vo-
cantur. Senes autem quidam dictos putant, eo
quod se nesciunt, et per nimiam ætatem delirant
atque desipiunt. Unde et Plato: In pueris crescit ser-
sus, in juvenibus viget, in senibus minuitur. Anus au-
tem ex multis annis dicta est, quasi annosa.

XXII.

85. Inter rationabile et rationale hoc interesse sapi-
ens quidam dixit: Rationale est quod rationis uti-
tur intellectu, ut homo; rationabile vero quod ratione
dictum vel factum est.

XXIII.

86. Inter mentem et rationem hoc differt. Mens est
pars animæ præstantior, a qua procedit intelligentia.

suum locum revocare. Notæ puerilitate; ita Codex,
etc., et al., puerili ætate, videntur positæ pro verbis
pro ætate puerili. AREV.

81. In Editione Grialii mendum clarum erat juven-
tus pro juvencus; in aliis desunt hæc verba, ut in bo-
bus, etc. AREV.

82. Quasi mollior. Non male alii, quasi mollior.
AREV.

83. Rationale est. Verba sunt August. ii de Ordin.,
cap. 11.

89. Intelligibile esse... sentiuntur, verba August. viii
de Civit., cap. 6.

Ratio vero est motus quidam animi visum mentis **A**
 acuens, veraque a falsis distinguens.

XXIV.

87. Inter *memoriam*, *mentem*, et *cogitationem*, talis
 distinctio est, quod memoria præterita retinet, mens
 futura prævidet, cogitatio præsentia complectitur.

XXV.

88. Inter *sensum* et *memoriam* hoc interest. Sensus,
 rei fususque adinventio; memoria, rei inventæ recorda-
 tio: ille excogitat et reperit, hæc reperta custodit.

XXVI.

95 89. Inter *intelligibilia* et *sensibilia* taliter ve-
 teres discreverunt: intelligibilia esse quæ mente ani-
 moque percipiuntur; sensibilia autem, quæ visu
 tactuque corporeo sentiuntur.

90. Sunt autem sensus corporei quinque: visus, **B**
 auditus, odoratus, gustus, tactus. Visui subjacet
 habitus, et color, seu magnitudo mensuræ. Auditui
 voces et sonus, odoratui odorum fragrantia, vel quæ
 aliter se habent, gustui sapor amarus seu dulcis,
 tactui calida vel frigida, aspera vel mollia, seu lenia.

91. Hi autem quinque sensus ex partibus elementor-
 um sunt, sed non ex omnibus elementis quatuor, sed
 ex aere terraque gignuntur. Ex aere quidem visus,
 odoratus, auditus; ex terra tactus saporque nascitur.

XXVII.

92. Inter *animam* et *corpus* ita secernitur; anima
 est substantia incorporea, intellectualis, rationalis,
 invisibilis, atque mobilis, et immortalis, habens
 ignotam originem, nihil tamen in natura sua mixtum
 concretum, vel terrenum, nihil humidum, nihil fla- **C**
 bile, vel igneum; at contra corpus est substantia vi-
 sibilis, atque mobilis, mortalis, habens semen ex vi-
 tio, et ex terrena fæce materiam. Sed anima, quia
 spiritualis creatura est, initium novit, finem habere
 non novit. Sicut enim angeli, ita et animæ sunt.
 Habent enim initium, finem nullum. Corpus autem,
 quia ex quatuor elementis constat, ignis, aeris, aquæ,
 et terræ, dum fuerit excedente anima resolutum,
 redit rursus unde fuerat ortum. Inde et partim mor-
 tales, partim immortales sumus. Animæ enim natu-
 ram communem habemus cum angelis, carnem vero
 cum pecoribus.

XXVIII.

93. Inter *carnem* et *corpus* quidam sapiens distinxit
 dicens: Caro est quæ proprie sanguine, nervis, ossi-
 busque distinguitur; corpus vero, quanquam et caro
 dicatur, interdum tamen et aereum **96** nominatur,
 quod tactui visuique non subiaceat, et plerumque est
 visibile atque tangibile. Parius corpus est, sed non
 caro; lapis corpus est, sed non caro. Sic et **A**postolus
 corpora cœlestia appellat, et corpora terrestria.
 Cœleste corpus solis, lunæ et stellarum, terrestre
 ignis, aeris, aquæ, terræ, et reliquorum, quæ ab-
 que anima iis censentur elementis.

94. Confer de his Etymol. lib. xi, cap. 4, num.
 13. AREV.

97. Multa, quæ de anima hic dicuntur, repetita
 sunt in libro quodam de Numeris, quem nondum
 editum puto, et inter appendices exhibebo, ut dixi

XXIX.

94. Inter *animam* et *animam* Lactantius distinguere
 philosophos quosdam ita existimat: « Quidam, inquit,
 aiunt aliud esse animam qua vivimus; aliud animum
 quo sentimus et sapimus, quia, valente in corpore ani-
 ma, nonnunquam animus perit, sicut accidere demen-
 tibus solet.

95. Addunt quoque animam mortæ sopiri, animum
 somno. Ob hoc inde putant esse divisum, eo quod
 actionis officio separentur. Qui vero utrumque indif-
 ferenter accipiunt, veracius argumentantur: Quod nec
 vivere sine sensu possumus, nec sentire sine vita.

96. Idcirco nequaquam posse esse divisum quod
 a se minime separatur. Sed idem unum, et vi-
 vendi habere vigorem, et sentiendi perfrui ratione;
 et dum sunt utraque unum, varia sumpsere voca-
 bula, pro diversitate effectuum. Sicut enim spiritus
 pars animæ est per quam imagines rerum corpora-
 lium imprimuntur, sic animus pars ejusdem animæ est,
 quo sentitur et sapitur; sicut et mens ejusdem portio
 est, per quam omnis ratio intelligentiaque percipitur.

97. Sicut voluntas, qua intellecta consentiuntur;
 sicut memoria, qua meditata rememorantur. Et
 hæc quidem dum multiplici constant appellatione,
 non tamen ita dividuntur in substantia sicut in no-
 mine, quia eadem una est anima. Quæ dum contem-
 platur, spiritus est; dum sentit, sensus est; dum
 sapit, animus est, dum intelligit, mens est; dum
 discernit, ratio est; dum consentit, **97** voluntas est;
 dum recordatur, memoria est; et dum membra ve-
 getat, anima est et modo sapit, modo desipit, modo
 remotis paulisper curis, corporis sopore delinita
 quiescit, rursusque commota ad contemplandas re-
 rum imagines protinus excitata recurrit.

XXX.

93. Inter *animam* et *spiritum* hoc differre doctores
 dixerunt, quod anima ipsa vita est hominis, præ-
 stans sensum motumque corporis; spiritus autem
 ipsius animæ est quedam vis et potentia rationalis,
 per quam lege naturæ præstare videtur cæteris pe-
 coribus. Proinde anima flatus vitæ est, animalium
 hominem faciens; spiritus autem, vis quæ carnales
 concupiscentias calcet, atque mortalem ad immutabi-
 litatem vitæ hominem provocat.

99. Certissime autem spiritum animam esse evan-
 gelista testatur, quia animam quam Christus in carne
 suscepit spiritum nominavit. Nam cum dixisset Do-
 minus, *Potestatem habeo ponendi animam meam*, hanc
 sine dubio tunc posuit, quando in cruce, inclinato ca-
 pite, spiritum tradidit. Omnis autem anima spiritus
 esse potest, non tamen omnis spiritus anima. Nam ipse
 Deus spiritus est, et tamen anima non est; angeli quo-
 que et venti spiritus sunt, et tamen animæ non sunt.

100. Ipsa autem anima, quid sit, qualis sit, ubi sit, quam
 formam habeat, vel quam vim, nullo modo certissime

in Isidorianis, cap. 63, num. 10 seqq. AREV.

100. De his agit Isidorus lib. 1 Sentent., cap. 42,
 quem ad locum videndæ sunt Loaisæ notæ. quæ
 hic quoque faciunt. AREV.

sapientes hujus mundi definierunt. Alii namque ignem animam, alii sanguinem esse dixerunt, alii incorpoream, neque habere ullam figuram. Nonnulli quoque eandem divinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt.

101. Nos autem eandem non ignem, vel sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem, atque mutabilem, carentem pondere, figura, sive colore. Nec dicimus animam partem, sed creaturam esse Dei, nec de substantia Dei, vel de qualibet subjacenti elementorum materia, sed ex nihilo fuisse creatam.

102. Nam, ut ait quidam, si eam Deus ex semetipso fecisset, nequaquam vitiosa, vel mutabilis, vel misera esset. Item, si ex elementis **98** esset visibilis facta, haberet utique vel ex terra soliditatem, aut ex aqua humorem, aut flatum ex aere, aut calorem ex igne; sed quia his omnibus caret, apparet eam inde non esse, quia cum illis nihil probatur habere commune.

103. Unde et prave a quibusdam creditur esse corporea, quæ propter id ad imaginem Dei facta est ut si non immutabilis ut Deus esset, tamen incorporea ut Deus existeret. Si enim corpoream credimus animam, ergo et Deum credimus habere corporis formam, quia eadem ad suam condidit imaginem.

104. Hujus autem animæ partes nonnulli veteres tres esse dixerunt: rationale, irascibile, et concupiscibile. Rationale, per quod invisibilia conspicit; irascibile, per quod impetus iræ suæ emendat et corrigit; concupiscibile, per quod concupiscentiam carnis spirituali virtute compescit. Cujus domicilium quidam in pectore esse voluerunt, quidam vero in capitis arce eam habitare dixerunt, tanquam in cælo rectorem, ut a summo omnia contempletur. Alii nullum ei certum locum definierunt, sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt.

105. De origine ejus variæ habentur opiniones: verum tamen, sive affirmandi præsumptione, quid inde Patrum disputatio senserit, referamus. Inter quos sanctissimus Fulgentius incertam de hac quæstione sic profert sententiam, cujus breviter verba ponenda sunt: «Utrum, inquit, sicut caro nascentium, sic omnes animæ ex Adam venire credantur, an novæ fiant, et ex parentibus minime propagentur? Quæ quæstio in definiendo difficilis est, quia contrariis objectionibus destruitur.

106. Nam illi qui novas animas contendunt singulis corporibus dari, cum illis opponi cœperit cur anima parvuli, quæ non propagatur, ut caro, cum carne originalis peccati teneatur consortio? Nunquid injustus est Deus, ut cum carne mittat animam in ignem æternum, quæ cum carne non habet commune peccatum? Hoc cum illis opponitur, omnino deficient. At contra illi qui asserunt animas cum ipsis corporibus propagari, possunt quidem in parvulis justum Dei judicium firmare, ut commune habeant peccatum originale, sicut communem vindi-

cant utriusque esse propagationem. Sed in consideratione seminum quæ non concepta pereunt, et ipsi penitus obmutescunt.

99 107. Animam quippe humanam certum est in ipso conditionis suæ munere percepisse. Quæ necesse est ut corpus in quo hic quantulumcunque tempus vixerit, in resurrectione recipiat. Quis ergo dicat animata semina profluxisse, sive illa quæ non concipiuntur, sive illa quæ nocturna illusionē funduntur? Quod omnis sapiens videt quam sit absurdum et a ratione omnibus modis alienum. Illis ergo propositionibus de origine animæ partes se invicem vincunt, quia unaquæque earum alteram propositionem destruit, et ipsa non valet astruere quod proponit.

B 108. Ob hoc de hac quæstione cautius quærendum est: maxime quod a sanctis viris nihil certius definitum est, nec sanctarum Scripturarum auctoritate quidquam manifestius pronuntiatur. Illud tamen tenendum est parvulorum animas nexu peccati originalis esse astrictas, quæ nisi percipiant baptismatis sacramentum, regni cœlestis participes esse non possunt; sed cum carne commune habebunt peccatum, et pari judicio damnabuntur in ignem æternum.

XXXI.

109. Inter *concupiscentiam carnis et spiritus* hoc interest; concupiscentia carnis est motus animæ turpis in effectum sordidæ delectationis; concupiscentia vero spiritus, ardens intentio mentis in desideria sanctæ virtutis. Ista sibi consentientes mittit ad regnum, illa ad supplicium sempiternum. Illa lex peccati est, de primi hominis damnatione descendens, ista lex mentis est de munere Redemptoris nostri procedens. Hæ autem sibi invicem pro affectu virtutum ac vitiorum, quotidiana collocatione lethali adversantur.

110. Concupiscentia namque carnis primum illecebras vitiorum in cogitationibus gignit, concupiscentia vero spiritus e contrario cogitationes sanctas indesinenter opponit. Illa fabulis vanis oblectatur et verbis, ista Scripturarum meditationibus atque præceptis; illa gaudet spectaculis rerum terrestrium; ista contemplatione **100** cœlestium gaudiorum. Illa terrena gaudia quærit, ista gemitus et suspiria trahit: illa torpore somni atque pigritia corpus relaxat, ista vigiliis et competentibus orationibus elaborat.

D 111. Illa per ingluviem illecebris ventris et desiderii gutturis æstuat, ista semetipsam jejuniis et abstinentiæ cruciatibus macerat. Illa luxuriæ subdita turpium perpetrationum affectus, quos intentione cogitationis agit, perfectione voluptatis explere contendit; ista castitatis et pudicitia pulchritudinem diligit. Illa avaritiæ flamma succensa appetit lucrum et fugit damna temporalium rerum; ista contemnens mundum solum sibi vindicat Christum. Illa invidia nullum sibi superiorem vel æqualem esse permittit, sed interno livore vulneris de cunctorum profectu

creatur, cui admisceri videtur. AREY.

109. Vid. Cassian. lib. de *Concupisc. carn. et spirit.*, cap. 11 et seq.

108. Ita etiam hæret Isidorus cum Augustino, lib. 11 Offic., cap. 24. Vide not., et lib. 1 Sent., cap. 42, ubi recte astruit animam creari quando et corpus

tabescit; ista de conectorum virtutibus gaudet, et minores sibi per charitatem præponit.

142. Illa, ira exæstians, nihil æquanimitè portat, sed perturbatam mentem usque ad vocis tumultum exaltat; ista nulla exasperatione movetur, sed per tranquillitatem et mansuetudinem patienter omnia sustinet. Illa tristitia inficitur, dum quælibet adversa persenserit; ista nullo mœrore frangitur, sed etiam mala de proximis portans, ab interiore gaudio non movetur. Illa ambitione honorum, inficitur humanis laudibus, vel illecebris vanæ gloriæ delinitur; ista humilitatem amat, et soli Deo suo, qui inspector est mentis, placere delectat. Illa inflata superbix fastu cor miserum elevat; ista, ne a celsitudine sua corruat, usque ad infinia seipsam humiliat.

143. Sed quid plura? Concupiscentia carnis in omnium vitiatorum multitudinem consentientes sibi præcipitat, concupiscentia vero spiritus mentem lapsam ne deficiat, spe futuræ gloriæ corroborat. Proinde illa, quamvis superet, nullatenus desperandum est, quia, reparato certamine, possumus de ea etiam gloriosius triumphare. Ista quamvis vincat, de victoria non est segura, quia callidus hostis, etsi devictus interdum, tamen victores ultimo vincit. Et quos prima congressione non percutit, decipere in finem contendit.

144. Hinc est etiam quod ipsa concupiscentia carnis usque in hujus vitæ terminum dimicare non cessat. Sed si concupiscentia spiritus usque in finem superet, victoriæ pace segura in æternum **IOI** cum suis victoribus regnat. Quando, consummato concupiscentiæ aculeo, nec carni spiritus, neque caro spiritui adversabitur. Sed utraq; invicem æternæ pacis concordia copulatæ, Redemptori suo sine oppugnatione in perpetuum adhærebunt.

XXXII.

145. Inter gratiæ divinæ infusionem et humani arbitrii voluntatem hoc interest: arbitrium est voluntas liberæ potestatis, quæ per se sponte, vel bona, vel mala appetere potest; gratia autem est divinæ misericordiæ donum gratuitum, per quod et bonæ voluntatis initium et operis promeremur effectum. Nullus autem liberi arbitrii quidquam potest prævalere virtute, nisi supernæ gratiæ sustentetur juvamine. Divina quippe gratia prævenitur homo, ut bonus sit, nec humanum arbitrium Dei gratiam antecedit; sed ipsa gratia Dei volentem hominem prævenit ut etiam bene velit.

146. Nam pondere carnis homo sic agitur, ut ad peccandum sit facilis, et ad poenitentium piger. Habet de se unde corruat, et non habet unde consurgat, nisi, gratia Conditoris, ut erigatur manum jacenti extendat. Denique homini per Dei gratiam liberum restauratur arbitrium, quod primus homo perdidit.

145. Honorius Augustodunensis, in opere. De libero arbitrio inter sententias Patrum hac etiam Isidori in rem suam utitur. AREV.

146. *Liberum arbitrium... quod primus homo perdidit.* Eodem modo Aug. in Enchirid. cap. 30: *Nam libero arbitrio male utens homo, et se perdidit et ipsum.* Quæ quomodo accipienda sint, ex ipso Augu-

rat. Nam ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quod tamen Dei adjutorio perficeretur. Nos vero, et inchoationem liberi arbitrii, et perfectionem de Dei sumimus gratia. Quia et incipere et perficere bonum de ipso habemus, a quo et gratiæ donum datum, et liberum arbitrium in nobis est restauratum.

147. Dei est ergo bonum quod agimus propter gratiam prævenientem, et subsequentem. Nostrum vero est, propter obsequentem liberi arbitrii voluntatem. Nam si Dei non esset, cur illi gratias agimus? Et si nostrum non est, quare retributionem honorum operum **102** exspectamus? Proinde ergo in eo quod gratia prævenimur, Dei est, in eo vero quod bene operando prævenientem gratiam sequimur, nostrum est. Nemo autem Deum meritis antecedit, ut tenere eum quasi debitorem possit. Sed miro modo æquus omnibus conditor alios prædestinatio præeligit, alios in suis moribus pravis justo iudicio derelinquit. Unde verissimum est gratiæ munus non ex humana virtute vel ex merito arbitrii consequi, sed solius divinæ pietatis bonitate largiri.

148. Quidam enim gratissimæ misericordiæ ejus prævenientis dono salvantur, effecti vasa misericordiæ; quidam vero reprobi habitî, ad poenam prædestinati, damnantur, effecti vasa iræ. Quod exemplum de Esau et Jacob nondum natis colligitur. Qui dum essent una conceptione vel partu editi, pari que nexu peccati originalis astricti, alterum tamen eorum ad se misericordiæ divinæ prævenientis bonitas gratuita traxit, alterum quadam justitiæ severitate odio habitum in massa perditionis relictum damnavit. Sicut per prophetam idem Deus loquitur dicens: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.*

149. Unde consequens est nullis prævenientibus meritis conferri gratiam, sed sola vocatione divina. Neque quemquam salvari sive damnari, eligi vel reprobari, nisi ex proposito prædestinantis Dei, qui justus est in reprobatîs, misericors in electis. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas.

120. Ante gratiæ enim donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adjutorio manet infirmum. Nam sicut oculus videre non valet, si caret officio luminis, ita humanæ voluntatis arbitrium nihil valet, si luminis gratia indigeat; illud utique quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Liberum autem arbitrium ad omne malum promptum est per semetipsum, ad bonum vero nequaquam nisi per gratiæ donum: et eadem præstat homini et bona velle et facere, mala præterita flere, tam a cogitatione quam ab opere delicta præsentia cavere, quod etiam Apostolus manifestius scribit dicens: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra*

stino satis constat et ex Isidoro, qui paulo post ita subjicit: *Ante gratiæ donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adjutorio manet infirmum.*

120. In aliis Excusis post verba *misericordia et veritas*, omissis aliis, sequitur, *omne autem donum gratiæ, etc.* ut num. 122. AREV.

ex Deo est. Itaque non in omne genus hominum **103** gratiæ beneficium tenditur, sed in illis tantum qui per fidem illuminantur; nec enim in cunctis gentibus fidei pervenit auditus.

121. Unde et Apostolus: *Quomodo, inquit, invocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt?* Ipsius etiam gratiæ donum quibuscunque datur, non æqualiter conceditur, sed ad mensuram pro merito accipientium distribuitur, juxta quod scriptum: *qui reddet unicuique secundum opera sua.*

122. Omne autem donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula distribuuntur, ut scilicet, quasi membra corporis singula officia habeant, et alter indigeat altero quod non habet alter; proinde omnia fiunt communia, **B** dum fiunt sibi membra invicem necessaria.

XXXIII.

123. Inter *Legem et Evangelium* hoc interest, quod in *Lege* littera est, in *Evangelio* gratia: illa habuit umbram, ista imaginem; illa data est propter transgressionem, ista propter justificationem; illa ignorantia demonstrat peccatum, ista agnitum adjuvat, ut vitetur; illa flagitiis deditos increpat, ista peccantes bonitate propria liberat; illa talionem reddendum decrevit, ista etiam pro inimicis orare jussit: illa, conjugiorum indultis habentis, crescere et generare præcepit, ista continentiam suasit.

124. Illic prædicatur circumcisio sola carnis, hic lavacrum in ablutione cordis et corporis; illic Chanaanitidis regnum et promissiones rerum temporalium continentur, hic vita æterna regnumque cælorum promittitur; illic sabbati otium et requies celebratur, hic ipsa sabbati requies in Christo habetur, qui dixit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, et invenietis requiem animabus vestris.* Illic animalium immundorum prohibetur, hic in corpore Christi, id est in sanctis suis, non admittitur quidquid per illa animalia immunda in mores hominum figurabatur.

125. Illic, pecoribus immolatis, carnis et sanguinis hostiæ offerebantur, hic sacrificium carnis et sanguinis Christi offertur, quod **104** per illa animalia figurabatur; illic ex carne Agni Pascha celebratur, hic Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus Agnus immaculatus. Illic Neomeniæ, id est novæ lunæ principia celebrantur, hic nova creatura in Christo accipitur, sicut Paulus apostolus ait: *Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova.*

126. Quid plura? In lege per figuram res gestæ in significationem futurorum annuntiabantur, in gratia vero, evangelicæ veritatis, quæ illic denunciata fuerunt, explentur. Item in lege mandata scripta sunt et promissa, sed mandata legem implere vel conservare iuebant, promissa vero, figuris oblecta

125. Vulg.: *Omnia nova.* Exprimitur sacrificium sanguinis et corporis Christi. AREV.

128. Nam præcepta legalia, etc., e Greg. xxviii Moral., cap. 9.

A sacramentorum, futuram Evangelii gratiam prædicabant. In lege ergo mandata tenentur, promissa vero in Evangelii plenitudine consummantur. Legem enim Evangelia complent, et significationem præcepti plenitudo Testamentorum.

127. Item nihil aliud lex præstitit, nisi quod solum peccata monstravit, non abstulit, et sub suo terrore redactos omnes servos effecit, et inde spiritum servitutis habuisse priorem populum Apostolus docuit. Evangelium vero veniens crudelitatem legis auovit; peccata, quæ lex puniebat per spiritum servitutis, laxavit per spiritum adoptionis, filios ex servis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonavit, et, si deinceps punienda commiserunt, per eundem spiritum adoptionis indulget: formam bene agendi præbuit, et ut possint agi quæ docuit adiutorem Spiritum infudit.

128. Nam præcepta legalia quæ illi populo data sunt, comparatione meliorum, etiam non bona dicuntur, quia quæ præcipiunt non perficiunt; gratia vero Evangelii quod exterius imperat, interius ut perficiatur juvat. Ezechielis etiam testimonio dicitur: *Dedi eis præcepta non bona.* Utique quia in eis quædam inutilia infirmioribus sensibus agenda permissa sunt, sicut illud, ubi Deus Israelitarum cupiditatem spoliis Ægyptiorum satiari permisit.

129. Nam pro eo quod carnalis populus modum egredretur vindictæ, lex permittit carnalibus vicem rependere mali, quod Evangelia firmioribus vetant. Proinde ergo dicuntur non bona, quoniam Evangelio comparata, legis præcepta inferiora noscuntur. **105** Ante adventum enim Redemptoris nostri, gentilis populus ideo non obtemperavit legi, quia nondum intelligebatur sensu spirituali. Lex enim gravior atque dura secundum litteram iubeat, ideo contemnebatur. Venit autem gratia Evangelii, temperavit legis austeritatem, applicavitque sibi gentilem populum.

XXXIV.

130. Inter *activam et contemplativam vitam*, hæc distinctio est: activa vita est quæ in operibus justitiæ et proximi utilitate versatur; contemplativa, quæ vacans ab omni negotio, in sola Dei dilectione defigitur. Harum una in opere bonæ conversationis, altera in contemplatione immutabilis veritatis est; una, quæ ex fide in hac peregrinatione vivit, altera quæ bene viventes usque ad regnum perducit.

131. Activæ enim vitæ magna sunt præmia, sed contemplativæ potiora. Activa vita ex bonis operibus incipit, contemplativa pervenit ad quod intendit. Activæ vitæ opera cum corpore finiuntur, contemplativæ autem gaudia in fine amplius crescunt. Illa autem, quanvis utilis et bona, tamen cum requies venerit, transitura; ista vero boni operis transituri merces est, et requies permansura.

132. Contemplativa vita per Rachel ostenditur, quæ erat pulchra et sterilis, quia per contempla-

130. Opusculum de differentia inter activam et contemplativam vitam Isidori nomine in Codice Regio Vaticano 231 a me repertum, ad appendices rejicio, de quo etiam dixi in Prolegom. cap. 85. AREV.

tionis otium minus operum filii generantur. Activam autem vitam monstrabat Lia sine oculis, sed fecunda. Quia actio laboriosa quidem est, minusque alta considerans. Sed in eo quod se erga proximi utilitatem plus exhibet, fecundior operibus, quasi in filiis crescit. Sic Martha et Maria, quarum una virtutibus mentem exercebat in opere, altera requiescebat defixa in contemplatione.

143. Si autem qui ad contemplationis utrumque venire contendunt, prius se in stadio activæ vitæ exercere debent, ut dum opera justitiæ fœces peccatorum exhauriant, cor mundum exhibeant ad videndum Deum. Nam mens quæ adhuc temporalem gloriam **106** quærit, aut carnalis concupiscentiæ tentationibus cedit, a contemplatione proculdubio prohibetur. Unde et populus dum legem acciperet a monte, id est a sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas removetur. Et in Evangelio curatus a legione vult Dominum per contemplationem sequi; sed jubetur domum reverti, et in activæ vitæ operatione versari.

144. In ipso autem contemplationis et actionis usu interdum magna differentia animorum est. Nam quibusdam sola contemplatio proficit, quibusdam vero activa sola est consolatio. Illis media et de utrisque composita utilior est magis ad refoendas mentis angustias, quæ solent per unius intentionem nutriri, ut de utriusque partibus melius temperentur. Nam quod Salvator per diem signis et miraculis coruscabat in urbibus, activam nobis vitam commendabat. Quod vero in monte orationis studio pernoctabat, vitam contemplationis significabat.

145. Idcirco Dei servus juxta imitationem Christi, nec actualem vitam amittit, et contemplativam vitam agit. Aliter enim incedens offendit. Sicut enim per contemplationem amandus est Deus, ita per actualem vitam diligendus est proximus. Ac per hoc sic non possumus sine utraque esse vita, sicut et sine utraque in dilectione esse nequaquam possumus.

XXXV.

146. Inter *Fidem* et *Opus* hoc distat: per fidem possibilitas boni operis inchoatur, ex opere ipsa fides perficitur. Opus enim fide prævenitur, fides ex operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquam prodesse, quia nihil valet a malo declinare et agere quod pertinet ad salutem ei qui ipsum salutis vel negat vel nescit auctorem. Item fides sine operibus nequaquam prodest, quia non potest per fidem Deo placere qui Deum contemnit in opere.

147. Ob hoc etiam fides sine operibus mortua est, juxta Jacobum; et opus extra fidem vacuum est, juxta Paulum. florum enim alter fidei studium, alter opus laudat. Paulus prædicat ante fidem **107** nullo modo esse opus bonum, Jacobus narrat fidem nihil valere sine opere bono. Ac per hoc, juxta primum, opera fidem præcedentia nihil prosunt; juxta alterum, subsequencia multum prosunt.

148. Jacobus dicit: *Abraham pater noster ex ope-*

146. *Nequaquam prodesse, suppleendum possunt, sicut constat, ut sæpe accidit in operibus Isidori, præ-*

ribus justificatus est. Paulus dicit: Creditur Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. Quid ergo? Utrique se destruunt? Absit. Sed utrique nos instruunt. Nam secundum Paulum, Abraham ex fide justificari meruit, quando credidit Deo; secundum Jacobum, ex operibus placuit, quando tentatus immolandum filium non recusavit.

XXXVI.

149. Inter *fidem, spem et charitatem* hoc differt: fides est divinitatis confessio, et religionis solidum fundamentum; spes est bonorum expectatio futurorum; charitas est perfecta dilectio in Deum et proximum. Harum prima credulitatem fovet præsentem, secunda promissa præstolatur futurorum, tertia amorem complectitur æternum. Quæ quidem tria in hujus vitæ tempore ita copulantur, ut altera sine altera stare non possit.

140. Denique veraciter credere non possumus, nisi ea quæ promissa sunt speremus; nec poterimus sustinere promissa, nisi sit fidei credulitas firma; nec aderit fructus spei, vel stabilitas fidei, nisi fuerit perfecta charitas Christi, quæ et fidem ut credat, adjuvet et spem speculationis corroboret. Cujus specialiter secundum Apostolum inter has virtutes traditur principatus, et cultus manet æternus.

141. Nam et fides cessabit, dum futura quæ creduntur advenerint; et spes finem habebit, dum beatitudinem quam quisque bonus præstolatur acceperit. Sola charitas in æternum perseverabit, ipsa sola utramque perducingens ad Christum, ipsa sola gaudio perfruens sempiterno.

XXXVII.

142. Inter *amorem et dilectionem*, sive charitatem, hoc differt, quod amor et dilectio media sunt, et ad utrumque parata, modo in bonum, modo in malum vertuntur. Charitas autem non nisi in bonum; ejus etiam nomen eo usque extollitur, ut ipse Deus **108** Charitas appelletur. Illa est enim perfecta charitas, quæ inimicos et patienter sustinet, et benigne refovet. Qui vero hæc non agit, longe a charitate discedit. Hæc enim summa sola sunt bona. Nam a quibus habentur, utique veraciter habentur. Aliæ vero virtutes media bona sunt, et quæ ad utilitatem possunt ab aliquibus haberi, et ad perniciem, si de his arrogantes tumuerint.

143. Quatuor autem sunt diligenda: Deus scilicet, atque proximus, caro nostra, atque anima. Prior est autem amor Dei, sequens vero est et proximi. Sed sicut per amorem Dei amor fit proximi, sic per amorem proximi amor ostenditur Dei. Dilectio in Deum origo est dilectionis in proximum; et dilectio in proximum cognitio est dilectionis in Deum. Porro dilectio Dei a timore inchoat, sed non sub timore perseverat. Nam dilectio ex timore servilis est, non libera, quia non constat ex amore Dei, sed ex timore supplicii.

144. In tribus autem his rebus dilectio Dei exprimitur in Etymologiis. AREV.

mitur, ut nihil remaneat in homine quod non divinæ dilectioni subdatur. Nam dum dicitur : *Diligens Deum ex toto corde tuo*, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit; dum vero dicitur, *ex tota anima*, omnes affectiones animæ ad Deum referri jussit; dum vero adjecit, *ex tota mente*, indicat omnem rationem humanam, qua intelligimus et discernimus, in rebus divinis esse occupandam.

145. Item duo sunt erga dilectionem proximi servanda: ut ipse præstet aliis quæ sibi præstari et ab aliis vult, et quæ sibi inferri pertimescit non inferat. Ex hac gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriuntur virtutes, quibus aut utiliter ea quæ sunt appetenda cupimus, aut quæ vitanda sunt præcavemus.

146. Quod enim Dominus dicit: *Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis*, pertinet ad boni impensionem in proximum. Item quod in Veteri Testamento legitur: *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*, pertinet ad cavendum ne quis malum inferat proximo. Ex his ergo duobus articulis congrue diligitur proximus, dum et benefici impensione fovetur, et nulla malitia læditur.

XXXVIII.

109 147. Inter scientiam et sapientiam hoc interest: scientia ad agnitionem pertinet, sapientia ad contemplationem. Scientia temporalibus bene utitur, atque in vitandis malis, seu intelligendis vel appetendis bonis versatur: sapientia autem tantummodo æterna contemplatur. Item nonnulli viri inter sapientiam et prudentiam intelligi voluerunt, ut sapientiam in divinis, prudentiam autem vel scientiam in hominis negotiis ponerent. Perfecta autem est scientia multa agere bona, et de illis laudem terrenam non quærere quæ Deus præcepit facere, et servum inutilem ante oculos Dei se existimare.

XXXIX.

148. Inter sapientiam et eloquentiam ita distinguunt: quod eloquentia constat ex verbis. Sapientiam sine eloquentia prodesse non est dubium. Eloquentia sine sapientia valere non potest. Melior enim est indiscreta prudentia quam stulta loquacitas. Rerum enim studia prosunt, non ornamenta verborum. Eloquentia enim, ut diximus, scientia est verborum; sapientia autem, cognitio rerum et intellectus causarum.

149. Porro sapientiam veteres philosophiam vocaverunt, id est omnium rerum humanarum atque divinarum scientiam. Hujus philosophiæ partes tres esse dixerunt, id est, physicam, logicam, ethicam. Physica, naturalis est; Ethica, moralis; Logica, rationalis. Harum prima naturæ et contemplationi rerum deputatur, secunda in actione et cognitione recte vivendi versatur, tertia in discernendo verum a falso ponitur.

146. Verba Tobæ in Vulgata hæc sunt: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne in aliquando alteri facias*. Sententia eadem est. AREV.

150. Hoc trimodum philosophiæ genus, juxta sapientes mundi in partibus suis, ita distinguitur. Ad physicam pertinere aiunt disciplinas septem, quarum prima est arithmetica, secunda geometria, tertia musica, quarta astronomia, quinta astrologia, sexta mechanica, septima medicina. Ratio autem earumdem disciplinarum breviter, ista est.

110 151. Arithmetica namque est definitio per quam numerorum omnium ratio vel ordo consistit. Geometria est disciplina magnitudinis, et figurarum notis lineamentisque propriis distincta, vel formis. Dicta autem Geometria a dimensione terræ, per quam uniuscujusque termini delineari solent. Hanc primum Ægyptii invenerunt pro necessitate terminorum terræ, quos Nilus inundationis tempore confundeat. Musica est ars spectabilis voce vel gestu, habens in se numerorum ac soni certam dimensionem cum scientia perfectæ modulationis. Hæc constat ex tribus modis, id est sono, verbis et numeris.

152. Astronomia est lex astrorum. Astrologia est ratio quæ conversionem cœli et signorum definit, potestatesque et ortos siderum, et occasus. Hanc mathematici sequuntur. Mechanica est quædam peritia, vel doctrina, ad quam subtiliter fabricas omnium rerum concurrere dicunt. Medicina est scientia curationum, ad temperamentum corporis, vel salutem inventa. E quibus quidem omnibus quædam religioni conveniunt, quædam vero longe modis omnibus aliena sunt.

C 153. Digestis generibus, sive differentiis physicæ artis, nunc partes logice exsequamur. Constat autem ex dialectica et rhetorica. Dialectica est ratio sive regula disputandi, intellectum mentis acuens, veraque a falsis distinguens. Rhetorica est ratio dicendi, jurisperitorum scientia, quam oratores sequuntur. Hæc, ut quidam ait *sicut ferrum veneno, sententia armatur eloquio*.

154. Post logicam sequitur ethica, quæ ad institutionem pertinet morum. Hæc enim bene vivendi magistra est, dividiturque in quatuor principales virtutes: prudentiam, scilicet, atque justitiam, fortitudinem, et temperantiam. Prudentia est agnitio veræ fidei, et scientia Scripturarum, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentiæ genus. Quorum primum est per quod quædam accipiuntur historialiter sine ulla figura, ut sunt decem præcepta; secundum est per quod quædam in Scripturis permixto jure accipiuntur, tam secundum finem rerum gestarum, quam etiam juxta figurarum intellectum, sicut de Sara et Agar. Primum quod vere fuerint, dehinc quod tropice duo Testamenta figurentur.

D 155. Tertium genus est quod tantum spiritualiter accipitur, sicut de Canticis canticorum. Quæ si juxta sonum verborum 111 vel efficientium operis sen-

150. De arithmetica, geometria, musica, etc., uberius Isidorus agit in libris Etymologiarum, ubi opportuniæ notæ suis locis adhibentur. AREV.

tiantur, corporalis magis luxuria quam virtus sacramentorum accipitur.

156. Definito prudentiæ genere, nunc partes iustitiæ subjiciamus, cujus primum est Deum timere, religionem venerari, honorem referre parentibus, patriam diligere, cunctis prodesse, nocere nulli, fraterna charitatis vincula amplecti, pericula aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem respondere, æquitatem in judiciis conservare.

157. Fortitudo est animi magnitudo, atque gloria bellicæ virtutis, contemptus honorum et divitiarum. Hæc adversis aut patienter cedit, aut fortiter resistit, nullis emollitur illecebris, adversis non frangitur, non elevatur secundis, invicta est ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, avaritiam fugit, contra improbos animum ad pericula præparat, molestiis nullis cedit, gloriæ cavet appetitus.

158. Temperantia est modus vitæ in omni verbo vel opere. Hæc verecundiæ comes est, humilitatis regulam custodit, tranquillitatem animi servat, continentiam et castitatem amplectitur, fovet decus et honestatem, restringit ratione appetitum, iram comprimit, nec rependit contumeliam. Sed ex his prudentia agnitione veri delectatur, iustitia dilectionem Dei et proximi servat, fortitudo vim virtutis habet metumque moderatur, et restinguit appetitum. Prima credit et intelligit, secunda diligit, tertia appetitum cohibet, quarta modum imponit.

XL.

De distinctionibus quatuor vitiorum.

159. Contra hæc tamen quatuor virtutum genera, totidem vitia philosophi opposita dicunt: metum, et gaudium, cupiditatem, et dolorem; nos autem hæc ipsa non perfecta vitia, sed media nuncupamus, eo quod propter diversitatem morum ad utrumque parata sunt, et modo ad bonum, modo ad malum, pro arbitrii voluntate, vertuntur. Sic enim nonnullæ male usæ virtutes ex se **112** vitia gignunt: veluti si ex mansuetudine interdum nascatur torpor, et ex pietate dissolutio disciplinæ, vel ex iustitia crudelitatis immoderata vindicta. Ita quatuor ista, si bene utantur, virtutes sunt; sin minus, ex virtutibus in vitia trans-eunt.

160. Hoc modo denique, cum quisque metuit peccare, vel cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus, jam tum hi motus, qui ab amore studioque procedunt, pro virtutibus accipiuntur. At contra, dum quisque metu carendi re aliqua terrena tenetur, vel dolore amissæ rei frangitur, dumque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur, tunc non virtutes sed vere vitia nuncupantur. Ex his autem duo sunt futuri

159. Virgilius, lib. vi Æneid. vers. 735: *Hinc metunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.* Verbum *utantur* passiva significatione adhibetur. AREV.

161. De his vitiis principalibus fusius lib. ii Sententiar., cap. 38 seqq., ubi videri pussunt eruditæ

temporis, antequam quid eveniat, metus et cupiditas; alia duo præteriti, cum quid acciderit, gaudium et dolor.

161. Octo sunt autem perfecta, vel principalia vitia, quæ omne genus humanum inquietant, ex quibus vitiorum turba exoritur copiosa, id est: gulæ concupiscentia, fornicatio, avaritia, invidia, tristitia, ira, inanis gloria, novissima dux ipsa et harum radix superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, fornicatio et ingluvies ventris; reliqua spiritualia.

162. Quæ quidem in membris suis taliter distinguuntur. Gulæ concupiscentia in quinque modis distinguitur: primo modo, si ante tempus cibos quis appetat, sicut Jonathan gustu mellis jejunium solvit. Secundo modo, si lautiores escas quærat, sicut populus, cremi manna contempto, carnes Ægyptias concupivit. Tertio modo, si diligentius quisquam communes cibos procuret, sicut filii Heli extra morem crudam ab offerentibus carnem tollebant, quam sibi accuratius præpararent. Quarto modo, si viles escas nimium quisque sumat. Unde et propheta Sodomam de panis saturitate accusat. Quinto modo, si quis ex desiderio quodcumque sumat, sicut Esau pro lenticiulæ concupiscentia perdidit primogenita sua.

163. Fornicatio quoque trimodo genere discernitur. Primo quidem, dum per voluptatem luxuriæ commistio carnis expletur; altero, dum sola attractione luxus carnis per immunditiam provocatur; **113** tertio, dum intentione turpis cogitationis nocturna quisque illusionem polluitur. Est et quartum genus fornicationis juxta Scripturam, omnis, scilicet, illicita corruptio mentis, sicut idololatria et avaritia, ex quibus fit prævaricatio legis propter illicitam concupiscentiam.

164. Porro avaritia in geminam distinguitur pœnam, id est in concupiscentiam augendæ rei, et in metum rei carendæ. Sicut etiam quidam ait: Non enim unquam expletur neque satiatur cupiditatis sitis. Neque solum ea quæ habent amore augendi excruciantur, sed etiam amittendi metu.

165. Ipsa quoque invidia duplici afficitur flamma, id est, cum aut meliori invidet in id quod ipse non est, aut dum quemlibet consimilem esse sibi æqualem dolet.

166. Sequitur tristitia, cujus tria sunt genera, quarum prima, ut ait Cassianus, temperata et rationalis, de delictorum pœnitentia veniens; altera perturbata, irrationabilis, de anxietate mentis seu desperatione peccatorum exoritur; tertia de iracundia, vel de illato damno, vel desiderio præpedito procedens.

167. Jam vero inanis gloria quadripartitam habet jactantiam. Nam sunt qui habent dona et donantem

et copiose notæ Loaisæ. AREV.

167. *Per tumorem.* Pbrasis est hæc ecclesiasticorum scriptorum, ut superbiam tumorem appellent, quia superbi tument. AREV.

ignorant. Et sunt qui se dicant dona accepisse præcedentibus meritis, non pro gratia largientis. Item quidam sunt qui quod non habent se habere per tumorem existimant. Item quidam sunt qui, contemnendo alios, se aliquid habere singulariter putant. Perniciosior autem est elatio de singularitate jactantiæ veniens.

168. Ultima superbia, trimodam habet differentiam: primum namque genus superbiæ est eorum qui per transgressionem culpæ contemptui habent divina præcepta; secundum genus eorum qui ex observatione attolluntur mandatorum, et elatione virtutum; tertium genus est eorum qui per contumaciam mentis subdi dedignantur seniorum imperiis.

169. Quæ quidem vitia, divinitus divina adjuvante gratia, e contrario curantur virtutibus. Gulæ concu-

piscentiam reprimunt vigiliæ et compunctio cordis; fornicationem exstinguit contritio cordis, et corporis afflictio, et oratio assidua, vel laboris exercitium, 114. metus gehennæ, et amor cœlestis patriæ; invidiam superat amor dilectionis fraternæ. Et quia cœleste regnum non accipiunt nisi concordēs, abjicere invidiam convenit et diligere fratrem.

170. Iram temperat patientia, et ratio æquanimitatis. Avaritiam subjugat eleemosyna, et spes æternæ retributionis. Tristitiam subjugat fraterna alloquia, et consolatio Scripturarum. Arrogantiam calcat metus, ne vana gloria delinitum animum a virtutibus cunctis excludat, et per jactantiam perdat semetipsum, et pereat. Jam superbiæ deprimit exemplum humilitatis Christi, atque diabolicæ metus ruinæ. Qui dum vult esse quod non erat, et ipsum quod erat perdidit, et Tartari inferna promeruit.

170. Nonnulli omittunt verba, *qui dum vult... inferna promeruit, et post metus ruinæ illico subjungunt: Explicium Differentiæ spirituales beati Isidori.* B Nam hoc etiam nomine vocantur Differentiæ rerum. AREV.

115 SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

ALLEGORIÆ QUÆDAM SACRÆ SCRIPTURÆ

Praefatio.

DOMINO SANCTO AC REVERENDISSIMO FRATRI OROSIO ISIDORUS.

1. Quædam notissima nomina legis evangeliorumque, quæ sub allegoria imaginariæ obteguntur, et interpretatione aliqua egent, breviter deflorata contraxi celeriter, ut plana atque aperta lectoribus redderem. Quæ, quia inexplicata sunt, annotata brevis materiola dicendi coegit, et nec libelli modum permisit efficere, nec plenissime figurarum mysteria explicare. Erat quidem sensus ita, ut ex dictis quæ posita sunt et præcedentia et subsequentia intelligantur.

2. Hæc itaque cognitionem tuæ tractanda atque probanda offerimus, ut quod in ratione verborum ac sensuum inderudite dependet, emendandum sollicitè cures. Ego enim, mihi charissime, in hujus operis reprehensione excusabilem meipsum testimabo, quia hæc non meo conservavi arbitrio, sed tuo commisi corrigenda iudicio.

1. De Allegoriarum opere disserui in Isidorianis, cap. 60. Allegorias in sacram Scripturam inter veteres explicuit etiam Rabanus Maurus, inter recentiores Hieronymus Lauretus, edita Silva Allegoriarum sacræ Scripturæ; de qua hoc exstat iudicium sancti Caroli Borromæi apud Possevinum, lib. II Biblioth. select., cap. 46: *Carolus autem Borromæus cardinalis vir sanctus, cum hujus Silvæ usum cuperet faciliorem, ac fructuosorem, statuerat rerum quæ vocibus allegoricis designabantur, ac primo ponuntur, vocabula præ-*